

Vig - Doklešć

**DE LEGE FERENDA
REGULATIVA
ZADRUGA U SRBIJI**

Neka evropska iskustva

Izdavač

Univerzitet „Singidunum“, Beograd
Fakultet za evropske pravno-političke studije
Centar za naučno-istraživački rad, transfer znanja i izdavačku delatnost
Novi Sad – Sremska Kamenica, Dvor 2

Za izdavača

Prof. dr Momčilo Vukićević, direktor Centra

Recenzenti

Prof. dr Stevan Šogorov
redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu
Prof. dr Ilija Babić
redovni profesor i dekan Fakulteta za evropske pravno-političke studije

Lektor

Tamara Gajinov

Štampa

Alfa-graf NS, Novi Sad

Tiraž

100

Rad je rezultat Projekta „Otpremninom do posla“ koji UNPD sprovodi u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje, a sredstva su obezbedile Austrijska agencija za razvoj i Republika Srbija.

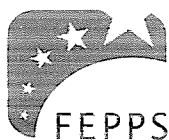
DE LEGE FERENDA REGULATIVA ZADRUGA U SRBIJI – NEKA EVROPSKA ISKUSTVA

od

dr Zoltana Viga
docenta Fakulteta za evropske pravno-političke studije

i

mr Slobodana Doklešića
advokata

FAKULTET ZA EVROPSKE
PRAVNO - POLITIČKE STUDIJE
Sremska Kamenica

Novi Sad – Sremska Kamenica, 2009.

11578964

3

27793/40

PREDGOVOR

Uprkos nesumnjivom privrednom, ekonomskom i društvenom značaju, zadruge su kao privredni subjekti, poslednjih decenija u našem društvu bez razloga zanemarene. Svesni brojnih potencijala, vrednosti, kao i humanih principa na kojima počiva ovaj oblik organizovanja, autori su u monografiji skrenuli pažnju javnosti na potrebu društvene brige o njima. Pri tome je primarno bilo analizirati složenu pravnu situaciju, kakva kod nas trenutno postoji u ovoj oblasti, uz davanje konstruktivnih predloga za njeno rešavanje, uzimajući u obzir kao primere važeću regulativu Italije, Mađarske, Austrije i Hrvatske, uz oslanjanje na međunarodne preporuke i standarde. Izmenama, nadgradnjom, ali i doslednom primenom propisa koji se odnose na zadružni sektor svakako bi se stvorili uslovi za njegovo osnaženje, reafirmaciju, slobodno i uspešno funkcionisanje, a samim tim i mogućnosti da kao takav u potpunosti doprinese ukupnom privrednom i društvenom razvoju. Duga tradicija postojanja zadruga na ovim prostorima, svakako ukazuje na važnost i značaj njihove uloge, te je potrebno da im se i dalje pruža podrška.

Pored detaljne analize važećih, ali i poželjnih, potencijalnih i mogućih načina regulisanja ove oblasti kod nas, autori nude i pojedine predloge nepravne prirode za unapređenje zadružnog sektora, svesni kompleksnosti ove problematike, ali i potrebe preduzimanja konkretnih mera za njegovo unapređenje i afirmaciju.

Samo uz adekvatnu i potpunu pomoć i podršku zadružni sektor bi kod nas mogao da se reafirmiše, vrati na put svog uspešnog razvoja, čime bi se iskoristili svi njegovi potencijali i stvorili uslovi da on ponovo dobije značajanu privrednu ulogu u društvu.

*U Sremskoj Kamenici,
Marta, 2009. godine*

Autori

SADRŽAJ

1. UVOD	11
1.1. Kratak istorijski pregled.....	11
2. KRITIČKI PREGLED POSTOJEĆIH PROPISA O ZADRUGAMA U SRBIJI.....	13
2.1. Izvori prava.....	13
2.1.1. Uvod.....	13
2.1.2. Ustav.....	13
2.1.3. Zakoni i ostali izvori prava.....	15
2.2. Struktura zakona.....	18
2.2.1. Uvod.....	18
2.2.2. Preambula.....	19
2.2.3. Primena.....	20
2.2.4. Odredbe vezane za pravne izjave.....	21
2.2.5. Definicija zadruge.....	21
2.2.6. Vrste zadruga.....	23
2.2.6.1. Socijalna zadruga.....	24
2.2.6.2. Štedno-kreditna zadruga.....	26
2.2.7. Osnivanje zadruge.....	28
2.2.7.1. Uvod.....	28
2.2.7.2. Sedište.....	31
2.2.7.3. Firma (naziv).....	31
2.2.7.4. Delatnost.....	31
2.2.8. Članstvo.....	31
2.2.8.1. Sticanje članstva.....	31
2.2.8.2. Prava i obaveze članova.....	35
2.2.8.3. Prestanak članstva.....	37
2.2.9. Imovina zadruge.....	38
2.2.10. Organi zadruge.....	41

2.2.10.1. Skupština.....	41
2.2.10.2. Upravni odbor.....	45
2.2.10.3. Direktor.....	47
2.2.10.4. Nadzorni odbor.....	47
2.2.10.5. Ograničenja prilikom izbora članova u organe zadruga i klauzula o zabrani konkurencije.....	49
2.2.11. Odgovornost.....	50
3. REVIZIJA.....	53
4. OPOREZIVANJE.....	58
5. INSTITUCIONALNA PODRŠKA ZADRUGAMA U SRBIJI.....	61
5.1. Zadrugni savezi.....	61
5.2. Vladine agencije.....	63
5.3. (Privatne) finansijske institucije.....	65
5.4. Nevladin sektor.....	66
6. REGISTRACIJA.....	67
7. PRESTANAK ZADRUGE.....	69
8. REŠAVANJE SPOROVA.....	71
9. ZAKLJUČAK.....	73
10. PREDLOZI NEPRAVNE PRIRODE ZA UNAPREĐENJE ZADRUGARSTVA U SRBIJI.....	80
Prilog – Zakon o zadrugama, Službeni list SRJ, br. 41/96 i 12/98 i Službeni glasnik RS, br. 101/2005 i 24/2006.....	87
Domaći propisi.....	116
Strani propisi.....	117
Literatura.....	118

Spisak skraćenica

Agencija	Agencija za privredne registre	
AZZ	Austrijski Zakon o zadrugama (Zakon o poslovnim i ekonomskim zadrugama br. 70/1873)	<i>Gesetz vom 9. April 1873 über Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften (70/1873)</i>
EU	Evropska unija	<i>European Union</i>
HZZ	Hrvatski Zakon o zadrugama, Narodne novine, br. 36/95, 67/01 i 12/02	<i>Zakon o zadrugama (Hrvatska), Narodne novine br. 36/95, 67/01, 12/02</i>
IGZ	Italijanski građanski zakonik	<i>Codice Civile</i>
MOR	Međunarodna organizacija rada	<i>International Labour Organization</i>
MUZ	Međunarodno udruženje zadruga	
MZZ	Mađarski Zakon o zadrugama (10/2006)	<i>2006. évi X tv. a szövetkezetekről</i>
Opšta pravila	Opšta pravila Zadružnog saveza Jugoslavije, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 25/98 i Službeni list Državne zajednice Srbije i Crne Gore, br. 1/2003	
PDV	porez na dodatu vrednost	
Pravila	Pravila o zadružnoj reviziji Zadružnog saveza Jugoslavije, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 26/98, 28/98 i Službeni list Državne zajednice Srbije i Crne Gore, br. 1/2003	
Pravilnik	Pravilnik o uslovima za sticanje i gubljenje zvanja revizora Upravnog odbora Zadružnog saveza Jugoslavije usvojen 17. oktobra 2000. godine	
RZZ	(Republički) Zakon o zadrugama, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 57/89, 67/93, 46/9 i 101/2005	
SCE	Evropsko zadružno društvo	<i>Societas Cooperativa Europaea</i>
SCE Uredba	Uredba Saveta (EC), br. 1435/2003 od 22. jula 2003. o statutu Evropskog zadružnog društva	
Smernice ZZ	Smernice za zakonodavstvo o zadrugama	
SZZ	(Savezni) Zakon o zadrugama, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 41/96, 12/98 i Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/2005 i 34/2006	
UN	Ujedinjene nacije	<i>United Nations</i>
ZPDG	Zakon o porezu na dohodak građana, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006 i 65/2006	
ZPDP	Zakon o porezu na dobit preduzeća, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 25/2001, 80/2002, 43/2003 i 84/2004	
ZPDV	Zakon o porezu na dodatu vrednost, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 84/2004, 86/2004, 61/2005 i 61/2007	
ZZZZ	Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama, Srpske novine, br. 275/1898	

1. UVOD

Kroz komparativnu analizu pravnih rešenja koja se odnose na materiju zadruga kod nas, u Austriji, Hrvatskoj, Italiji i Mađarskoj, autori su u monografiji dali svoj kritički osvrt na funkcionisanje zadružnog sektora u Srbiji. Pri tome je uzeta u obzir i regulativa sadržana u brojnim međunarodnim izvorima, i to pre svega Smernicama Ujedinjenih nacija kojom se podstiče razvoj i afirmacija zadruga iz 2001. godine¹ (u daljem tekstu: Smernice UN), Preporuci Međunarodne organizacije rada broj 193² (u daljem tekstu: Preporuka MOR), Izveštaju Međunarodnog udruženja zadruga³ (u daljem tekstu: Izveštaj MUZ), Smernicama o zakonodavstvu o zadrugama⁴ (u daljem tekstu: Smernice ZZ), kao i Uredba Evropske unije o statutu Evropskog zadružnog društva⁵. Na taj način, nastojali smo da pružimo izvestan doprinos unapređenju važeće zakonske regulative kod nas, skrenemo pažnju na pojedine pravne praznine, probleme koji se javljaju u praksi i damo preporuke za njihovo prevazilaženje, vodeći računa o uticaju procesa globalizacije i aktuelnim društvenim, ekonomskim i političkim okolnostima.

1.1. Kratak istorijski pregled

Za bolje shvatanje društvene uloge zadruga u Srbiji, potrebno je dati kratak prikaz njihovog razvoja kroz istoriju. Zadrugarstvo, kao oblik udruživanja, na našim prostorima postoji već vekovima, dok su njegov prvobitni oblik činile porodične zadruge, prevashodno orijentisane na zanatstvo i poljoprivrednu proizvodnju.⁶ Njihova organizacija je bila zasnovana na običajima, kao nepisanim pravilima.⁷ Članovi prvobitnih zadruga pripadali su istoj porodici ili plemenu, dok su sva zadružna sredstva predstavljala njihovu zajedničku svojinu. Život i rad u porodičnoj zadruzi podrazumevao je da pojedinac stiče istovremeno i za zadrugu i za sebe, dok su pojedinačna prava svojine bila vezana isključivo za stvari manje vrednosti.⁸ Odluke su se donosile na osnovu sporazuma svih istaknutih muških članova zadruge.⁹

¹ Recommendations of the 2001 United Nations Guidelines Aimed at Creating a Supportive Environment for the Development of Cooperatives.

² ILO Recommendation no. 193.

³ ICA Statement.

⁴ Guidelines for Cooperative Legislation.

⁵ Uredba Saveta (EC) br. 1435/2003 od 22. jula 2003. o statutu Evropskog zadružnog društva.

⁶ Vidi: Z. Stefanović, J. Hrle, Statusno privredno pravo, Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2005, str. 50 (u daljem tekstu: Stefanović, Hrle).

⁷ Vidi: L. Mihajlović, Kolektivni oblik ekonomije, Magazin Poljoprivrede, novembar 2003, str. 3 (u daljem tekstu: Mihajlović).

⁸ Vidi: Stefanović, Hrle, str. 50.

⁹ Vidi: Id. str. 51.

Propisi koji regulišu ovu oblast na našim prostorima pojavili su se relativno rano. Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama iz 1898. godine,¹⁰ (u daljem tekstu: ZZZZ) bio je prvi zakon koji je u Srbiji na celovit način regulisao materiju o zadrugama. Iako nije sadržao pojmovno određenje zadruge, u njemu je dat popis svih delatnosti koje su se unutar nje mogle vršiti (kao na primer, kreditiranje članova, zajednička proizvodnja, itd.).¹¹ Prema ZZZZ minimalan broj lica potrebnih za osnivanje zadruge bio je deset.¹² Interesantno je da se u njemu, već tada, pominju osnovni zadružni principi, kao što su dobrovoljnost i demokratija. ZZZZ je regulisao organizaciju zadruge, što je podrazumevalo konstituisanje skupštine, upravnog i nadzornog odbora.¹³ Sem toga, on pominje i formiranje zadružnih saveza.¹⁴

Nakon osnivanja Kraljevine Jugoslavije, jedno vreme su se na pojedinim delovima njene teritorije primenjivali različiti propisi kojima je regulisana materija zadruga. Godine 1937. donet je Zakon o privrednim zadrugama, koji je izvršio unifikaciju tada važeće pravne regulative.¹⁵

Već nakon Drugog svetskog rata, usvojen je novi - socijalistički - Osnovni zakon o zadrugama¹⁶, koji je u suštini bio okvirni zakon. Samim tim, materija koja se odnosi na zadruge bila je podrobnije regulisana sekundarnim zakonodavstvom.¹⁷ Osnovni zakon o zadrugama je pokazao kako opšti, okvirni zakoni mogu otvoriti put različitim oblicima zloupotreba, kroz sekundarno zakonodavstvo. Tako je mnogo puta partija koristila zadruge kao instrument tadašnjeg političkog sistema. Ipak, pri analizi ovakvih pojava potrebno je uzeti u obzir i sve specifične društvene okolnosti toga vremena. To naravno ne znači da donošenje detaljanijih i sveobuhvatnijih zakona o zadrugama uvek predstavlja dobro i demokratsko rešenje. Najbolje bi bilo pri regulisanju ove materije pomiriti i opšte društvene interese i interese samih zadrugara uzimajući u obzir demokratska načela.

Sve pomenute istorijske činjenice su od velikog društvenog značaja, te ih treba uzeti u obzir u procesu revidiranja, unapređenja i harmonizacije postojećih propisa iz ove oblasti.

¹⁰ Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama iz 1898. godine, Srpske novine, br. 275/1898.

¹¹ Član 1. ZZZZ.

¹² Id. član 3.

¹³ Id. članovi 16-51.

¹⁴ Id. članovi 99-107.

¹⁵ Vidi: M. Vlatković, Omladinske i studentske zadruge, NIP, Beograd, 1999, str. 13 (u daljem tekstu: Vlatković).

¹⁶ Osnovni zakon o zadrugama. Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 59/46.

¹⁷ U vezi agrarne reforme nakon Drugog svetskog rata opširnije vidi: N. Petrović, Politika na selu 1945-1950, FEPPS, Sremska Kamenica, 2009, str.39-57.

2. KRITIČKI PREGLED POSTOJEĆIH PROPISA O ZADRUGAMA U SRBIJI

2.1. Izvori prava

2.1.1. Uvod

Pravna pravila o zadrugama mogu biti sadržana u različitim izvorima prava. Obično su to međunarodne konvencije i standardi, dok se načelni principi za regulisanje zadruga, na unutrašnjem planu, obično nalaze u ustavima i detaljnije su razrađeni zakonima i drugim propisima.¹⁸

Najvažniji međunarodni izvori prava o zadrugama su Izveštaj MUZ, Smernice UN i Preporuke MOR.¹⁹ Iako ovi akti nisu pravno obavezujući za države, doneti su na osnovu konsenzusa zemalja članica različitih međunarodnih organizacija, pa ih je potrebno uzeti u obzir prilikom izrade nacionalnih propisa iz ove oblasti.

Kod nas, u hijerarhiji pravnih akata koji sadrže pravila o zadrugama, Ustav predstavlja osnovni i najvažniji izvor prava, potom slede ratifikovani međunarodni ugovori, zakoni, podzakonski akti, pravila o unutrašnjoj organizaciji zadruga, običaji i sudska praksa.²⁰

2.1.2. Ustav

Ustav Srbije predstavlja načelni okvir i osnov za donošenje zakona i drugih propisa iz oblasti zadrugarstva. Istovremeno, Ustavom se štite osnovne ljudske slobode i prava, koja su u tesnoj vezi sa mnogim zadružnim principima, što ujedno predstavlja i pretpostavku za afirmaciju i razvoj zadrugarstva.²¹

Ustavom Srbije se proklamuje vladavina prava i socijalne pravde zasnovanih na načelima građanske demokratije, poštovanju ljudskih i manjinskih prava i sloboda.²² Ipak, najvažniji pravni osnov za regulisanje zadruga, predstavlja ustavna garancija slobode udruživanja. Pa se tako, udruženje može oformiti bez prethodnog odobrenja, uz upis u registar koji vodi državni organ.²³ Pojedinim ustavnim odredbama štite se

¹⁸ Vidi: Deo 5, Status and role of cooperatives in the light of new economic and social trends, <www.copac.coop/a-54-57.htm>, posećeno 17.11.2008.

¹⁹ Vidi: H. Henry, Guidelines for Cooperative Legislation, International Labour Office, Geneva, 2005, str. 5 (u daljem tekstu: Henry)

²⁰ Član 194, Ustav Republike Srbije.

²¹ Vidi: Deo 5, Status and role of cooperatives in the light of new economic and social trends.

²² Član 1, Ustav Republike Srbije.

²³ Id, član 55.

privatna, zadružna i javna svojina, što predstavlja pravni osnov na kojem počiva zadugarstvo.²⁴ Osim toga, Ustavom se jamči slobodan izbor profesije²⁵, uz istovremenu proklamaciju slobode preduzetništva²⁶, što je od suštinskog značaja za razvoj zadruga u uslovima slobodne tržišne privrede.

U ustavima Austrije, Hrvatske i Mađarske ne postoje ništa jače pravne garancije za osnivanje i funkcionisanje zadruga. Ipak, vredi spomenuti, da se u Ustavu Mađarske izričito navodi da će država podsticati formiranje zadruga kao oblika dobrovoljnog udruživanja i priznati im status samostalnih privrednih subjekata.²⁷ Ustav Italije takođe sadrži posebne odredbe o zadrugama,²⁸ prema kojima država uvažava društveni značaj zadruga, te ima obavezu da utiče na donošenje posebnih zakona u cilju zaštite i pružanja podsticaja razvoja zadugarstva. Sem toga, Ustav Italije sadrži i odredbe koje predviđaju donošenje posebnih zakona sa ciljem afirmisanja razvoja zanatstva.

Sve pomenute odredbe Ustava Srbije pružaju dovoljne garancije za zaštitu ljudskih prava i predstavljaju dobru osnovu za donošenje posebnih zakona koji bi regulisali ovu materiju u skladu sa međunarodnim standardima. Zbog toga, ne postoji potreba za bilo kakvim izmenama u najvišem pravnom aktu naše zemlje. Dok je određenje „društvene funkcije“ zadruga moguće dati i u posebnim pravnim aktima.

I pored ovih garancija ostaje sporno pitanje njihovog sprovođenja u praksi, što predstavlja jedno osetljivo, ali u isto vreme značajno pitanje. Funkcionisanje državne administracije i sudova izloženo je brojnim kritikama, što je posebno karakteristično za zemlje u procesu tranzicije, a samim tim i za našu. Na žalost, statistika i stavovi međunarodnih organizacija potvrđuju ovakve kritike. Pa se tako, naša zemlja nalazi na 79. mestu rang liste organizacije Transparency International pod nazivom „Indeks percepcije korupcije za 2007. godinu“²⁹, od ukupno 179 država. Na osnovu istraživanja međunarodne organizacije Freedom House pod nazivom „Rejting država u tranziciji“, našoj zemlji je dodeljeno 4,50 bodova za korupciju i 3,79 za demokratiju u 2008. godini (na osnovu skale od 1 do 7, gde 1 predstavlja najviši nivo demokratskog napretka, a 7 najniži).³⁰ Korupcija se pokazala kao ozbiljan problem u Srbiji i na osnovu istra-

²⁴ Id, član 86(1).

²⁵ Id, član. 60(2).

²⁶ Id, član 83(1).

²⁷ Član 12, Ustav Republike Mađarske.

²⁸ Član 45, Ustav Republike Italije.

²⁹ Izvor: Transparency International, <www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007>, posećeno 8.12.2008.

³⁰ Izvor: Freedom House, <www.freedomhouse.hu/images/fdh_galleries/NIT2008/04_tables.pdf>, posećeno 8.12.2008.

živanja sprovedenog od strane Evropske banke za obnovu i razvoj i Svetske banke.³¹ Ni statistički podaci o funkcionisanju sudova nisu naročito ohrabrujući: istraživanje međunarodne organizacije „Doing Business“ je pokazalo da u Srbiji sudski sporovi u proseku traju 635 dana, od čega na podnošenje i uručenje zahteva otpada 30, na samo suđenje i donošenje presude 495, a na izvršenje sudske odluke 110 dana.³²

Bez obzira što se ovde radi o statističkim podacima, svega nekoliko međunarodnih organizacija, oni mogu biti sasvim dovoljni za zabrinutost, kada je u pitanju sprovođenje važnih ustavnih garancija u našoj zemlji, što svakako negativno utiče i na poslovanje zadruga i funkcionisanje privrednog sistema u celini.

2.1.3. Zakoni i ostali izvori prava

Ustavom definisani osnovni principi zadrugarstva, omogućavaju detaljno regulisanje ove materije aktima niže pravne snage i to pre svega zakonima, što na nacionalnom nivou, čini deo sistema privatnog prava.³³

U nekim zemljama (npr. Belgija i Švedska) ne postoje posebni zakoni o zadrugama, pa su odredbe koje se na njih odnose, sadržane u drugim zakonima (zakonima o privrednim društvima, reviziji, poreskim zakonima i sl.³⁴). U drugim zemljama, zadruge su regulisane posebnim zakonom koji se isključivo i u celini bavi njima, kakav je slučaj u Austriji, Hrvatskoj i kod nas. Moguće je takođe, da materija koja se odnosi na zadruge predstavlja deo nekog drugog opšteg zakona, na primer građanskog (kao što je to slučaj u Italiji ili Holandiji), ili privrednog zakonika.³⁵ Na kraju, treba pomenuti i države u kojima postoji više zakona koji se odnose isključivo na zadruge, od kojih svaki reguliše njihove pojedine vrste (npr. Sirija),³⁶ što nije karakteristično za zemlje Evrope.

Pravni stručnjaci uglavnom preporučuju donošenje posebnih zakona o zadrugama, kako bi se izbegla pojava pravnih praznina i neusaglašenost između više različitih propisa koji obuhvataju ovu materiju. Regulisanje zadruga u okviru građanskog ili privrednog zakonika je u Srbiji i nemoguće, sa obzirom da oni kod nas ne postoje. Naš zakonodavac se na osnovu toga, opredelio za model po kome poseban zakon reguliše oblast zadruga. Zapravo, trenutno postoji specifična pravna situacija u kojoj

³¹ Izvor: The World Bank, <<http://siteresources.worldbank.org/INTECAREGTOPANTCOR/Resources/BAAGREV20060208SAM.pdf>>, posećeno 8.12.2008.

³² Izvor: Doing Business <www.doingbusiness.org/ExploreTopics/EnforcingContracts>, posećeno 10.12.2008.

³³ Vidi: Henry, str. 12.

³⁴ Vidi: Deo 17, Status and role of cooperatives in the light of new economic and social trends.

³⁵ Vidi: Id. deo 37.

³⁶ Vidi: Id. deo 38.

dva zakona uređuju ovu oblast. Jedan od njih je zakon „nasleđen“ od SR Jugoslavije – „savezni“ Zakon o zadrugama,³⁷ (u daljem tekstu: SZZ), dok je drugi takozvani „republički“ Zakon o zadrugama,³⁸ (u daljem tekstu: RZZ). Razlog za njihovo istovremeno važenje leži u činjenici što su u vreme postojanja Savezne države, republike imale pravo na regulisanje određenih oblasti. Savezni, a kasnije Zakon Državne zajednice Srbije i Crne Gore, je kao akt jače pravne snage imao primat nad Republičkim. Nakon raspada Državne zajednice, naša zemlja je „nasledila“ Savezni zakon i postala pravni sledbenik ranije države, dok je u njoj i Republički zakon ostao na snazi.

Paralelno postojanje dva zakona koji obuhvataju istu materiju, u okviru jednog pravnog sistema, predstavlja ozbiljan problem, samim tim je hitno potrebno pronaći način za njegovo prevazilaženje. Ovakva situacija je donekle ublažena činjenicom da sudovi u praksi primenjuju Savezni zakon.³⁹ Iz tog razloga, kritička analiza data u ovom radu se prvenstveno odnosi na sadržinu ovog zakona, kao i na razlike koje postoje u odnosu na Republički. Kako bi se rešila trenutno veoma složena situacija, zadatak Narodne skupštine u narednom periodu morao bi biti ukidanje Republičkog zakona, uz adekvatnu izmenu Saveznog, ili eventualno ukidanje oba, i usvajanje potpunog novog zakona o zadrugama.

Takođe se nameće i pitanje da li sve vrste zadruga regulisati jedinstvenim (opštim) zakonom (kakav je slučaj kod nas), ili pak doneti pojedinačne zakone koji bi se odnosili na svaku njihovu vrstu (npr. za poljoprivredne, zanatske i sl.). Hagen Henry, priznati stručnjak u ovoj oblasti, sugerise na usvajanje jedinstvenog (opšteg) zakona, čime bi se u većoj meri doprinelo ostvarivanju principa samostalnosti zadruga. Objedinjeno regulisanje ove materije, sprečilo bi usitnjavanje zadrugarstva, jer bi jedan propis postavio za sve njih jednake standarde i u isto vreme doprineo uspostavljanju većeg stepena pravne sigurnosti.⁴⁰ Dok bi donošenje posebnih zakona, namenjenih svakom tipu zadruga, podsticalo razvoj njihovih specifičnosti.

Kako je neophodno pridržavati se međunarodnih standarda i principa, a imajući u vidu da jedinstveno regulisanje zadruga ima više prednosti, sugerisali bismo na donošenje jedinstvenog zakona o zadrugama, a samo izuzetno i posebnih za specifične vrste zadruga (kao što su kreditne ili štedne) u skladu sa opštim pravilima i načelima

³⁷ Zakon o zadrugama, Službeni list SRJ, br. 41/96 i 12/98 i Službeni glasnik RS, br. 101/2005 i 34/2006.

³⁸ Zakon o zadrugama, Službeni list RS, br. 57/89, 67/93, 46/95 i 101/2005.

³⁹ Ovo je potvrđeno i našim istraživanjem u jednoj od najvećih pravnih baza podataka u Srbiji (Paragraf Net). Tu postoji samo jedan slučaj koji se odnosi na Republički zakon o zadrugama (Odluka Vrhovnog suda Srbije, Prev. 221/93 od 11.1.1994) i dva sudska mišljenja, a više od trideset sudskih presuda i mišljenja koji se odnose na Savezni zakon.

⁴⁰ Vidi: Henry, str. 3 i 15.

definisanim opštim zakonom, ukoliko je to svrsishodno. Ovakva pravna situacija postoji u Hrvatskoj.

Znatno teže je zauzeti stav oko toga koliko zakon kojim se regulišu zadruge treba da bude detaljan. Uopšteno, sveobuhvatniji i detaljniji pravni akti uvek ostavljaju manje prostora za različita tumačenja, čime se ostvaruje veći stepen pravne sigurnosti. Istovremeno, oni mogu suziti autonomiju zadruga, što znači da će i manji broj pitanja moći da se rešava kroz podzakonske akte. Ono za šta se svakako treba opredeliti, jeste iznalaženje kompromisnog rešenja koje podrazumeva da najvažnija pitanja budu regulisana zakonom, dok bi sva ostala bila obuhvaćena podzakonskim aktima. Ipak, u zemlji u procesu tranzicije, sa relativno visokim nivoom korupcije, to je vrlo teško učiniti.

U Austriji zadruge su regulisane posebnim zakonom, tj. Zakonom o poslovnim i ekonomskim zadrugama br. 70/1873⁴¹ (u daljem tekstu: AZZ) koji predstavlja jedinstven akt.⁴² Hrvatska takođe ima Zakon o zadrugama,⁴³ (u daljem tekstu: HZZ) kojim se generalno reguliše oblast zadruga uz specijalni Zakon o štedno-kreditnim zadrugama.⁴⁴ U Mađarskoj je donet „opšti“ Zakon o zadrugama⁴⁵ (u daljem tekstu: MZZ), dok su stambene zadruge, kao specifična vrsta, regulisane Zakonom o stambenim zadrugama.⁴⁶ U Italiji je prisutan nešto drugačiji pristup regulisanja zadruga, pa su tako opšte odredbe o njima date u Građanskom zakoniku⁴⁷ (u daljem tekstu: IGZ).

U Austriji, Italiji i Mađarskoj, kao članicama Evropske unije direktno se primenjuje i Uredba Evropske unije o statutu evropskog zadružnog društva- *Societas Cooperativa Europaea* (u daljem tekstu: SCE Uredba). Ona će postati i deo hrvatskog zakonodavstva, kada ova zemlja postane punopravna članica Evropske unije.⁴⁸ Ipak, SCE Uredba se primenjuje samo na „nad-nacionalne“ oblike zadruga koje su na osnovu nje i formirane, što nema uticaja na one regulisane nacionalnim zakonodavstvom. Bez

⁴¹ „Gesetz vom 9. April 1873 über Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften“

⁴² Neki autori prevode ga i kao „Zakon o zanatskim i industrijskim zadrugama“ (vidi: D. Campbell ed., *International Taxation of Low-Tax Transactions - High-Tax Jurisdictions*, Yorkhill Law Publishing, Salzburg, 2005, str. 153).

⁴³ Zakon o zadrugama Hrvatske, Narodne novine, br. 36/95, 67/01 i 12/02.

⁴⁴ Zakon o štedno-kreditnim zadrugama Hrvatske, Narodne novine, br. 84/02.

⁴⁵ Zakon o zadrugama Mađarske, „2006. évi X tv. a szövetkezetekről“, Službeni glasnik Republike Mađarske, br. 10/06.

⁴⁶ Zakonom o stambenim zadrugama Mađarske „2004. évi CXV tv. a lakásszövetkezetekről“, Službeni glasnik Republike Mađarske, br. 115/04.

⁴⁷ Knjiga V, Naslov VI, Italijanski građanski zakonik. Codice Civile, Kraljevski dekret od 16. marta 1942, br. 262.

⁴⁸ Vidi: Zakon o uvođenju Evropske zadruga – *Societas Cooperativa Europaea* (SCE), Narodne novine Republike Hrvatske, br. 63/08.

obzira na to, ova Uredba ima važnu ulogu u procesu harmonizacije pravne regulative, pa se očekuje da pre ili kasnije bude implementirana u domaće propise o zadrugama, čime bi se ostvarila sve-evropska unifikacija prava u ovoj oblasti. Samim tim, potrebno je da i naše zakonodavstvo uzme u obzir rešenja sadržana u ovoj Uredbi. SCE Uredba utiče i na ostvarivanje saradnje između zadruga na evropskom tržištu i unapređenje njihove konkurentnosti na globalnom nivou.

Međunarodne smernice i osvrt na principe normiranja zadruga u pojedinim zemljama, ukazuju da bi kod nas, bilo najbolje regulisati ovu materiju jednim opštim zakonom o zadrugama koji bi uzео u obzir i specifičnosti njihovih pojedinih vrsta.

Pored Ustava i zakona izvore prava o zadrugama u Srbiji,⁴⁹ čine i podzakonski akti (npr. uredbe), akti o unutrašnjoj organizaciji zadruga (osnivački akti, pravilnici i sl.), običaji, kao i sudska praksa. U procesu regulisanja zadruga važno je osigurati zaštitu javnog interesa, ali ovim organizacijama garantovati i izvestan stepen slobode prilikom uređivanja sopstvene organizacije i funkcionisanja.⁵⁰ Trenutno kod nas, ova oblast nije toliko detaljno regulisana podzakonskim aktima, pa samim tim pravila unutrašnje organizacije zadruga imaju veliki značaj.

2.2. Struktura zakona

2.2.1. Uvod

Struktura zakona uvek treba da bude jednostavna i logična, posebno kada se uzme u obzir da članovi zadruga najčešće nisu pravni stručnjaci. Prilikom izrade zakona koji se odnose na zadruge, potrebno je stvoriti takvu strukturu koja bi pratila faze od njihovog formiranja, pa sve do prestanka.⁵¹

Naš Savezni zakon o zadrugama, na samom početku daje definiciju zadruge, zatim nabraja sve njene vrste, daje pravila koja se odnose na odgovornost zadruge, nakon čega slede odredbe o njenom osnivanju. SZZ, potom, sadrži pravila kojima je regulisan status članova zadruge, njena sredstva i unutrašnja organizacija, kao i dobit i gubitak. Nakon ovih pitanja, slede pravila o delatnosti, sedištu, nazivu, a potom članovi koji se tiču prestanka zadruge. Poslednji deo Zakona odnosi se na zadružne saveze, reviziju, dok su na samom kraju date kaznene odredbe.

⁴⁹ Međutim, ne smemo zaboraviti da u nekim situacijama mogu da se primenjuju zakoni iz drugih oblasti (npr. Zakon o obligacionim odnosima). Pa su tako i oni na određeni način izvori ove oblasti prava.

⁵⁰ Na primer, zakon treba izričito da navodi da će sva pitanja koja nisu regulisana zakonom biti regulisana aktima o unutrašnjoj organizaciji zadruge, a ne podzakonskim aktima države ili drugih administrativnih tela.

⁵¹ Vidi: Henrý, str. 17.

Naš Zakon prihvata preporuke i opšte prihvaćene standarde, kada je u pitanju način strukturalnog regulisanja ove materije. Ono što se odmah može primetiti, jeste da SZZ ne sadrži preambulu, kao ni norme o rešavanju sporova, dok bi pravila o delatnosti, sedištu i nazivu trebalo pre da se nađu, među odredbama o osnivanju, odnosno registraciji. Takođe, članovi o odgovornosti zadruga se ne moraju nalaziti na početku Zakona. Samim tim, uz određene promene, mogla bi se postići relativno dobra zakonska struktura.

Koncepcija hrvatskog i mađarskog zakona je veoma slična našem, pa nam bilo kakve promene po uzoru na propise ovih zemalja, ne bi koristile. Pri tome je hrvatski Zakon relativno opšti, što znači da se iz njega ne može preuzeti mnogo rešenja,⁵² za razliku od mađarskog koji je prilično detaljan i tako daje mogućnost za preuzimanje nekih.

Austrijski Zakon o zadrugama ima znatno drugačiju strukturu. Zbog starosti i velikog broja izmena, raspored odredaba u njemu nije najlogičniji. U prvom delu, nalaze se pravila o osnivanju zadruga, odnosima između njenih članova, potom organima, i na kraju članovi vezani za prestanak zadruga. Drugi deo Zakona čine specijalne norme o zadrugama sa neograničenom, a treći odrebe o onima sa ograničenom odgovornošću. Poslednja dva dela sadrže kaznene i završne odredbe. Inače, austrijski Zakon o zadrugama veliku pažnju posvećuje pravnom regulisanju odgovornosti.

Italijanski Zakon nije savremen, ali je dobro struktuiran i uz to je prilično detaljan. Njega čine: opšte odredbe, pravila o osnivanju zadruga, akcijama, organima zadruga, izmenama osnivačkih akata i nadzoru.

2.2.2. Preambula

Opšte prihvaćeni standardi i Smernice ZZ sugerišu na unošenje preambule u zakone, u kojoj bi se navela osnovna načela i principi regulisanja pravne materije o zadrugama. Ipak, za naše zakone nije karakteristična preambula, uz to ne postoji ni jedinstven stav pravnih stručnjaka kada je u pitanju njen značaj i dejstvo.⁵³ Sa obzirom da su u članu 1 SZZ, prilikom definisanja zadruga, pobrojana osnovna načela zadrugarstva, preambula nije potrebna.

U analiziranim zakonodavstvima se srećemo sa različitim rešenjima. Tako, austrijski Zakon ima kratku preambulu od svega jednog reda teksta, koju čini klauzula o proglašenju Zakona. Hrvatski Zakon ne sadrži preambulu, za razliku od mađarskog,

⁵² Moguće je da je početna namera zakonodavca u Hrvatskoj bila da zadrugi obezbedi što veći stepen autonomije. Međutim, najnovije izmene Zakona iz 2002. godine unele su u Zakon značajne izmene i dopune.

⁵³ Vidi, na primer, pravne rasprave o pravnoj snazi preambule novog Ustava Republike Srbije.

u kojoj se navodi da će ova država uticati na afirmaciju i podsticanje zadrugarstva, kao izraz dobrovoljnog udruživanja,⁵⁴ uz konstataciju da zadruge imaju sposobnost za mobilizaciju ogromnih društvenih resursa. U ovoj preambuli se takođe i navodi da je zadrugama potrebno priznati status samostalnih privrednih subjekata.

2.2.3. *Primena*

Naš Savezni zakon ne sadrži eksplicitne odredbe o važenju. Međutim, pri osvrtu na sadržaj materije koju reguliše, proizilazi da se njegove norme odnose na osnivanje, članstvo, upravljanje, delatnost, sredstva, odgovornost, reviziju, transformaciju, prestanak (i dr.) zadruga koje su registrovane i imaju sedište u Srbiji. Sem toga, primenjuje se na zadružne saveze koji posluju na teritoriji Srbije, dok iz svog polja primene isključuje štedne i kreditne zadruge.

Austrijski Zakon o zadrugama se primenjuje na udruženja (sa svojstvom pravnog lica), u kojima broj članova nije ograničen, a koja služe ostvarivanju različitih privrednih i ekonomskih ciljeva svojih članova. Ovakva udruženja mogu biti kreditne, kupovne, prodajne, potrošačke, marketinške, korisničke, građevinske ili stambene zadruge. Izmenom Zakona obuhvaćene su i one zadruge na koje se primenjuje SCE Uredba.⁵⁵

Hrvatski Zakon o zadrugama takođe nema eksplicitne odredbe o primeni, međutim polje njegove primene poklapa se sa onim koje je obuhvaćeno i našim Zakonom.

Mađarski Zakon o zadrugama sadrži izričite odredbe o primeni. Pa se tako u prvom poglavlju utvrđuje njegova primena na zadruge sa sedištem u Mađarskoj, odnosno na njihovo osnivanje, organizacionu strukturu, funkcionisanje, odgovornost, načine udruživanja, podele, transformacije, prestanak, prava i dužnosti članova. Ovaj Zakon sadrži i odredbe koje se odnose na zadružne saveze,⁵⁶ dok su stambene zadruge predmet posebnog zakona.⁵⁷ Zakon je imperativnog karaktera, pa su odstupanja moguća samo kada je to u njemu posebno naznačeno.⁵⁸ Isti princip važi i za Zakon o zadrugama Austrije.⁵⁹ Iako to u njemu nije eksplicitno navedeno, SZZ je takođe imperativnog karaktera, a radi postizanja većeg stepena pravne sigurnosti, to bi se moglo

⁵⁴ U periodu socijalizma zadruge nisu bile zasnovane na principu „dobrovoljnosti“.

⁵⁵ Član 1 (3), AZZ navodi: „Osnovni predmet SCE je zadovoljenje potreba članova i/ili razvoj njihovih ekonomskih i društvenih aktivnosti, a posebno kroz sklapanje sporazuma sa njima o isporuci dobara i usluga ili izvršenja poslova kojima se SCE bavi ili ih obavlja komisijom.“

⁵⁶ Član 1, MZZ.

⁵⁷ Id, član 2 (2).

⁵⁸ Id, član 5.

⁵⁹ Član 11. AZZ.

i posebnom odredbom u njemu i konstatovati. U isto vreme, ne smemo zaboraviti da ovakva rešenja značajno ograničavaju slobode članova zadruga.

2.2.4. Odredbe vezane za pravne izjave

U uvodnom delu Zakona o zadrugama Mađarske nalazi se odredba koja predviđa da se izjave zadruga (tj. njenih predstavnika) uvek daju u pisanoj formi, bez odlaganja. U ovom delu sadržana su i pravila vezana za rokove predaje dokumenata, uz naznaku da se administracija vodi elektronskim putem, u skladu sa modernim standardima.⁶⁰ Ova pitanja nisu regulisana SZZ, pa bi unošenje odredaba koje se odnose na pravne izjave, bilo korisno iz razloga postizanja većeg stepena pravne sigurnosti, kao i povećanja ekonomske efikasnosti zadruga, što bi doprinelo i njihovom boljem funkcionisanju.

2.2.5. Definicija zadruga

Označavanje neke organizacije kao zadruga vrši se na osnovu strogih pravila nacionalnih zakona, a ne same volje njenih osnivača.⁶¹ Iz tog razloga zakonske definicije zadruga su veoma značajne jer se njima utvrđuju zahtevi koje je neophodno ispuniti da bi neku organizaciju mogli kvalifikovati kao zadrugu.

Definicija zadruga u SZZ sastoji se iz tri osnovna elementa: zadruga je (a) oblik organizovanja fizičkih lica u organizaciju u kojoj ta lica (b) obavljaju delatnost zasnovanu na principima zadrugarstva (dobrovoljnosti, solidarnosti, demokratičnosti, ekonomskom učešću, jednakim pravima upravljanja, samostalnosti, zadržanom obrazovanju i međuzadružnoj saradnji) i (c) uz ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih interesa.⁶² U poređenju sa definicijom koju daju Smernice ZZ značajna razlika je u tome što u njima zadruga nije definisana kao „oblik organizovanja“, već kao „poduhvat/preduzeće“. Samim tim Smernice ZZ bi mogle da doprinesu povlačenju jasne granice između zadruga, kao subjekata poslovnog prava i neprofitnih organizacija.

⁶⁰ Član 9, MZZ.

⁶¹ Vidi: A. Zsohár (ed.), Szövetkezeti jog, HVG-ORAC, Budapest, 2007, str. 34 (u daljem tekstu: Zsohár).

⁶² Član 1, SZZ. Uporedi sa definicijom koju daju Smernice ZZ: „Zadruga je autonomno udruženje lica koja se dobrovoljno udružuju radi zadovoljenja zajedničkih ekonomskih, društvenih i kulturnih potreba i aspiracija putem poduhvata/preduzeća koje je njihovo zajedničko svojina i kojim na demokratski način upravljaju.“ (Henřý. 18.) Ova definicija je formulisana na osnovu člana 1 Izveštaja MUZ i člana I (2) Preporuke MOR.

Analiza definicije našeg Zakona, sa pravnog aspekta, pokazuje da krug osnivača zadruge ne obuhvata pravna lica, državu, kao ni druge organizacije, što nije u skladu sa Smernicama ZZ, kao ni sa SCE Uredbom.⁶³

Drugi deo definicije SZZ sadrži bitne principe zadrugarstva. Ipak, on ne pominje načelo „otvorenog članstva“,⁶⁴ a izostavljen je i princip „brige za zajednicu“ koji bi trebalo da bude jedan od primarnih, prema Smernicama ZZ.⁶⁵ Sa obzirom na dugu tradiciju zadrugarstva na našim prostorima, od posebnog značaja bi bilo uvođenje ovog principa i u naš Zakon, uz podsticanje članova zadruga u njegovom ostvarivanju.⁶⁶ Jedan od poznatih stručnjaka u ovoj oblasti, Vlatković, sugerise i na uvođenje načela političke, verske, odnosno nacionalne neutralnosti zadruga.⁶⁷ To bi svakako bilo od značaja za zemlju u procesu tranzicije, čija se državna uprava sastoji uglavnom od službenika koji su pristalice ili čak i članovi pojedinih političkih stranaka.

Deo definicije koji razgraničava zadruge od drugih oblika neprofitnih organizacija u skladu je sa Smernica ZZ.⁶⁸ Savezni zakon o zadrugama izričito navodi da zadruga ne može biti organizovana u obliku preduzeća, tj. privrednog društva,⁶⁹ ali u isto vreme ne smemo zaboraviti da su zadruge subjekti privrednog prava. Zadruge u Srbiji funkcionišu i posluju u skladu sa interesima svojih članova. Međutim, Zakon omogućava i da zadruga obavlja poslove sa nezadrugarima i za nezadrugare, ako je to u interesu njenih članova, pod uslovom da se time ne dovode u pitanje osnovni ciljevi zadruge.⁷⁰

Osim ove opšte, SZZ daje i definicije različitih vrsta zadruga (vidi *infra* u delu 2.2.6.). Ipak, u njemu nedostaje određenje osnovnih termina koji su u njemu korišćeni. Postojanje registra i objašnjenja pojedinih izraza, svakako bi olakšalo tumačenje i doprinelo jednostavnijoj i efikasnijoj primeni Zakona.⁷¹

Zakoni Austrije, Hrvatske, Italije i Mađarske, ne nude ništa bolje definicije zadruga od one sadržane u Smernicama ZZ. Prema našem mišljenju srpsko zakonodav-

⁶³ Ovakvo pravilo može da predstavlja problem kod osnivanja učeničkih zadruga, jer u tom slučaju škola ne može biti njihov osnivač. Analiza ovog problema data je u delu 2.2.7. ovog rada.

⁶⁴ Na primer, hrvatski Zakon izričito naglašava da zadruge imaju karakter „otvorenog članstva“.

⁶⁵ Vidi: Henry, str. 5.

⁶⁶ Na primer, u Italiji je odavno uočeno da zadruga, osim što služi ostvarivanju koristi za članove, ima i važnu društvenu ulogu.

⁶⁷ Vidi: Vlatković, str. 39.

⁶⁸ Vidi: Henry, str. 19.

⁶⁹ Član 5 (2), SZZ

⁷⁰ Id, član 8.

⁷¹ Vidi: Henry, str. 18.

stvo bi trebalo da preuzme definiciju zadruga iz Smernica ZZ, jer ona zadovoljava sve opšte prihvaćene standarde, pri tome je i logična, jednostavna i jasna.

2.2.6. *Vrste zadruga*

U SZZ pobrojane su i pojedine vrste zadruga. Taj spisak, međutim, nije konačan. Kategorizacija data u Zakonu, uglavnom se zasniva na specifičnom društvenom, odnosno pravnom statusu potencijalnih članova zadruga. Istorijski najzastupljenija, ali i najčešća vrsta zadruga je zemljoradnička, koja uz to može da bude opšta ili specijalna⁷². Ostale vrste zadruga pobrojane u Zakonu su: stambena, potrošačka, zanatska, zdravstvena, omladinska, studentska, i učenička.⁷³ Republički zakon pominje još i zadruga za pružanje intelektualnih usluga.⁷⁴

Omladinske i studentske zadruga se osnivaju sa ciljem da svojim članovima omogućе dobijanje privremenog posla ili drugog sličnog angažmana, bez uspostavljanja radnog odnosa. Finansijska sredstva koja se stiču na ovaj način mogu poslužiti za zadovoljavanje ličnih⁷⁵, odnosno zajedničkih potreba članova zadruga.⁷⁶ Osnivanje i funkcionisanje omladinskih i studentskih zadruga regulisano je Opštim pravilima omladinskog i studentskog zadrugarstva⁷⁷. To je podzakonski akt, koji je direktno primenjiv i obavezujuć za sve pravne subjekte. Član 16 navedenih Pravila predviđa da članovi ovih zadruga mogu biti studenti, đaci, ali i nezaposlena lica starija od 15, a mlađa od 35 godina.⁷⁸

Kako je već pomenuto, spisak vrsta zadruga nije konačan, jer SZZ omogućava postojanje i drugih vrsta zadruga, čija je delatnost vezana za proizvodnju, odnosno trgovinu robama ili vršenje pojedinih usluga.⁷⁹

Na štedne i kreditne zadruga primenjuju se posebni zakoni.⁸⁰ To su prvenstveno oni koji regulišu rad banaka i drugih finansijskih organizacija, kao što su: Zakon o

⁷² Specijalna zemljoradnička zadruga je na primer, zadruga za žitarice (kukuruz, žito i sl.).

⁷³ Član 2, SZZ.

⁷⁴ Id, član 1.

⁷⁵ Kao što su studiranje, izdržavanje, itd.

⁷⁶ Id, član 3 (8).

⁷⁷ Opšta pravila omladinskog i studentskog zadrugarstva, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 20/98 i 7/2000 i u Službeni list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.

⁷⁸ Kada su u pitanju učeničke zadruga, osnivači su uvek škole, dok učenicima nije dato takvo pravo (vidi: deo supra 2.2.5.). U ovom slučaju bi bilo razumno napraviti izuzetak, tj. odклонiti ovu kontradiktornost.

⁷⁹ Id, član 2.

⁸⁰ Id, član 2.

bankama,⁸¹ Zakon o Narodnoj banci Srbije,⁸² Zakon o osiguranju depozita,⁸³ Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje,⁸⁴ i Zakon o računovodstvu i reviziji.⁸⁵ Sem pomenutih, primenjuju se i svi ostali relevantni zakoni koji se odnose na privredna društva.

U austrijskom Zakonu o zadrugama takođe su pobrojane konkretne vrste zadruga, kao što su kreditne, kupovne, prodajne, potrošačke, marketinške, korisničke, građevinske i stambene zadruge. Međutim, ni ovde spisak nije konačan, sa obzirom da se on uvek može proširiti pojedinim vrstama koje funkcionišu po principima navedenim u SCE Uredbi (vidi *supra* deo 2.2.3.).

Pored „opštih“, hrvatski Zakon je izričito pominjao još samo štedne, kreditne i stambene zadruge. Međutim, izmenom Zakona 2002. godine ukinuta je ova odredba, sa obzirom da je donet i poseban Zakon o štedno-kreditnim zadrugama (vidi *supra* deo 2.1.3.).

Mađarski Zakon o zadrugama, kao ni hrvatski, ne nabraja posebne vrste zadruga. On pominje osiguravajuće zadruge, kao finansijske ustanove koje funkcionišu u obliku zadruga. U jednom delu su spomenute još i stambene zadruge, i to u odredbi u kojoj se govori o zakonima i propisima koji se primenjuju na te vrste zadruga.⁸⁶

Italijanski Zakon pominje zadruge usmerene prvenstveno na „postizanje uzajamne koristi“. Da bi se zadruge mogle kvalifikovati kao takve potrebno je da ispunjavaju sledeće uslove: (a) da prvenstveno obavljaju svoju delatnost u interesu članova, potrošača i korisnika roba i usluga, (b) da pri vršenju delatnosti koriste prevashodno rad svojih članova, (c) kao i njihov doprinos u obliku roba i usluga.⁸⁷ Mađarski i italijanski zakoni uvode pravnu kategoriju *socijalne zadruge* („social cooperative“) koja nije ni pravna forma, ni vrsta zadruga. U Italiji ove zadruge već imaju veliki značaj u društvu, dok ga u Mađarskoj postepeno stižu. Zbog toga ćemo im u narednom delu posvetiti posebnu pažnju.

2.2.6.1. Socijalna zadruga

Sa obzirom da u današnje vreme zadruge kao oblik organizovanja imaju velik društveni značaj, neophodno je da im država na adekvatan način pruži podršku za

⁸¹ Zakon o bankama, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 107/2005.

⁸² Zakon o Narodnoj banci Srbije Službenom glasnik Republike Srbije, br. 72/2003, 55/2004 i 85/2005.

⁸³ Zakon o osiguranju depozita, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 61/2005.

⁸⁴ Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje Službeni glasnik Republike Srbije, br. 61/2005.

⁸⁵ Zakon o računovodstvu i reviziji, Službeni glasnik Republike Srbije br. 46/2006.

⁸⁶ Član 2, MZZ.

⁸⁷ Član 2512, IGZ.

afirmaciju njihovih socijalnih funkcija ukoliko su spremne da na takav način doprinesu zajednici. Zakonodavstvo Mađarske je dobar primer za realizaciju ovakvih principa. Da bi se kvalifikovala kao socijalna, zadruga mora prema Zakonu o zadrugama Mađarske, da ispuni jedan od navedenih uslova: (a) da pronade zaposlenje za svoje nezaposlene ili društveno ugrožene članove, odnosno da na drugi način poboljša njihov socijalni položaj (b) ili da posluje kao učenička zadruga.⁸⁸ Namera zakonodavca je samim tim bila, da stvori kategoriju zadruga, kojoj država može da obezbedi podršku na socijalnoj osnovi, preko različitih vladinih programa.⁸⁹

U Ustavu Italije ističe se socijalna funkcija zadruga (vidi *supra* 2.1.2.). Ovo je predstavljalo pravni osnov za uvođenje kategorije socijalnih zadruga početkom devedesetih. Postoje dva tipa ovakvih zadruga, prva pruža usluge planiranja, organizacije, informisanja i obrazovanja u sektoru socijalne i zdravstvene zaštite,⁹⁰ dok druga podstiče zapošljavanje mentalno, socijalno i fizički ugroženih lica i grupa, suočenih sa teškoćama pronalaženja posla na tržištu rada.⁹¹

Italijanski zakonodavac je uveo i kategoriju socijalnih preduzeća Zakonom o socijalnim preduzećima⁹². On utvrđuje da se organizacije koje kumulativno ispunjavaju sledeća tri uslova mogu kvalifikovati kao društvena preduzeća: (a) da se radi o privatnim organizacijama, (b) da se bave delatnošću proizvodnje ili vršenjem komunalnih usluga od javnog značaja (c) da posluju u cilju ostvarivanja zajedničkog interesa na ne-profitnoj osnovi. Na taj način i organizacije koje ne mogu biti tretirane kao socijalne zadruge imaju šansu za dobijanje subvencije od države.

Kategorija socijalnih zadruga mogla bi biti uvedena i u naše zakonodavstvo, uz jasno određenje kriterijuma koji moraju biti ispunjeni da bi jednu zadrugu mogli kao

⁸⁸ Član 8, MZZ.

⁸⁹ Na primer, Vlada Mađarske je obezbedila skoro 3 miliona Evra za podršku osnivanju ili radu već postojećih socijalnih zadruga prve vrste (pronalaženje posla za nezaposlena lica) za period 2007 do 2011. Ova pomoć se distribuiše preko Nacionalnog fonda za zapošljavanje, koji predstavlja javni fond koji finansira Vlada (za više detalja, vidi: <www.ofa.hu>).

⁹⁰ Dobar primer ovog tipa socijalne zadruge je Cooperative Parella. Ova zadruga obezbeđuje smeštaj u zajednici za majke beskućnice i bez pomoći, kao i za njihovu decu. Majke se obrazuju, pruža im se pomoć u pronalaženju posla, a osposobljavaju se i za samostalan život. Parella, uz učešće svojih članova (majki), obezbeđuje usluge dnevne nege za decu ovih žena koje tokom dana rade i obrazuju se. (Izvor: I. Sarekoski, S. Haapa, Good Practices Exchange Programme, HOT - Social Firms in the Field of Home Care Services for Elderly People, <www.hothanke.fi/Muistiot/VAIHTO/ExchangelItaly.pdf>).

⁹¹ Dobar primer ove vrste društvene zadruge je Consortium Kairos/Cooperative Pausa Café. U zatvoru Vallette u Torinu, društvena zadruga Kairos vodi posao pržionice kafe Pausa Café. Zatvorenici imaju mogućnost da rade u ovoj zadrugi. Oni mogu da postanu članovi zadruge uz plaćanje male provizije. Članstvo im garantuje zaposlenje i nakon izlaska iz zatvora, tako da mogu da planiraju svoju budućnost. Kao članovi zadruge, oni imaju pravo na podelu profita, i učestvuju u procesu odlučivanja. (Izvor: I. Sarekoski, S. Haapa, Good Practices Exchange Programme).

⁹² Zakon broj 155 od 2006. godine o socijalnim preduzećima.

takvu i okarakterisari. To bi automatski bile pretpostavke za obezbeđivanje državne podrške ovoj kategoriji zadruga. Ovakvi ciljevi mogu se ostvariti kroz opšti zakon o zadrugama ili eventualno kroz poseban koji bi se odnosi isključivo na socijalne.

2.2.6.2. Štedno-kreditna zadruga

Širom sveta postoje brojne finansijske organizacije koje posluju u formi zadruga. Ipak su kod nas za sada dozvoljene samo zadružne banke kao finansijski servisi, jer poslove vezane za skupljanje depozita i davanje kredita mogu da obavljaju isključivo banke. To i ne bi bio toliki problem, da Zakon o bankama, ne propisuje relativno visok osnovni kapital za osnivanje banaka, što predstavlja nerazumno visok iznos za zadruge koje posluju na regionalnom nivou. Odredbe Zakona o bankama ne bi smele biti nepremostiva prepreka za ponovno uvođenje štednih i kreditnih zadruga kod nas, jer u svim analiziranim zakonodavstvima postoje izuzeća i specijalna pravila za zadružne finansijske organizacije. Samim tim potrebno je ili izmeniti Zakon o bankama, kako bi se utvrdili određeni izuzeci za zadruge, ili usvojiti novi Zakon o zadrugama (odnosno poseban Zakon o štednim i kreditnim zadrugama) koji bi u praksu uveo ovu vrstu zadruga sa nižim osnovnim kapitalom, u odnosu na onaj propisan Zakonom o bankama.

Veoma kratko da pogledamo kakva je situacija u pravnim sistemima koji su predmet analize, kada su u pitanju pravila vezana za zadružne finansijske institucije. U Nemačkoj i Austriji ovakve organizacije imaju veoma dugu tradiciju. One (npr. Raiffeisen) pokazuju da štednja usmerena na samo-pomoć predstavlja vrlo delotvorno rešenje u borbi protiv zlenastva. Zapravo, ove zadruge su se pojavile kao direktan odgovor na zelenastke kamate koje su zaračunavali davaoci kredita.⁹³ Po ovom modelu, država nije pružala direktnu pomoć ovim organizacijama, pa su tako bile orijentisane na štednju i uzajamnu pomoć članova.⁹⁴ U početku su zadružne finansijske organizacije funkcionisale sa ograničenom odgovornošću članova, zbog privlačenja kapitala (kasnije to nije bilo moguće obzirom na zakonske propise). Rukovodioci zadruge su radili volonterski, a broj plaćenih zaposlenih je bio ograničen. Zadruga je, umesto isplate dividendi članovima, reinvestirala najveći deo profita. One su imale agresivnu politiku mobilisanja štednje članova, ali istovremeno i relativno konzervativnu politiku odobravanja kredita, koja je podrazumevala strogu kreditnu disciplinu. Kredit je bio opozvan ukoliko se nije koristio namenski, ili u slučaju da se jave problemi sa

⁹³ Vidi: M. S. Sriram, *Financial Co-operatives for the New Millenium: A Chronographic Study of the Indian Financial Co-operatives and The Desjardins Movement*, Quebec, Indian Institute of Management, Vastrapur, <www.iimahd.ernet.in/~mssriram>, str. 2.

⁹⁴ Vidi: Id, str. 3.

otplatom rata. Isto tako, poverenje između članova je bilo od presudnog značaja za uspeh zadružnih finansijskih organizacija.⁹⁵

U Hrvatskoj je pitanje kreditnih zadruga regulisano Zakonom o štednim i kreditnim zadrugama. Prema ovom Zakonu, štedne i kreditne zadruge su finansijske institucije,⁹⁶ a pri čemu im dozvole za rad izdaje Ministarstvo finansija. Propisani minimalni iznos osnovnog kapitala je relativno nizak i iznosi 100.000 kuna, što je manje od 15.000 Evra.⁹⁷ Štedne i kreditne zadruge mogu da primaju uloge od članova u nacionalnoj valuti, odobravaju kredite i finansijske garancije članovima, pružaju finansijske, računovodstvene, konsultantske usluge, potom usluge vezane za menjačke poslove, kao i da investiraju finansijska sredstva u hartije od vrednosti koje emituje Vlada Hrvatske.⁹⁸ Samim tim, da se primetiti da je vršenje finansijskih poslova ovih zadruga veoma ograničen. One takođe imaju pravo i da se udružuju u zadružne saveze.⁹⁹

Mađarski Zakon poznaje dva tipa finansijskih zadruga. To su: finansijsko preduzeće koje posluje u obliku zadruge pri čemu ga osnivaju najmanje 15 fizičkih ili pravnih lica, i zadružna kreditna institucija koju osniva najmanje 200 fizičkih ili pravnih lica.¹⁰⁰ Kreditne institucije su ovlašćene na prikupljanje depozita, pružanje finansijskih usluga uključujući tu i transfer novca, potom izdavanje sredstava plaćanja koja zamenjuju gotovinu, kao i vršenje menjačkih poslova.¹⁰¹ Finansijska preduzeća mogu da pružaju i sve druge finansijske usluge.¹⁰² Po mađarskom sistemu je važno napraviti razliku između banaka i finansijskih zadruga kada se radi o iznosu obaveznog minimalnog osnovnog kapitala. Pa je tako, u Mađarskoj, za osnivanje banke neophodno obezbediti 2 milijarde mađarskih forinti (što je od prilike 7 miliona Evra), dok je propisani minimalan iznos osnovnog kapitala za osnivanje institucije u obliku kreditne zadruge samo 250 miliona forinti (manje od milion Evra), a dok se finansijska preduzeća mogu osnovati sa kapitalom od samo 50 miliona forinti (od prilike 170.000 Evra).¹⁰³

U Italiji, postoje dve vrste zadružnih banaka: *Banche Popolari* (BP), narodne banke, i *Banche di Credito Cooperativo* (BCC) odnosno zadružne banke. Ove in-

⁹⁵ Vidi: M. Prinz, German Rural Cooperatives, Friedrich-Wilhelm Raiffeisen and the Organization of Trust, 1850 – 1914. Paper presented at XIII IEHA Conference, Buenos Aires, July 2002.

⁹⁶ Član 2, Zakon o štedno-kreditnim zadrugama, Narodne novine Republike Hrvatske, br. 84/2002.

⁹⁷ Id, član 9.

⁹⁸ Id, član 10.

⁹⁹ Id, član 28.

¹⁰⁰ Član 216, Zakon o kreditnim institucijama i finansijskim preduzećima u Službenom glasniku Republike Mađarske, br. 112/96.

¹⁰¹ Id, član 5.

¹⁰² Id, član 6.

¹⁰³ Id, član 9.

stitucije su se veoma brzo razvijale, zahvaljujući pomoći države, kao i porastu broja članstava u zadrugama.¹⁰⁴ Prema Zakonu o bankama Italije, zadružne banke mogu odobravati kredite prvenstveno svojim članovima. Akcijama ovih banaka ne može se trgovati, jer one ne odražavaju vrednost društva, sa obzirom da se profit usmerava na rezervni fond. Za razliku od toga, akcije BP banaka se kotiraju na berzama i kod njih samo 10 posto profita odlazi u rezervni fond. Ove akcije mogu da poseduju i ne-članovi bez prava glasa, dok se odluke u ovim bankama donose po principu „jedan član, jedan glas“.¹⁰⁵

Na osnovu pregleda pravne regulative Austrije, Hrvatske, Mađarske i Italije, možemo zaključiti da je u svim sistemima dozvoljeno osnivanje finansijskih (štedno-kreditnih) zadruga, stim da one posluju u više oblika. Važno je istaći i da svako zakonodavstvo pravi razliku između klasičnih banaka i zadružnih finansijskih institucija. Kod nas bi u narednom periodu, takođe trebalo izraditi nacrt posebnog Zakona o štedno-kreditnim zadrugama, po uzoru na princip iz nemačkog (austrijskog) sistema, uzevši u obzir i rešenja hrvatskog Zakona o štednim i kreditnim zadrugama.

U većini zemalja, a posebno u onima u tranziciji kakve su Hrvatska i Mađarska, postoje i određeni problemi vezani za poslovanje ovih zadruga, jer one često vrše određene finansijske ili druge poslove za koje nemaju dozvolu. Sem toga, ove zadruge ne uplaćuju sredstva u obavezne fondove, blagovremeno ne podnose obavezne finansijske izveštaje, često ne informišu na odgovarajući način svoje članove o bitnim pitanjima, a dešavalo se da ne poštuju ni odgovarajuće propise u procesu likvidacije. Ipak, i pored svega, očita prednost finansijskih zadruga koje su u vlasništvu i pod upravom zajednice je što mogu najbolje da procene njene potrebe i razvojne ciljeve.¹⁰⁶

2.2.7. Osnivanje zadruga

2.2.7.1. Uvod

Zadruga se osniva registracijom.¹⁰⁷ Na žalost, naš SZZ još nije usaglašen sa Zakonom o registraciji privrednih subjekata,¹⁰⁸ tako da još uvek zahteva da se zadruge registruju kod suda, a ne kod novoosnovane Agencije za privredne registre. Ovaj prav-

¹⁰⁴ Vidi: Bateman, str. 8.

¹⁰⁵ Vidi: E. Gutiérrez, *The Reform of Italian Cooperative Banks: Discussion of Proposals*, IMF Working Paper, 2008, <www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp0874.pdf>.

¹⁰⁶ Vidi: Bateman, str. 11.

¹⁰⁷ Po pitanju registracije vidi *infra* deo 6.

¹⁰⁸ Zako o registraciji privrednih subjekata Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/2004 i 61/2005.

ni problem treba pod hitno rešiti, a do tada u praksi primeniti princip *lex posterior derogat legi priori*, i vršiti registraciju kod Agencije za privredne registre.¹⁰⁹

U našem pravu zadruga stiče svojstvo pravnog lica registracijom,¹¹⁰ što je u potpunosti u skladu sa Smernicama UN, Smernicama ZZ¹¹¹ i SCE Uredbom¹¹². Analizirani pravni sistemi takođe daju zadrugama svojstvo pravnog lica.¹¹³

Registraciji uvek prethodi proces osnivanja. Kako SZZ predviđa, ugovor o osnivanju (ili u slučaju učeničke zadruge akt o osnivanju) mora biti u pismenom obliku, potpisan od strane svih osnivača (članova).¹¹⁴ Ovaj akt ne mora biti overen¹¹⁵ od strane suda ili drugog zvaničnog organa.¹¹⁶ Ugovor o osnivanju mora sadržati naziv i sedište zadruge, imena, zanimanja i adrese osnivača, imena lica koja će vršiti ulogu privremenog poslovnog organa, delatnost zadruge, iznos finansijskih sredstava neophodnih za osnivanje zadruge, način osiguranja sredstava, iznos i udele svakog pojedinačnog osnivača, podatke o odgovornosti članova za obaveze zadruge, načine i rokove za uplatu ili unos udela, način sazivanja skupštine kao rokove za sazivanje i druge relevantne podatke.¹¹⁷ U skladu sa odredbama osnivačkog akta procedura osnivanja podrazumeva održavanje osnivačke skupštine, na kojoj se većinom glasova osnivača usvajaju zadružna pravila.¹¹⁸ Ona neophodno sadrže podatke o nazivu i sedištu zadruge, delatnosti, statusnim promenama i prestanku zadruge, zastupanju i predstavljanju zadruge, uslovima i načinu sticanja (i prestanka) članstva, obliku i iznosu udela koji članovi upisuju i rokovima za plaćanje i unos, odgovornosti članova za obaveze zadruge, ostalim pravima i obavezama članova, raspodeli dobiti i pokrićem gubitaka, rezervnim fondovima, izborima, smenom članova organa zadruge i njihovim nadležnostima, načinu odlučivanja skupštine ili skupštine predstavnika zadrugara ukoliko takav organ postoji¹¹⁹, reviziji, načinu informisanja članova, poslovnoj tajni, međuzadružnoj saradnji, načinu obrazovanja članova zadruge, opštim aktima zadruge, njihovog donošenja, kao i drugim pitanjima.¹²⁰

¹⁰⁹ Član 4. Zakon o registraciji privrednih subjekata.

¹¹⁰ Član 5 (1). SZZ.

¹¹¹ Vidi: Deo 6, Smernice UN; Henry, str. 24.

¹¹² Član 18, SCE Uredba.

¹¹³ Član 1 (1). AZZ, član 3 (2). HZZ, član 7. MZZ, član 2331. IGZ.

¹¹⁴ Član 10, SZZ.

¹¹⁵ Suprotno predviđa mađarski Zakon koji propisuje da statut treba da bude sačinjen u formi notarskog dokumenta ili dokumenta koji overava advokat ili pravni savetnik, što je svakako značajno sa aspekta ostvarivanja većeg stepena pravne sigurnosti.

¹¹⁶ U Srbiji još uvek ne postoji institucija javnih beleznika samim tim se overa dokumenata vrši od strane suda ili opštine, što je to slučaj sa osnivačkim aktom privrednog društva.

¹¹⁷ Id, član 11.

¹¹⁸ Id, član 12.

¹¹⁹ Vidi: Infra 2.2.10.1.

¹²⁰ Član 13. SZZ.

SZZ ne reguliše odnos između osnivačkog akta i zadružnih pravila, pa tako ne znamo koji od ovih akata ima jaču pravnu snagu i primat u primeni, ukoliko bi se oni našli u međusobnoj koliziji. Logično bi bilo da kada isti organ (skupština) usvaja oba akta, primenjuje načelo *lex posteriori derogat legi priori*. Međutim, tu se primenjuje analogija sa kompanijskim pravom, tako da prema principu koji predviđa Zakon o privrednim društvima¹²¹, a po kome osnivački akt ima prednost nad statutom, prioritet i ovde ima osnivački akt. Ovo važno pitanje bi bilo dobro regulisati posebnom zakonskom odredbom.

Prema austrijskom i mađarskom zakonu jedinstvenim dokumentom se uređuju delatnost, rad, organizacija i druga pitanja važna za organizaciju i funkcionisanje zadruga. Stim da se u Austriji to čini ugovorom o osnivanju zadruga („*der Genossenschaftsvertrag*“)¹²², a u Mađarskoj statutom („*alapszabály*“)¹²³. Rešenje po kojem se jedinstvenim aktom uređuju sva pitanja vezana za zadrugu moglo bi da prihvati i naše zakonodavstvo. Tako bi se smanjio broj slučajeva u praksi u kojima dolazi do kolizije između odredaba ova dva akta.

Isto treba spomenuti prilikom analize sadržaja osnivačkih akata, da naš, kao i austrijski Zakon ostavljaju mogućnost utvrđivanja vremenskog perioda na koji se zadruga osniva.¹²⁴

Prema hrvatskom zakonu, zadružna pravila su osnovni dokument kojim se utvrđuje način upravljanja i funkcionisanja zadruga, pa se ona usvajaju na osnovu saglasnosti svih članova (što je bitna razlika u odnosu na SZZ). Sa jedne strane, ovo rešenje maksimalno poštuje načelo demokratičnosti, uzimajući u obzir princip da svi članovi učestvuju u radu zadruga. Samim tim očekuje se da između njih postoji puna saglasnost kada su u pitanju osnovna pravila rada. Ipak, sa druge strane takve odredbe mogu da budu smetnja prilikom usvajanja zadružnih pravila.

Italijanski Zakon, poput našeg, pravi razliku između osnivačkog akta („*atto costitutivo*“) i zadružnih pravila („*statuto*“) koja su njihov sastavni deo.¹²⁵ Ni ovaj Zakon ne sadrži odredbu na osnovu koje bi se rešio problem u slučaju njihove eventualne međusobne kontradiktornosti. Pa se samo može pretpostaviti da jaču pravnu snagu ima osnivački akt. Italijanski Zakon pominje još i takozvane pravilnike („*regolamenti*“) koje donosi upravni odbor, potvrđuje skupština i koji nisu sastavni deo osnivačkog akta.¹²⁶

¹²¹ Zakon o privrednim društvima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 125/2004.

¹²² Član 3, AZZ.

¹²³ Član 14, MZZ.

¹²⁴ Član 5 (3), AZZ, član 12 (3), SZZ.

¹²⁵ Član 2521, IGZ.

¹²⁶ Id. član 2521 (5).

2.2.7.2. Sedište

U osnivačkom aktu i zadružnim pravilima potrebno je odrediti sedište zadruge, jer je za članove zadruge važno da znaju gde se nalazi centar zadružne aktivnosti, odnosno gde mogu da nađu zaposlene u zadrugi, gde se donose odluke, sl. Određivanje sedišta je važno i za treća lica koja posluju sa zadrugom, kao i za državne organe. Prema našem zakonu, sedište zadruge je mesto vršenja delatnosti, a ukoliko se ona obavlja na više mesta, zadružna pravila treba da odrede gde se nalazi sedište zadruge.¹²⁷ Mesto se uvek registruje kod nadležnih organa.

Odredbe našeg Zakona vezane za sedište zadruge su dobre i ne postoje bolja rešenja ni u Smernicama ni u drugim analiziranim zakonodavstvima.

2.2.7.3. Firma (naziv)

Zadruga obavlja svoju delatnost pod svojim registrovanim nazivom. Zakon određuje sadržinske elemente u nazivu zadruge. To su: vrsta zadruge, određenje da se radi o „zadrugi“, njen naziv i sedište. Moguće je koristiti i skraćeni naziv, koji se sastoji od skraćenice koja označava vrstu zadruge, reči „zadruga“ i naziva.¹²⁸ SZZ naglašava da samo zadruge osnovane po njegovim pravilima mogu da koriste reč „zadruga“ u svom nazivu, kako bi se sprečile eventualne zloupotrebe ove institucije.

2.2.7.4. Delatnost

Delatnost zadruge je važna za njeno razlikovanje od drugih subjekata privrednog prava, odnosno od neprofitnih organizacija. Kod nas, zadruge mogu da vrše bilo koju delatnost, za koju su registrovane i pri tome ispunjavaju uslove propisane Zakonom.¹²⁹ U našem pravu, druga ograničenja vezana za delatnost zadruge ne postoje.¹³⁰

2.2.8. Članstvo

2.2.8.1. Sticanje članstva

Prema našem Zakonu, zadruge osnivaju fizička lica (sem učeničkih zadruga)^{131 132}. Ona postaju članovi zadruge u trenutku njenog osnivanja. Lica koja kasnije pristupaju

¹²⁷ Član 60, SZZ.

¹²⁸ Id, član 61.

¹²⁹ Id, član 59.

¹³⁰ Mađarski Zakon omogućava zadrugama da se bave bilo kojom delatnošću koja njime nije izričito zabranjena, ali nabraja osnovne delatnosti koje zadruge mogu vršiti.

¹³¹ Član 16, SZZ.

¹³² Id, član 15.

zadruzi, postaju njeni članovi potpisivanjem pristupne izjave. Ovome uvek prethodi podnošenje zahteva za članstvo. Zadružna pravila određuju organ koji odlučuje o članstvu. U praksi se ponekad dešava da direktor zadruge odlučuje o zahtevu za članstvo bez za to posebno dobijenog ovlašćenja. Teorijski, to ne bi trebalo da predstavlja problem, sa obzirom da SCE Uredba propisuje da direktor ili organ poslovođenja odobrava zahtev za članstvo.¹³³ Ipak, bilo bi dobro da postoji pravni osnov za ovakvo ovlašćenje direktora, eksplicitno formulisan u zadružnim pravilima. Postoje mišljenja po kojima o pitanju članstva treba da odlučuje skupština, koju je u praksi vrlo nezgodno i nepraktično sazivati. Tako da bi recimo, upravni odbor mogao da bude organ koji odlučuje o ovom pitanju sa obzirom da sprovodi poslovnu politiku zadruge.¹³⁴ U svakom slučaju, lice čiji je zahtev za članstvo odbijen, ima pravo na žalbu skupštini.

Iako SZZ predviđa da uslove i način sticanja članstva treba propisati zadružnim pravilima, u praksi se često dešava da ona to ne sadrže. Dakle, trebalo bi zakonom obavezati zadruge da uslove za članstvo definišu u zadružnim pravilima, ili da bar navedu osnovne principe za sticanje članstva. Sa druge strane, ukoliko bi zadružna pravila propisala previše uslova ugrozio bi se princip „otvorenih vrata“ za prijem novih članova.¹³⁵

U Srbiji nadležni organ mora podnosioca zahteva za članstvo da obavesti o svojoj odluci u roku od 30 dana. Međutim, Zakon propisuje da ukoliko se u roku od 30 dana ne donese odluka, smatraće se da zahtev nije prihvaćen. Ukoliko je zahtev odbijen, ili „nije prihvaćen“, podnosilac zahteva može da podnese žalbu skupštini zadruge.¹³⁶ Ova mogućnost je u skladu sa odredbama SCE Uredbe.¹³⁷ Kako se u Smernicama ZZ navodi, potrebno je prihvatiti princip „otvorenih vrata“ kada je u pitanju prijem novih članova, što znači da ukoliko se ne dostavi nikakva informacija da je po zahtevu odobreno članstvo, uzima se da je on prihvaćen nakon isteka određenog vremenskog perioda. Tako se može zaključiti da naš Zakon primenjuje načelo „zatvorenih vrata“. Smernice ZZ takođe sugerišu da bi skupština trebala biti nadležna za odlučivanje o prijemu u članstvo. Osim toga, Smernice predlažu da podnosioca zahteva treba odmah obavesti o odluci, a negativnu odluku obavezno pismeno obrazložiti.¹³⁸ Samim tim, može se reći da rešenja sadržana u našem Zakonu nisu u skladu sa ovim preporukama. Takođe je potrebno omogućiti podnosiocu zahteva da protiv odluke

¹³³ Član 14 (1), SCE Uredba.

¹³⁴ Ovo na primer predlaže Vlatković. Vidi: Henrý, str. 27-28.

¹³⁵ Na primer, italijanski Zakon propisuje da upravni odbor odlučuje o članstvu u roku od 60 dana od podnošenja zahteva i da mora po zahtevu da donese obrazloženu odluku.

¹³⁶ Član 17-19, SZZ.

¹³⁷ Član 14 (1), SCE Uredba.

¹³⁸ Vidi: Henrý, str. 27-28.

skupštine podnese žalbu sudu,¹³⁹ što bi svakako uticalo na ostvarivanje većeg stepena pravne sigurnosti.

Što se tiče određenja kruga lica koja imaju pravo da postanu članovi zadruga, Smernice ZZ sugerišu da bi i fizičkim i pravnim licima trebalo to omogućiti, pod uslovom da se primenjuje princip „jedan član, jedan glas“.¹⁴⁰ Ipak, pravilo po kome i pravna lica mogu steći status člana, zadruga bi moglo pretvoriti u neku vrstu privrednog društva, pa bi one izgubile svoj poseban karakter. Hrvatski Zakon, izmenama iz 2002. godine je dao mogućnost pravnim licima da steknu članstvo u zadruzi. Mađarski Zakon takođe predviđa da osnivač može biti domaće i/ili strano fizičko lice, pravno lice ili privredno društvo bez pravnog subjektiviteta,¹⁴¹ uz ograničenje da broj članova koji nisu fizička lica ne može biti veći od pedeset posto.¹⁴² Od ovog pravila postoji samo jedan izuzetak, pa tako socijalne zadruga mogu da osnivaju (i da za članove imaju) isključivo fizička lica.¹⁴³ Mađarski Zakon daje mogućnost osnivanja takozvanih „sekundarnih“ zadruga čiji su članovi isključivo zadruga.¹⁴⁴ „Sekundarne“ zadruga funkcionišu kao i sve ostale zadruga, ali ih je važno razlikovati od zadružnih saveza kao organizacija za zastupanje interesa zadruga. One omogućavaju udruživanje sredstava više zadruga radi ostvarenja boljeg položaja na tržištu. SCE Uredba takođe daje mogućnost za osnivanje zadruga od strane zadruga, međutim, to je i način osnivanja zadruga na nad-nacionalnom nivou.¹⁴⁵

Mađarski Zakon pruža mogućnost da se ulagači (investitori) pridruže zadruzi,¹⁴⁶ u svojstvu člana, uz saglasnost skupštine.¹⁴⁷ Međutim, broj ovakvih članova ne sme da pređe deset posto od ukupnog broja članova, a nominalna vrednost udela investitora trideset posto kapitala zadruga. Ovakvo rešenje omogućava zadrugama sticanje kapitala, ipak u članjenjem investitora ona može izgubiti svoj poseban karakter koji je razlikuje od privrednih društava.

Uz određene malobrojne izuzetke, članovi-ulagači imaju ista prava i obaveze kao i ostali članovi. U našoj zemlji štedne i kreditne zadruga omogućavaju poslovanje na način da njihovi članovi budu angažovani kroz svoj finansijski doprinos. Ovakvo rešenje omogućava zadrugama sticanje kapitala i ujedno prevazilaženje jednog od glavnih problema sa kojim su one kod nas danas suočene. Ipak je neophodno da po uzoru na

¹³⁹ Id, str. 28.

¹⁴⁰ Id, str. 25.

¹⁴¹ Član 10 (2), MZZ.

¹⁴² Id, član 10 (3).

¹⁴³ Id, član 10 (4).

¹⁴⁴ Id, član 10 (3).

¹⁴⁵ Član 2 (1), SCE Uredba.

¹⁴⁶ Ova mogućnost ne važi za socijalne zadruga.

¹⁴⁷ Član 60, MZZ.

rešenje u mađarskom Zakonu, postoje ograničenja radi zaštite članova sa skromnijim finansijskim mogućnostima.¹⁴⁸ Inače, i SCE Uredba predviđa mogućnost sticanja članstva za ulagače.¹⁴⁹

Savezni zakon predviđa ispunjenje određenih uslova kada je u pitanju članstvo u pojedinim vrstama zadruga. Pa tako, poljoprivredne zadruge mogu da osnivaju lica koja se bave poljoprivredom ili koja poseduju poljoprivredno zemljište; zanatske zadruge mogu da osnivaju zanatlije; dok zdravstvene zadruge moraju među članovima da imaju bar jednog lekara, i tako sl.¹⁵⁰ Ovo su sa jedne strane, restriktivne odredbe, koje se protive načelu „otvorenih vrata“, ali se sa druge strane, njima osigurava profesionalizam članova, pa sve dok su predviđeni uslovi razumni, nema razloga za njihovo ukidanje.

Kada je u pitanju mogućnost da članovi zadruge budu i maloletna lica, da se primetiti da Savezni zakon ne predviđa nikakvu donju starosnu granicu kao uslov za članstvo. Smernice ZZ na primer, sadrže rešenja koja ne sprečavaju maloletna lica da budu članovi zadruga, ali ipak propisuju izvesna ograničenja (u vidu propisanog maksimalnog broja maloletnih članova ili ograničenja nekih njihovih prava, što se svakako ne odnosi na učeničke i studentske zadruge).¹⁵¹ Razlozi za postojanje ovakvih rešenja su različiti, ona se vezuju pre svega, za pitanja finansijske odgovornosti, ali i ograničenja koja se odnose na status maloletnih lica definisanim drugim zakonima.¹⁵²

Mađarski Zakon o zadrugama propisuje da članovi zadruge mogu biti fizička lica pod uslovom da su navršila osamnaest godina. Pravo na članstvo imaju i lica sa najmanje četrnaest godina, ukoliko su za to dobila saglasnost od staratelja.¹⁵³ Slične odredbe bi trebalo uvesti i u naš Zakon, jer se svakako ne može očekivati da potencijalni osnivači poznaju sve relevantne propise koji se odnose na ovo pitanje.

¹⁴⁸ Kao što je već gore pomenutih deset posto članova ulagača i maksimum 30 posto deoničkog kapitala.

¹⁴⁹ Član 14 (1), SCE Uredba.

¹⁵⁰ Član 9, SZZ.

¹⁵¹ Vidi: Henry, str. 26.

¹⁵² Kod nas se Savezni zakon ne bavi ovim pitanjem, ali član 1 Porodičnog zakona (objavljen u Službenom glasniku Republike Srbije, br. 18/2005) propisuje da fizička lica stiču punu poslovnu sposobnost sa osamnaest godina (izuzetak je slučaj kada maloletnici stiču pravnu sposobnost ranije, npr. brakom). Osim toga, Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list SRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, Sl. list RS, br. 31/93 i Sl. listu DZ SCG br. 1/2003) u članu 56 propisuje da se ugovori mogu sklapati (kao i sporazumi o osnivanju zadruge) samo od strane lica koja poseduju poslovnu sposobnost. Ovaj uslov je takođe naveden u drugim zakonskim aktima koja se odnose na privredne subjekte i njihovu registraciju (npr. član 11 (2) (5) Zakona o privrednim društvima), kao i u sudskim odlukama. Kao što smo videli, u slučaju učeničkih zadruga, osnivač je škola, a učenici su članovi.

¹⁵³ Član 10 (6), MZZ.

Savezni Zakon predviđa minimalan broj članova neophodan za osnivanje svake vrste zadruga. Generalno, za njihovo osnivanje neophodno je najmanje deset lica.¹⁵⁴ Isto tako i Republički zakon zahteva minimalni broj osnivača, koji je manji, pa tako, zadrugu mogu osnovati najmanje tri lica.¹⁵⁵ Prema odredbi SZZ za osnivanje stambene zadruga potrebno je bar 30 lica. Kada se radi o ovom pitanju, Smernice ZZ naglašavaju značaj slobode udruživanja, pa postavljaju minimalne uslove vezane za broj članova i to isključivo radi zaštite trećih lica (npr. poverilaca). Smernicama ZZ se sugerise na uvođenje pravila po kojem je za osnivanje zadruga potreban minimalan broj od tri člana.¹⁵⁶ Samim ti možemo zaključiti da je naš Savezni zakon prilično restriktivan kada je reč o ovom pitanju.¹⁵⁷ U isto vreme, u našem Zakonu nije određena gornja granica broja članova, što je u skladu sa Smernicama. Važno je isto istaći i da Smernice ne kritikuju određivanje različitog broja članova neophodnih za osnivanje različitih vrsta zadruga. Isto kao i naš Zakon, i ostali analizirani zakoni propisuju minimalni broj osnivača. Tako, hrvatski Zakon propisuje da zadrugu mogu osnovati najmanje tri člana, mađarski Zakon traži sedam,¹⁵⁸ dok italijanski zahteva najmanje deset članova¹⁵⁹. Sva tri zakona propisuju obavezu vođenja registra članova zadruga sa osnovnim podacima o njima.¹⁶⁰ Podaci iz registra, dostupnom na uvid svim zainteresovanim licima, smatraju se autentičnim.

Može se reći, da su odredbe našeg Zakona, vezane za sticanje članstva, dovoljno detaljne i jasne. No, ipak, izvesna rešenja zahtevaju promene, pa bi tako trebalo: (a) omogućiti i pravnim licima sticanje statusa člana, pod uslovom da se poštuje princip „jedan član, jedan glas“, (b) primenjivati načelo „otvorenih vrata“, i (c) zakonom utvrditi organ nadležan za odlučivanje o zahtevima za članstvo.

2.2.8.2. Prava i obaveze članova

Zadruga objedinjuje međusobno suprotstavljene interese privatne svojine i kolektiva, koje treba pomiriti prilikom utvrđivanja prava i obaveza članova. Savezni zakon ne nabraja izričito prava i obaveze članova zadruga i predviđa da se ona mogu utvrditi osnivačkim aktom ili zadružnim pravilima. U našem Zakonu mali je broj

¹⁵⁴ Ovo se odnosi na zemljoradničke, potrošačke, zanatske, zdravstvene, omladinske i učeničke zadrugu.

¹⁵⁵ Član 2. RZZ.

¹⁵⁶ Vidi: Henrj, str. 26.

¹⁵⁷ Stim u vezi bilo bi korisno kod nas sprovesti istraživanje o idealnom broju članova uzimajući u obzir društvene okolnosti, kao i činjenicu da je za rad organa upravljanja zadruga neophodan određeni broj članova za to profesionalno osposobljenih.

¹⁵⁸ Član 10 (1). MZZ.

¹⁵⁹ Međutim, ako zadrugu osnivaju fizička lica po pravilima osnivanja društva sa ograničenom odgovornošću, dovoljno je da ima samo tri osnivača.

¹⁶⁰ Član 26, SZZ, član 13 (3), HZZ, član 45. MZZ.

odredaba koje se odnose na prava i obaveze članova. Neke od njih možemo pronaći u delovima Zakona koji se odnose na organe zadruga (kao što su pravo učešća u skupštini i s tim povezana prava), na njena sredstva (obaveza upisa udela, članarine), ili raspodelu profita (pravo na učešće u raspodeli dobiti) i slično.

Smernice ZZ, oslanjajući se na Preporuke MOR, Smernice UN i Izveštaj MUZ, daju dobar pregled prava i obaveza članova zadruga, pri čemu ih dele na lična i finansijska. U skladu sa tim, lična prava obuhvataju prava članova da koriste pojedine usluge zadruga, da zahtevaju edukaciju i obuku na osnovu zadružnih pravila ili odluke skupštine, pravo na korišćenje zadružne opreme, pravo učešća u radu skupštine, davanja predloga i glasanja na njoj, pravo da se bira i bude izabran na funkcije u zadrugi, odnosno pravo izbora u više strukture u kojima je zadruga član. Takođe, pravo na dobijanje informacija o poslovanju zadruga, kao i pravo uvida u poslovne knjige i registre.¹⁶¹ Zajednički (u određenom broju koji je utvrđen osnivačkim aktom ili zadružnim pravilima) članovi takođe imaju i sledeća prava: da sazovu skupštinu i/ili, inciraju uključivanje pojedinih pitanja u njen dnevni red, kao i pravo da zahtevaju reviziju. U finansijska prava članova zadruga Smernice ZZ ubrajaju: pravo na sticanje viška sredstava u ekonomski opravdanim situacijama, proporcionalnog dela od transakcija članova sa zadrugom (odnosno isplatu kamate na uplaćeni udeo), kao i refundaciju vrednosti uplaćenog udela u slučaju prestanka članstva.

Pored prava Smernice nabrajaju obaveze članova. Pa tako, lične podrazumevaju poštovanje zadružnih pravila i odluka skupštine, uzdržavanje od vršenja onih delatnosti koja su naznačena kao cilj zadruga, kao i aktivno učešće u životu zadruga. Dok finansijske obaveze: upis i uplatu minimalnog udela (u skladu sa aktima zadruga), odgovornost za dugove (najmanje u iznosu sredstava koja svaki član uplaćuje za akcije), kupovinu dodatnih udela odnosno pružanje dodatnog finansijskog doprinosa zadrugi (u skladu sa odlukom skupštine).¹⁶²

Ako pogledamo uporedno pravo, vidimo da hrvatski Zakon, kao ni naš, ne nabraja posebno prava i obaveze članova, ali ih sporadično pominje. Dok mađarski, uzimajući u obzir Smernice ZZ, posebno navodi prava i obaveze koje imaju članovi zadruga. Pa tako, skup osnovnih prava čini: učešće u aktivnostima zadruga, pravo na učešće u stečenim sredstvima zadruga proporcionalno svom udelu u kapitalu i u skladu sa ostalim interesima, redovno korišćenje usluga koje zadruga pruža svojim članovima, učešće u radu skupštine, glasanja na njoj, kao i pravo na konsultacije, pravo da se bude biran na funkcije u zadrugi, i da se dobijaju informacije vezane za bilo koje pitanje koje se odnosi na funkcionisanje zadruga.¹⁶³ Osnovne obaveze članova,

¹⁶¹ Vidi: Henry, str. 31.

¹⁶² Id. str. 29-30.

¹⁶³ Član 46. MZZ.

prema mađarskom zakonu su: uplata, odnosno unos sopstvenog udela, učešće u radu zadruga i njenih organa kao i čuvanje zadružnih sredstava.¹⁶⁴ Inače, mađarski Zakon predviđa mogućnost da se statutom zadruga predvide i druga prava i obaveze članova.

Prava i obaveze članova zadruga su fundamentalno pitanje, te bi bilo dobro da se u našem Zakonu, a u skladu sa Smernicama ZZ, konkretno i eksplicitno pobroje bar osnovna prava i obaveze.

2.2.8.3. *Prestanak članstva*

Prema našem Zakonu, članstvo u zadruzi može da prestane: (a) na osnovu istupanja člana iz zadruga, (b) u slučaju isključenja člana iz zadruga, (c) usled smrti člana, ili (d) prilikom prestanka zadruga.¹⁶⁵ Ovim razlozima, mađarski Zakon o zadrugama dodaje još i slučaj kada član ne uplati svoj udeo u roku utvrđenom statutom, odnosno odlukom skupštine.¹⁶⁶ Isto predviđa i italijanski Zakon.¹⁶⁷ U ovakvoj situaciji članstvo prestaje isključivo odlukom nadležnog organa zadruga, a ne po sili zakona (kakav je slučaj kod nas).

Po našem Zakonu, u slučaju istupanja iz zadruga, član je obavezan da o tome dostavi pismenu izjavu zadruzi. Opšte je pravilo da se članstvo okončava sa danom njenog prijema, osim ako zadružna pravila predviđaju određeni vremenski period za obaveštenje. Međutim, ukoliko još postoje određene obaveze člana prema zadruzi, članstvo će biti okončano samo nakon njihovog ispunjenja, ali ne pre isteka perioda za obaveštenje.¹⁶⁸ Smernice ZZ naglašavaju značaj davanja prava na istupanje iz zadruga i sugerišu da se ono može ograničiti samo na određeni minimalni period.¹⁶⁹

Naš SZZ propisuje da član zadruga može biti iz nje isključen samo u slučajevima predviđenim zadružnim pravilima. Odluka o isključenju člana obavezno sadrži razloge isključenja, donosi je organ koji je za to određen zadružnim pravilima, pri čemu član zadruga ima pravo da protiv takve odluke podnese žalbu skupštini, koja o njoj odlučuje u roku takođe utvrđenom zadružnim pravilima. Ukoliko odluka nije doneta u predviđenom roku, smatra se da je žalba odbijena, što može biti osnov za zloupotrebe. Samim tim bilo bi dobro predvideti suprotno, te smatrati da je žalba usvojena, u slučaju da u propisanom roku nije doneto rešenje. Članstvo prestaje danom do-

¹⁶⁴ Id, član 47.

¹⁶⁵ Član 21, SZZ.

¹⁶⁶ Član 61 (b), MZZ.

¹⁶⁷ Član 2531, IGZ.

¹⁶⁸ Član 22, SZZ.

¹⁶⁹ Vidi: Henry, str. 28. Mađarski Zakon o zadrugama, na primer, utvrđuje da period obaveštenja ne može da bude duži od tri meseca, čime se isključuje mogućnost da zadruga utvrdi neki drugi nerazuman rok, što je rešenje koje bi mogao prihvatiti i naš Zakon.

nošenja odluke o isključenju člana, odnosno odluke skupštine po žalbi (ili danom isteka roka za njeno donošenje).¹⁷⁰ Mađarski Zakon je precizniji od našeg, kada je reč o načinu regulisanja ovog pitanja, pa tako predviđa samo dva razloga za isključenje člana, i to u slučaju kršenja ili ugrožavanja interesa zadruge, odnosno neizvršavanja obaveza koje proističu iz članstva u predviđenom roku, a nakon prijema opomene, odnosno obaveštenja.¹⁷¹ Postupak isključenja, propisan ovim Zakonom, je u većoj meri transparentan, jer je predviđeno da nadležni organ poziva člana da se izjasni o svom slučaju.¹⁷² Takođe, članovi zadruge mogu zahtevati sudsku reviziju odluke skupštine o isključenju, pri čemu ona ima suspenzivni efekat. Samim tim, odluka zadružne skupštine se ne može izvršiti, dok sud ne odluči o ovom pitanju.¹⁷³ Smernice ZZ¹⁷⁴, SCE Uredba¹⁷⁵, ali i italijanski Zakon¹⁷⁶ sugerišu na slično rešenje i dozvoljavaju sudsku reviziju odluke o isključenju člana, što bi bilo preporučljivo da se predvidi i našim Zakonom.

U slučaju smrti člana, naslednici mogu da naslede njegovo članstvo u zadrzi na osnovu odluke nadležnog organa i ispunjenja propisanih uslova.¹⁷⁷ Ipak, u Zakonu nedostaju odredbe koje bi omogućile prenos članstva na naslednike, u slučaju bolesti ili starosti člana.

Isto kao i nastanak članstva, prestanak ima važne pravne posledice. Tako se sva prava i obaveze, osim imovinskih utvrđenih osnivačkim aktom, zadružnim pravilima ili Zakonom, gase danom prestanka članstva.¹⁷⁸

2.2.9. Imovina zadruge

Prema našem Zakonu, sredstva zadruge čine: prava nad pokretnim i nepokretnim stvarima, novčanim sredstvima i hartijama od vrednosti, kao i ostala imovinska prava. Svojina zadruge sastoji se od udela, članarina, i ostalih finansijskih sredstava stečenih radom ili na drugi način.¹⁷⁹ Međutim, kod nas zadruge, kao pravna lica još uvek nisu vlasnici „svoje“ nepokretne imovine, jer je ona u zemljišnim registrima i

¹⁷⁰ Id, član 23.

¹⁷¹ Član 63, stav 1, MZZ.

¹⁷² Id, član 63 (2).

¹⁷³ Id, član 63 (3).

¹⁷⁴ Vidi: Henry, str. 29.

¹⁷⁵ Član 15, SCE Uredba.

¹⁷⁶ Član 2533 (3), IGZ.

¹⁷⁷ Član 24, SZZ.

¹⁷⁸ Id, član 25.

¹⁷⁹ Id, član 49.

dalje upisana kao „društvena“ imovina, pa ovakav problem naše zakonodavstvo mora hitno rešiti.

Ukoliko bolje proučimo SZZ, vidimo da kod nas postoje dve vrste zadruga: jedne koje se osnivaju i posluju na osnovu udela članova, i druge bez njih, koje sredstva za rad obezbeđuju kroz članarinu.¹⁸⁰ Na osnovu tumačenja člana 55 (1) Zakona, reklo bi se da kombinovanje ova dva načina finansiranja nije moguće.

Udele obezbeđuju članovi, a prema SZZ, svaki član upisuje jednak udeo. Mađarski Zakon recimo, ne sadrži ovakve odredbe, nego samo utvrđuje da članovi upisuju udele („részjegy“)¹⁸¹ u broju i nominalnoj vrednosti, kako je to utvrđeno statutom.¹⁸² Nominalna vrednost svih udela mora biti ista, a njihova prenosivost je ograničena.¹⁸³ Sa ekonomskog stanovišta, ovo je fleksibilnije rešenje, jer jedan vlasnik može da ima i više udela. Odredbe hrvatskog Zakona koje se odnose na ova pitanja nisu najjasnije. Čini se, međutim, da on predviđa isto rešenje kao i mađarski.¹⁸⁴ Italijanski Zakon propisuje da nominalna vrednost udela ne može biti manja od 25, niti veća od 500 Evra, i da ni jedan član ne sme posedovati udele čija ukupna vrednost premašuje 100.000 Evra.¹⁸⁵

Generalni princip, prema našem Zakonu, je da se udeli upisuju u novcu. Ipak, ukoliko osnivački akt ili zadružna pravila predvide, moguće je u celosti ili delimično, udele upisati i u nenovčanim sredstvima, čija se vrednost novčano izražava, na osnovu procene osnivača, odnosno organa za to određenog zadružnim pravilima.¹⁸⁶ Mađarski Zakon recimo predviđa da članovi koji upisuju nenovčane udele moraju, na period od pet godina, garantovati zadrugi, da označena vrednost uloga prilikom upisa, neće preći vrednost nenovčanog uloga, u momentu unosa, tj. stavljanja na raspolaganje.¹⁸⁷ Slična odredba, koja ima za cilj sprečavanje eventualnih zloupotreba, mogla bi biti uneta i u naš Zakon. Još jedna bitna odredba mađarskog Zakona je ona po osnovu koje se obavljanje poslova ili bilo kakav drugi angažman članova se ne tretira kao njihov nenovčani doprinos.¹⁸⁸ SCE Uredba takođe zabranjuje izdavanje udela na osnovu

¹⁸⁰ Id, članovi 50–55.

¹⁸¹ Ovakvi udeli se po poreskim zakonima tretiraju kao hartije od vrednosti. Vidi: član 3 (34), mađarski Zakon o porezu na prihod građana (Zakon CXVII iz 1995. godine).

¹⁸² Član 50 (1), MZZ.

¹⁸³ Id, član 51 (1).

¹⁸⁴ Originalni tekst hrvatskog zakona glasi: „Zadrugari su ravnopravni u odlučivanju neovisno o broju članskih uloga. Zadrugari nose jednake uloge“ (Vidi: član 8 (2) i (3), HZZ).

¹⁸⁵ Član 2525, IGZ.

¹⁸⁶ Član 50, SZZ.

¹⁸⁷ Član 49 (4), MZZ.

¹⁸⁸ Id, član 49 (3).

obavljenih poslova ili pružene usluge.¹⁸⁹ Kod nas se u praksi lično angažovanje i rad često tretiraju kao nenovčani doprinos,¹⁹⁰ dok Republički zakon o zadrugama to izričito i omogućava.¹⁹¹ Ovakva pitanja se inače mogu regulisati i zadružnim pravilima, no u svakom slučaju ne bi trebalo dozvoliti da se lično angažovanje, usluge ili rad tretiraju kao nenovčani ulozi, jer to otvara mogućnost za različite zloupotrebe.

Tokom trajanja statusa članstva nije moguće izvršiti povraćaj uloženog doprinosa za udele. Takođe, treba napomenuti, da se nikakvi zahtevi protiv nekog člana zadruge ne mogu se izvršavati na teret takvih udela.¹⁹² SZZ propisuje da se dobit raspodeljuje u skladu sa zadružnim pravilima,¹⁹³ dok se prema mađarskom Zakonu to čini na osnovu odluke skupštine zadruge koja odlučuje o načinu raspodele dobiti.¹⁹⁴ Sem toga, on propisuje da udeo u zadrugi daje pravo članu i na udeo u oporezovanoj dobiti.¹⁹⁵ Prema italijanskom Zakonu na sva pitanja koja njime nisu regulisana, primenjuju se odredbe Zakona o akcionarskim društvima,¹⁹⁶ tako da se u suštini rešenja ovih pitanja poklapaju sa onim u mađarskom zakonodavstvu.

Naš Zakon kao i drugi, predviđa da nakon prestanka članstva, protivvrednost valorizovanog udela mora da se vrati bivšim članovima ili njihovim naslednicima.¹⁹⁷

Kada je u pitanju sistem finansiranja na osnovu članarina, zadružnim pravilima je moguće utvrditi njihov iznos i način plaćanja, pri čemu Zakon predviđa da se one ne vraćaju.¹⁹⁸

SCE Uredba propisuje minimalni kapital od 30.000 Evra koji treba da obezbede članovi zadruge.¹⁹⁹ Možda je logično da se za zadruge na nadnacionalnom nivou veže minimalan iznos kapitala, međutim primenu ovakvog rešenja, ne podržava ni naše, kao ni ostala analizirana zakonodavstva.

Od suštinskog značaja je u periodu tranzicije privući kapital, koji većini naših zadruga danas nedostaje. Prema tome, fleksibilne odredbe i rešenja mogle bi da doprinesu postizanju ovog cilja.²⁰⁰

¹⁸⁹ Član 4 (2), SCE Uredba.

¹⁹⁰ Vidi: Projuris, Trgovinsko pravo zadruga, <www.projuris.org/trgovinsko_pravo11.htm>.

¹⁹¹ Član 8, RZZ.

¹⁹² Član 52, SZZ.

¹⁹³ Id, član 57.

¹⁹⁴ Član 20 (2) (c), MZZ.

¹⁹⁵ Što je jedno od osnovnih prava akcionara u akcionarskom društvu.

¹⁹⁶ Član 2519, IGZ.

¹⁹⁷ Član 54, SZZ.

¹⁹⁸ Id, član 55 (2).

¹⁹⁹ Član 3 (2), SCE Uredba.

²⁰⁰ Stim u vezi dobro rešenje sadrži mađarski Zakon koji omogućava posedovanje više od jednog udela, dozvoljava članovstvo za ulagače, kao i davanje kredita zadrugi, za lica koja su članovi duže od godinu dana

2.2.10. Organi zadruga

Smernice ZZ naglašavaju da je prilikom regulisanja unutrašnje organizacije zadruga neophodno voditi računa o poštovanju načela demokratičnosti, jer su zadruga udruženja kojima rukovode članovi, kao i principu ekonomske efikasnosti, sa obzirom da su one istovremeno i preduzeća.²⁰¹ Samim tim Smernice ZZ sugerišu da skupština zadruga treba da odlučuje o pitanjima vezanim za njen udružni karakter, upravni odbor o onima vezanim za karakter zadruga kao preduzeća, dok direktor treba da odlučuje o poslovanju zadruga. Smernice ZZ preporučuju konstituisanje nadzornog odbora, kao kontrolnog organa unutar zadruga.

Posebnim, šestim delom, SZZ reguliše unutrašnju organizaciju zadruga. U skladu sa Smericama ZZ organe zadruga kod nas, čine: skupština, upravni odbor, direktor i nadzorni odbor.²⁰²

2.2.10.1. Skupština

Prema našem Zakonu najviši i najvažniji organ je skupština koju čine svi članovi zadruga. Ipak, ukoliko skupština ima više od sto članova, zadružnim pravilima se može predvideti formiranje takozvane „skupštine predstavnika zadrugara“, koji se biraju na period od najviše pet godina, uz mogućnost ponovnog izbora.²⁰³

Austrijski i mađarski Zakon takođe, omogućavaju formiranje „skupštine predstavnika zadrugara“, stim da se ona formira, ukoliko zadruga ima više od 500 članova.²⁰⁴ Mađarski Zakon vodeći računa o očuvanju principa demokratičnosti uvodi određene garancije, kada je u pitanju formiranje skupštine predstavnika zadrugara, koje bi bilo korisno predvideti i našim Zakonom. Tako, propisuje da se zadružnim pravilima regulišu nadležnosti „skupštine predstavnika zadrugara“, međutim, u određenim slučajevima on takvu nadležnost izričito isključuje (npr. u slučaju donošenja odluke o prestanku zadruga, davanju naloga za dodatne isplate i sl.).²⁰⁵ Odlučivanje ovog tela podrazumeva prisustvo najmanje dve trećine delegata, dok nije moguće glasanje pismenim putem. Osim toga, „skupštini predstavnika zadrugara“, mogu prisustvovati i ostali članovi zadruga u savetodavnom svojstvu.²⁰⁶ Italijanski Zakon ne

i koji su uplatili celokupan iznos svog doprinosa. Krediti mogu da se daju sa ili bez kamate, ali se koriste isključivo za ostvarenje ciljeva zadruga (npr. ne mogu se koristiti za otplatu već postojećih kredita koje zadruga ima ili kamata po osnovu njih).

²⁰¹ Vidi: Henry, str. 33.

²⁰² Član 30, SZZ.

²⁰³ Id, član 32.

²⁰⁴ Član 27 (3), AZZ, član 28 (1), MZZ.

²⁰⁵ Član 20 (3) MZZ.

²⁰⁶ Id, član 28 (3)(4).

pominje „skupštinu predstavnika zadrugara“, međutim, moguće je održavati posebne skupštine vezane za određena pitanja, ukoliko zadruga ima više od 3000 članova i svoju delatnost obavlja u više regiona.²⁰⁷²⁰⁸

Uputstvo Saveta br. 2003/72/EC od 22. jula 2003. godine koje predstavlja dodatak SCE Uredbi, sugerije zadrugama da pruže mogućnost zaposlenima, kao i njihovim predstavničkim telima učešća u radu skupštine zadruge sa pravom glasa. Međutim, ovo za sada ne predstavlja i obavezu zadruga i njenih članova. Nadalje, u odnosu na sprovođenje prava iz Uputstva, potrebno je da postoje dve pretpostavke: (a) da zakon zemlje članice u kojoj se nalazi registrovano sedište SCE to i omogućiti, kao i (b) da pri tome zaposleni i njihova predstavnička tela zajednički ne kontrolišu više od 15 posto ukupnih glasova.²⁰⁹ Zaposlenima i predstavničkim telima bi i kod nas mogla biti pružena mogućnost učešća u radu skupštine zadruge sa pravom glasa.

Naš SZZ izričito nabroja nadležnosti skupštine zadruge, uz konstataciju da ona odlučuje i o bilo kom drugom pitanju navedenom u Zakonu, osnivačkom aktu i združnim pravilima. Izričito nabrojane nadležnosti skupštine, odnose se na usvajanje unutrašnjih akata zadruge, kao što su poslovnik i združna pravila, ovlašćenja za izbor ostalih organa zadruge - predsednika, članova upravnog odbora, predsednika i članova nadzornog odbora, kao i direktora. U delokrug pitanja o kojima odlučuje skupština spadaju i ona vezana za rukovođenje zadrugom, pa tako ona usvaja poslovnu politiku zadruge i takozvane razvojne programe i planove, donosi odluke o statusnim promenama, njenom prestanku, o osnivanju poslovnog udruženja ili drugih oblika organizacije, raspodeli dobiti, pokriću gubitaka, godišnjem obračunu i izveštaju o poslovanju.²¹⁰

Austrijski, hrvatski i mađarski zakoni o zadrugama predviđaju manje-više iste nadležnosti skupštine. Pri čemu, mađarski Zakon ovlašćuje skupštinu i na donošenje odluke o isključenju člana i eventualnu reviziju takve odluke, odlučivanje o prijemu člana ulagača, i izdavanju naloga za dodatne isplate.²¹¹

Skupština zadruge se, prema našem Zakonu, sastaje najmanje jednom godišnje. Generalno govoreći, on daje diskreciono pravo članovima da utvrde procedure vezane za održavanje skupštine. Tako se združnim pravilima utvrđuje način rada skupštine, njenog sazivanja i donošenja odluka i sl.²¹²

²⁰⁷ Član 2540, IGZ.

²⁰⁸ Tumačenjem ove odredbe može se primetiti da ovde nisu u pitanju redovni satanci predstavnika, kao što je to slučaj kod „skupštine predstavnika zadrugara“ po našem Zakonu.

²⁰⁹ Član 59 (4), SCE Uredba.

²¹⁰ Član 31, SZZ.

²¹¹ Član 20 (2), MZZ.

²¹² Član 33, SZZ.

Mađarski Zakon je detaljniji, kada je u pitanju regulisanje rada skupštine, predviđa da se ona obavezno održava u sedištu zadruge, sem u slučajevima kada se statutom utvrdi drugo mesto održavanja.²¹³²¹⁴ I dok naš Zakon dopušta da se zadružnim pravilima utvrdi nadležni za sazivanje skupštine, austrijski i mađarski Zakoni o zadrugama su precizniji, i na to ovlašćuju upravni odbor.²¹⁵ Sa obzirom, da zadružna pravila kod nas često ne određuju lice koje saziva skupštinu, bilo bi korisno da se to učini samim Zakonom.

Kada je u pitanju način donošenja odluka na skupštini, Smernice ZZ sugerišu na istovremeno poštovanje principa demokratičnosti i ekonomske efikasnosti.²¹⁶ Kako je ranije pomenuto, kod nas se način odlučivanja utvrđuje zadružnim pravilima, ipak, postoje i određeni izuzeci, kada savezni Zakon propisuje da se odluka donosi većinom glasova svih članova skupštine²¹⁷, odnosno „skupštine predstavnika zadrugara“. To su slučajevi kada se usvajaju zadružna pravila, menja status zadruge, donosi odluka o njenom prestanku, raspodeli dobiti i pokriću gubitaka, izboru predsednika i članova upravnog odbora, predsednika i članova nadzornog odbora i izboru direktora zadruge.²¹⁸ Mađarski Zakon o zadrugama, osim za ova pitanja, propisuje kvalifikovanu većinu i za odlučivanje o prijemu člana ulagača, izdavanju naloga za dodatne isplate kao i promenu nominalne vrednosti udela.²¹⁹ Austrijski Zakon predviđa kao neophodnu, kvalifikovanu većinu kada se donosi odluka o eventualnoj promeni oblika odgovornosti zadruge.²²⁰

Naš Zakon izričito podržava princip „jedan član, jedan glas“, kao i mađarski i italijanski²²¹, dok austrijski i hrvatski zakoni predviđaju da se od ovog principa može odstupiti na osnovu osnivačkog akta, odnosno zadružnih pravila.²²² Italijanski Zakon propisuje da se zadružnim pravilima pravnim licima-članovima može dati mogućnost i za više glasova, ali nikad za više od pet.²²³ Načelo „jedan član, jedan glas“ svakako treba zadržati u našem pravu, ali ga je moguće kombinovati sa specijalnim pravom

²¹³ Član 20 (6), MZZ.

²¹⁴ U praksi se često dešava da članovi izigraju Zakon tako što sastanak skupštine održe na nekom drugom mestu i ne obaveste članove na vreme.

²¹⁵ Član 28, AZZ, član 21 (1), MZZ.

²¹⁶ Vidi: Henrj, str. 39.

²¹⁷ Ne samo onih koji su prisutni na sednici.

²¹⁸ Član 34, SZZ.

²¹⁹ Član 20 (1) (ln), MZZ.

²²⁰ Član 33 (3), AZZ.

²²¹ Član 23 (1), MZZ, 2538 (2), IGZ.

²²² Član 27 (2), AZZ, 13 (2), HZZ.

²²³ Ovaj Zakon sadrži interesantno rešenje koje daje pravo na dodatne glasove članovima - učesnicima u određenim radnjama i procesima koji su od značaja i za njih i za zadrugu, tokom njihovog celokupnog odvijanja ili samo za vreme nekih njihovih faza.

veta članova-ulagača u određenim slučajevima. To bi svakako učinilo naše zadruge ekonomski atraktivnijim, jer bi omogućilo licima koja ulažu u zadrugu više novca od ostalih određena dodatna prava. U isto vreme, ne smemo zaboraviti da zadruge moraju zadržati svoj specijalni karakter koji ih razgraničava od privrednih društava.

Kako bi se funkcionisanje skupštine učinilo bržim, lakšim i efikasnijim, Smernice ZZ omogućavaju glasanje i bez fizičkog prisustva, kao na npr. glasanje putem interneta.²²⁴ Recimo, italijanski Zakon navodi da se zadružnim pravilima može uvesti upotreba sredstava telekomunikacija prilikom glasanja.²²⁵ Ovakve mogućnosti za glasanje su svakako dobre, pod uslovom da za njih postoje tehnički uslovi i da se garantuje bezbednost ovih postupaka. Osim toga, Smernice ZZ sugerišu i da se omogućí pravo učešća u radu skupštine licima koja su uložila sredstva u zadrugu, ali bez prava glasa.²²⁶

Austrijski i mađarski zakoni o zadrugama sadrže manje-više iste odredbe u pogledu razloga sazivanja vanredne skupštine. Pa se tako prema austrijskom to čini radi zaštite interesa zadruge²²⁷, odnosno kada više od deset posto od ukupnog broja članova zahteva sazivanje vanredne skupštine, u pismenom obliku uz navođenje razloga.²²⁸ Mađarski Zakon propisuje da se vanredna skupština saziva u slučaju kada je potrebno doneti odluku o pitanjima koja spadaju u nadležnost skupštine i kada bi svako odlaganje donošenja odluke moglo da ugrozi vitalne interese zadruge, ili bi se time kršile neke obaveze zadruge određene Zakonom, odnosno statutom.²²⁹ Vanredna skupština će biti sazvana i kada to u pisanom obliku, uz navođenje razloga, zahteva najmanje deset posto od ukupnog broja članova, odnosno nadzorni odbor,²³⁰ što je važno radi zaštite interesa manjinskih članova, s obzirom na to da se često dešava da u praksi njihovi interesi budu ugroženi. Ovakve garancije bi trebalo propisati i našim Zakonom.

Prema austrijskom i mađarskom zakonu, o toku i radu skupštine vodi se zapisnik, koji se, na zahtev, obavezno dostavlja svakom članu.²³¹ Ovom odredbom se ostvaruje transparentnost rada skupštine i štite prava onih članova koji nisu u mogućnosti da učestvuju u njenom radu. Samim tim, bilo bi preporučljivo da se slično rešenje nađe i u našem Zakonu.

²²⁴ Vidi: Henry, str. 35.

²²⁵ 2538 (7), IGZ.

²²⁶ Vidi: Henry, str. 34.

²²⁷ Član 29 (1), AZZ.

²²⁸ Član 29 (2), AZZ.

²²⁹ Član 20 (5) (a), MZZ.

²³⁰ Član 20 (5), MZZ. Zakon takode propisuje da se na pismeni zahtev najmanje deset posto ukupnog broja članova u dnevni red skupštine mora uključiti svako pitanje koje oni podržavaju (član 22 (1), MZZ).

²³¹ Član 34 (2), AZZ. član 26 (1) i (4), MZZ.

2.2.10.2. Upravni odbor

Drugi organ bitan za funkcionisanje zadruge je upravni odbor, koga bira skupština. Našim Zakonom predviđeno je da ovaj organ čine najmanje pet lica iz redova članova zadruge. Takođe postoji pravilo da u zadrugama sa više od pedeset zaposlenih koji nisu članovi zadruge, jednog člana upravnog odbora čini zaposleno lice.²³² U Evropskoj uniji, naročito u Nemačkoj, poslednjih godina se insistira na učešću zaposlenih u radu upravnog odbora. Ipak, ovakva rešenja su često predmet kritika, s obzirom na to da omogućavaju ne-članovima da učestvuju u procesu odlučivanja.

Savezni zakon predviđa da zadruge sa manje od dvadeset članova ne moraju obrazovati upravni odbor. U tom slučaju, njegove funkcije vrši organ određen u združnim pravilima.²³³

U Austriji upravni odbor po pravilu bira skupština zadrugara iz redova članova zadruge ili njihovih predstavnika. Moguće je, međutim, združnim pravilima ovlastiti i nadzorni odbor za izbor članova upravnog odbora.²³⁴ Prema austrijskom Zakonu, upravni odbor mogu činiti jedan ili više članova koji mogu za vršenje svoje funkcije primati od zadruge i određenu naknadu,²³⁵ što predstavlja dobro rešenje sa ekonomskog aspekta, jer uzima u obzir činjenicu da neke zadruge imaju veoma mali broj članova. Mađarski Zakon o zadrugama propisuje da članovi upravnog odbora moraju biti punoletna fizička lica - članovi zadruge, uključujući tu i fizička lica, zastupnike članova, koji su pravna lica ili privredna društva bez takvog svojstva. U našem Zakonu nema potrebe za ovakvom odredbom jer on propisuje da članove upravnog odbora mogu činiti isključivo punoletna fizička lica koja moraju u isto vreme biti i članovi zadruge. Smernice ZZ ističu da članove upravnog odbora moraju činiti stručnjaci, odnosno profesionalci. Zsohár, mađarski stručnjak u ovoj oblasti, navodi da je međunarodni trend da članove upravnog odbora čine stručnjaci koji nisu članovi zadruge.²³⁶ Ovakav princip bi mogao slediti i naš Zakon, ali je prethodno neophodno omogućiti i licima koja nisu članovi zadruge članstvo u upravnom odboru. Dok god se odredbe Zakona koje se na ovo odnose ne izmene, biće teško naći stručnjake koji bi činili članove upravnog odbora u zadrugama.

Italijanski Zakon predviđa da upravni odbor bira skupština, dok većinu njegovih članova moraju činiti lica koja su u isto vreme i članovi zadruge. Ovo rešenje takođe pruža mogućnost stručnjacima za članstvo u upravnom odboru.

²³² Član 35, SZZ.

²³³ Član 36, SZZ.

²³⁴ Član 15 (1), AZZ.

²³⁵ Id, član 15 (2).

²³⁶ Vidi: Zsohár, str. 34

Savezni zakon navodi nadležnosti upravnog odbora. To su: sprovođenje poslovne politike zadruga, razmatranje i davanje predloga skupštini za usvajanje godišnjeg računa, usvajanje periodičnih finansijskih izveštaja, donošenje odluka vezanih za investicije u skladu sa osnivačkim aktom i zadružnim pravilima, usvajanje poslovnika o radu, priprema pitanja o kojima će se raspravljati na skupštini, kao i izvršavanje njenih odluka, donošenje izveštaja o poslovanju, bilansa stanja i bilansa uspeha u smislu ostvarenja poslovne politike, davanje predloga o raspodeli dobiti i pokriću gubitaka i sl.²³⁷ U pogledu ovih nadležnosti upravnog odbora ne postoje bitne razlike u odnosu na austrijski i mađarski zakon.²³⁸

Prema našem Zakonu, rad upravnog odbora nije moguć bez prisustva najmanje jedne polovine svih njegovih članova, izuzev kada se zadružnim pravilima predvidi da je za donošenje nekih odluka dovoljna većina glasova prisutnih članova.²³⁹

U mađarskom Zakonu o zadrugama postoji odredba koja obavezuje upravni odbor (direktora) da o svom radu i finansijskoj situaciji zadruga podnosi izveštaje nadzornom odboru, najmanje jednom u toku tromesečja, i skupštini najmanje jednom godišnje.²⁴⁰ Ova odredba služi ostvarivanju transparentnosti rada ovog organa, i izvesna je garancija da će on biti nepristrasan i objektivan. Samim tim, ovakvu odredbu mogli bismo uvrstiti i u naš Zakon.

Ni u austrijskom, kao ni u mađarskom sistemu, ne postoji poseban organ direktora, samim tim, zadrugu predstavlja upravni odbor koji ima sve nadležnosti direktora.²⁴¹ Ovakvo rešenje se čini logično i ekonomično jer je odlučivanje centralizovano, pa se finansira samo jedan organ. SCE Uredba takođe podržava rešenje u kome postoji samo jedno telo za poslovođenje, čak i bez nadzornog odbora.²⁴² Međutim, kao što smo već videli, Smernice ZZ sugerišu i princip po kome postoje dva odvojena organa, samim tim moglo bi se uvesti rešenje po kome bi ista osoba bila predsedavajuća u upravnom odboru i direktor, mada je sa pravne tačke gledišta ipak praktičnije postojanje samo jednog organa.

²³⁷ Član 37, SZZ.

²³⁸ Osim što su nadležnosti direktora takođe uključene – za objašnjenje videti druge delove u ovom delu rada

²³⁹ Id, član 38.

²⁴⁰ Član 36 (4), MZZ.

²⁴¹ Član 17 (1), AZZ, član 35 (1), MZZ.

²⁴² Član 36, SCE Uredba.

2.2.10.3. Direktor

U Srbiji direktora zadruge imenuje skupština.²⁴³ On predstavlja zadrugu i odgovoran je za njeno redovno i zakonito poslovanje. Inače, funkcija direktora je regulisana Zakonom, osnivačkim aktom i zadružnim pravilima.²⁴⁴ Veoma je važno jasno razgraničiti nadležnosti direktora i predsednika upravnog odbora, jer se u praksi često dešava da ključne odluke od značaja za funkcionisanje zadruge donosi direktor, a da za to nema izričito ovlašćenje. Još ozbiljniji problem je što ponekad zadružna pravila dovode do preklapanja nadležnosti direktora i upravnog odbora. Samim tim prilikom izrade zadružnih pravila, treba uzeti u obzir da je direktor prvenstveno osoba koja izvršava odluke, a ne donosi ih. Drugo moguće rešenje je uvođenje ranije pomenutog modela (*supra* 2.2.10.2.), po kome postoji samo upravni odbor čiji predsedavajući ima nadležnosti direktora.

U vezi odgovornosti direktora, treba napomenuti da Savezni zakon predviđa materijalnu odgovornost direktora za one odluke koje su eventualno prouzrokovale materijalnu štetu zadruzi.²⁴⁵ Međutim, nije jasno kakvu odgovornost ima direktor u slučaju neizvršavanja svojih obaveza. Zbog toga bi bilo važno da se i ovo pitanje reguliše što pre.

2.2.10.4. Nadzorni odbor

Prema Saveznom zakonu, nadzorni odbor se sastoji od najmanje tri člana, koji su u isto vreme i članovi zadruge.²⁴⁶ Međutim, pitanje je koliko je ovakvo rešenje praktično, jer vrlo često članovi zadruge ne poseduju znanje neophodno za vršenje i dodatnih funkcija. Mađarski autor Zsogar ističe da je trend u svetu da se za članove nadzornog odbora biraju stručna lica koja nisu članovi zadruge.²⁴⁷ Austrijski Zakon, kao i naš, predviđa da se članovi nadzornog odbora biraju iz redova članova zadruge.²⁴⁸ Mađarski Zakon nije izričit po ovom pitanju, i tumačenjem člana 37 (2) reklo bi se da u ovom slučaju ne važi ograničenje iz člana 30 (a) na osnovu koga lica koja nisu članovi zadruge ne mogu biti nosioci određenih funkcija. Italijanski Zakon je veoma sažet kod ovog pitanja, i navodi samo da se nadzorni odbor formira isključivo ukoliko su ispunjeni određeni uslovi iz Zakona.²⁴⁹

²⁴³ Član 31, SZZ.

²⁴⁴ Id, član 44.

²⁴⁵ Id, član 46.

²⁴⁶ Id, član 40.

²⁴⁷ Vidi: Zsogar, str. 35.

²⁴⁸ Član 24 (1), AZZ.

²⁴⁹ Član 2543, IGZ.

Prema SZZ, nadležnosti nadzornog odbora su relativno široke kada se radi o nadzoru rada zadruga. Tako ovaj odbor vrši nadzor zakonitosti rada upravnog odbora i direktora, razmatranje periodičnih i godišnjih računa, procenu usaglašenosti poslovnih knjiga zadruga sa odredbama Zakona, pregled izveštaja o poslovanju i bilansa koji se podnose skupštini, razmatranje revizorskih izveštaja i predloga o raspodeli dobiti, informisanje skupštine i, po potrebi upravnog odbora i direktora o rezultatima nadzora, usvajanje poslovnika o svom radu i druge slične obaveze u skladu sa Zakonom i zadružnim pravilima.²⁵⁰

Mađarski Zakon o zadrugama predviđa i neke dodatne nadležnosti kojima se osigurava veći stepen pravne sigurnosti, pa tako nadzorni odbor daje predloge za opoziv kompletnog upravnog odbora ili pojedinih njegovih članova, izriče im opomenu, umesto upravnog odbora saziva skupštinu ukoliko upravni odbor ne ispuni svoju zakonsku obavezu, a bez odlaganja saziva skupštinu u slučaju kada su radnje upravnog odbora nezakonite ili štetne po interese zadruga. Osim toga, nadzorni odbor daje preporuke skupštini za utvrđivanje naknada rukovodiocima zadruga²⁵¹ i podnosi joj izveštaj o svom radu najmanje jednom godišnje.²⁵²

Kada se radi o odlučivanju nadzornog odbora, prema odredbama našeg SZZ, nadzorni odbor odlučuje kada ima kvorum koji podrazumeva prisustvo dve trećine svih članova nadzornog odbora. Opšte pravilo je da odbor može da odlučuje i većinom glasova prisutnih članova, ukoliko zadružna pravila ne utvrde drugačije.²⁵³ Sem toga, Savezni zakon obavezuje upravni odbor i direktora da informišu nadzorni odbor o poslovanju zadruga i da mu omoguće nesmetan rad. Nadzorni odbor je obavezan da traži sazivanje skupštine, ukoliko proceni da su interesi zadruga ugroženi i ukoliko postoje nepravilnosti u njenom radu.²⁵⁴ Međutim, Zakonom nisu propisane posebne sankcije za slučaj da nadzorni odbor to ne učini. U stvari, u Saveznom zakonu ne postoje odredbe koje regulišu odgovornost članova nadzornog odbora, pa je njihovo uvođenje poželjno jer članovi nadzornog odbora imaju veoma odgovorne funkcije. Osim toga, bilo bi preporučljivo omogućiti nadzornom odboru da o trošku zadruga angažuje stručnjake koji će mu pomoći u vršenju nadzornih funkcija, s obzirom na to da članovi zadruga uglavnom ne raspolažu odgovarajućom stručnom spremom.²⁵⁵

²⁵⁰ Član 41, SZZ.

²⁵¹ Član 38 (1), MZZ.

²⁵² Id, član 39 (4).

²⁵³ Član 43, SZZ.

²⁵⁴ Id, član 42. Austrijski i mađarski zakoni izričito ovlašćuju nadzorni odbor da sazove skupštinu ukoliko upravni odbor to ne učini ili ukoliko je to neophodno u interesu zadruga (član 24 (6), AZZ, član 38 (1) (d), MZZ).

²⁵⁵ Na primer, austrijski Zakon propisuje da su članovi nadzornog odbora odgovorni za svu štetu koja nastane usled njihovog propusta u obavljanju njihovih dužnosti (član 24 (7), AZZ).

2.2.10.5. Ograničenja prilikom izbora članova u organe zadruga i klauzula o zabrani konkurencije

Savezni Zakon sadrži odredbe o ograničenjima izbora članova u organe zadruga. Međutim, takve odredbe na žalost nisu dobro struktuirane, a nisu ni kompletne. Jedan od glavnih nedostataka Zakona je što se u istom članu uređuju uslovi za izbor i pravila o nespojivosti funkcija. Tako se prvim stavom 47. člana predviđa da predsednik i članovi upravnog odbora, direktor zadruga, kao predsednik i članovi nadzornog odbora ne mogu biti lica osuđena za krivična dela protiv privrede i službene dužnosti za koje su nastupile pravne posledice osude, dok te posledice traju. Sledeća dva stava istog člana navode da direktor zadruga ne može istovremeno biti izabran za predsednika upravnog odbora i²⁵⁶ predsednika i člana nadzornog odbora.²⁵⁷ Međutim, iz ove odredbe logično sledi da direktor može biti član upravnog odbora, dok poslednji stav propisuje da član upravnog odbora ne može istovremeno biti i član nadzornog odbora.²⁵⁸

Mađarski Zakon sadrži detaljnije odredbe, koje predviđaju i više osnova za isključenje. One su strukturisane u dva zasebna člana zakona. Pa se tako u prvom navodi²⁵⁹ da član upravnog odbora, odnosno direktor zadruga, ne može biti lice:

- koje nije član zadruga, ili nije zastupnik člana koji ima svojstvo pravnog lica (osim kada je neophodna posebna stručnost u određenoj oblasti),
- kome je poslovna sposobnost ograničena po osnovu sudske odluke,
- koje je pravosnažno osuđeno na zatvorsku kaznu zbog krivičnog dela, sve dok traju zakonske posledice,
- kome je pravosnažnom odlukom, na period naveden u njoj, zabranjeno bavljenje određenom profesijom u zadrugi čija osnovna delatnost vezana za tu profesiju,
- koje je bilo član zadruga (ili član upravnog odbora) ili privrednog društva brisanog iz registra privrednih subjekata nakon likvidacije, tokom dvogodišnjeg perioda koji je prethodio datumu brisanja (zabrana važi na period od dve godine od dana brisanja),
- koje nema odgovarajuće kvalifikacije predviđene statutom zadruga.²⁶⁰

²⁵⁶ Po našem mišljenju, ovde bi trebalo da stoji „ili“ umesto „i“.

²⁵⁷ Član 47 (2), SZZ.

²⁵⁸ Id, član 47 (3).

²⁵⁹ Član 30, MZZ.

²⁶⁰ Id, član 30.

I sledeći član ovog Zakona²⁶¹ sadrži detaljna pravila o nespojivosti funkcija, pa se tako njime predviđa da:

- predsednik i bilo koji član upravnog odbora zadruge (ili direktor) ne može istovremeno biti i član nadzornog odbora,
- članovi upravnog odbora (direktor), kao i nadzornog odbora, koji su u bliskom srodstvu ne mogu istovremeno biti članovi oba tela,
- član upravnog odbora (direktor) ne može biti član upravnog odbora (direktor) privrednog društva ili druge zadruge čija se osnovna delatnost poklapa sa osnovnom delatnošću zadruge, sem kada to dopuštaju zadružna pravila.²⁶²

Ova poslednja pomenuta odredba mađarskog Zakona je slična takozvanoj „klauzuli o zabrani konkurencije“ našeg Zakona, koja predviđa da predsednik, članovi upravnog i nadzornog odbora, kao i direktor, ne mogu za svoj ili tuđ račun obavljati delatnosti koje spadaju u delatnosti zadruge, niti mogu biti članovi ili zaposleni u društvima, vlasnici ili zaposleni u privrednom društvu, odnosno drugom pravnom licu koje se bavi istom delatnošću kao zadruga.²⁶³ Samim tim da se zaključiti da je naš Zakon isuviše restriktivan²⁶⁴, te bi bilo korisno preuzeti mađarski princip regulisanja ove problematike.²⁶⁵

U zemlji koja je u procesu tranzicije, kao što je to naša, i koja je suočena i sa problemom korupcije, postoji potreba za redefinisanjem odredaba o zabrani konkurencije i načina izbora članova u organe zadruge, pri čemu bi nam svakako mogao biti uzor mađarski model regulisanja ovih i sličnih pitanja, ali i iskustva ove zemlje, koja se poslednjih decenija suočava sa veoma sličnim problemima.

2.2.11. Odgovornost

Odredbe Saveznog zakona o odgovornosti su jasne, i predviđaju da zadruga za svoje obaveze odgovara celokupnom svojom imovinom. Međutim, za obaveze koje nije moguće izmiriti iz sredstava zadruge odgovorni su članovi zadruge najmanje do visine svojih udela. Osnivački akt ili zadružna pravila mogu da propišu i veći stepen odgovornosti.²⁶⁶ Osim toga, obavezno je u zadružnim pravilima predvideti i vremen-

²⁶¹ Id, član 31 i 32.

²⁶² Id, član 32.

²⁶³ Član 48 (1), SZZ.

²⁶⁴ Kada na primer, ne dozvoljava članstvo ili zaposlenje u drugoj zadrugi ili privrednom društvu.

²⁶⁵ Član 32, MZZ.

²⁶⁶ Po našem mišljenju, načelo „proboja pravne ličnosti“ iz Zakona o privrednim društvima (član 15) se shodno primenjuje i na zadruge. O proboju pravne ličnosti detaljnije vidi: S. Šogorov, M. Radoman, Poslovno pravo, FEPPS, Sremska Kamenica – Novi Sad, 2007, str. 44; isto: Srećanović, Hrle, str. 171-176.

ski period u kojem lice kome je prestalo članstvo odgovora za svoje obaveze, pri čemu taj period ne može biti kraći od godinu dana.²⁶⁷ SZZ predviđa da uložena sredstva članova ne mogu biti predmet izvršenja.²⁶⁸ Isto predviđa i italijanski Zakon,²⁶⁹ a velike razlike ne postoje ni u odnosu na hrvatsku i mađarsku regulativu.

Interesantno je napomenuti da austrijski Zakon razlikuje zadruge sa neograničenom odgovornošću i zadruge sa ograničenom odgovornošću. Lica, članovi zadruge sa neograničenom odgovornošću, su zajednički i solidarno odgovorna svom svojom imovinom za sve obaveze zadruge.²⁷⁰ Ovakva odgovornost se ne može isključiti sporazumom strana. U zadrugama sa ograničenom odgovornošću, članovi zadruge za njihove obaveze odgovaraju samo do visine svojih udela, ili eventualno za neki drugi viši iznos ukoliko se tako dogovore (kao u našem pravu).²⁷¹ Austrijski Zakon takođe propisuje da su članovi zadruge odgovorni za obaveze u periodu od tri godine nakon prestanka članstva.²⁷² Sem toga, ovim Zakonom regulisano je i pitanje obaveza preuzetih pre registracije zadruge,²⁷³ nezavisno od toga da li se radi o zadrugi sa ograničenom, odnosno neograničenom odgovornošću. Pa tako za obaveze preuzete pre registracije odgovornost snose zajednički i solidarno ona lica koja su takve obaveze i preuzela.²⁷⁴ Sa obzirom na to da se na ovaj način ostvaruje veći stepen pravne sigurnosti, slično rešenje bi mogao predvideti i naš Zakon.

Naš Zakon sadrži odredbu o odgovornosti predsednika i članova upravnog odbora, koji zajednički i solidarno odgovaraju za štetu nastalu kao posledica odluke donete grubom nepažnjom ili sa ciljem da se takvom odlukom i prouzrokuje šteta. Član upravnog odbora koji prilikom odlučivanja izrazi svoje neslaganje, i ono bude uneto u zapisnik, može se osloboditi odgovornosti.²⁷⁵ Za odluke donete od strane direktora Zakon propisuje materijalnu odgovornost.²⁷⁶

Austrijski Zakon predviđa zajedničku i solidarnu odgovornost članova upravnog odbora u slučaju da ne postupaju u skladu sa zakonom i zadružnim pravilima,²⁷⁷ dok mađarski sadrži odredbe o odgovornosti veoma slične našim. Ipak, u mađarskom zakonodavstvu od članova i predsednika upravnog odbora (ili direktora) zahteva se

²⁶⁷ Član 7. SZZ.

²⁶⁸ Id, član 52.

²⁶⁹ Član 2537. IGZ.

²⁷⁰ Član 53 (1), AZZ.

²⁷¹ Id, član 76.

²⁷² Id, član 78 (1).

²⁷³ Što je slično institutu „predduštva“ u privrednom pravu.

²⁷⁴ Član 8, AZZ.

²⁷⁵ Član 39, SZZ.

²⁷⁶ Id, član 46.

²⁷⁷ Član 23. AZZ.

pažnja „dobrog privrednika“ prilikom vršenja poslova rukovođenja zadrugom, što je veći stepen odgovornosti od one koja se traži od lica na istim funkcijama u našem pravu. Sem toga, mađarski Zakon propisuje da ova lica o eventualnom neslaganju sa odlukama većine u upravnom odboru moraju da obaveste nadzorni odbor, te ovde nije dovoljno da neslaganje bude konstatovano u zapisniku, kao osnov za oslobađanje od odgovornosti.²⁷⁸ Ovakvo rešenje takođe podiže nivo pravne sigurnosti, pa bi ga trebalo uneti i u naše zakonodavstvo.

²⁷⁸ Član 33, MZZ.

3. REVIZIJA

Revizija zadruga je u Srbiji prvenstveno regulisana Saveznim zakonom. Međutim, i drugi propisi niže pravne snage takođe sadrže odredbe koje se odnose na ovo pitanje. Najvažnija su Pravila o zadružnoj reviziji Zadružnog saveza Jugoslavije (u daljem tekstu: Pravila),²⁷⁹ Pravila o zadružnoj reviziji omladinskih i studentskih zadruga,²⁸⁰ Pravila o zadružnoj reviziji stambenih zadruga,²⁸¹ kao i Pravilnik o uslovima za sticanje i gubljenje zvanja revizora Upravnog odbora Zadružnog saveza Jugoslavije usvojenom 17. oktobra 2000. godine (u daljem tekstu: Pravilnik).

Prema ovim aktima, primarni cilj zadružne revizije je unapređenje organizacije i rada zadruga, samim tim i sveukupnog zadružnog sistema. Vodeći principi revizije treba da su prevencija (grešaka), instrukcija (o tome kako izbeći greške i sl.) i korekcija (već učinjenih grešaka). Ipak, u propisima koji sadrže odredbe o reviziji nije naglašen suštinski značaj revizije kao garancije transparentnosti zadružnog poslovanja, iako to Smernice ZZ preporučuju.

Savezni zakon definiše zadružnu reviziju kao: ispitivanje (a) primene zadružnih principa (b) poslovanja zadruge sa zadrugarima i trećim licima, (c) imovinskopравnih i međusobnih odnosa zadruga i zaposlenih, (d) primene opštih i zadružnih pravila u pogledu osnivanja, organizovanja i celokupnog poslovanju zadruga.²⁸²

Pri analizi odredaba o reviziji, postavlja se pitanja da li kontrola rada zadruga obuhvata i reviziju finansijskih izveštaja regulisanih Zakonom o računovodstvu i reviziji²⁸³. Prema formulaciji SZZ, zadružna revizija obuhvata sve aspekte poslovanja zadruga, a sem toga, u članu 7 Pravila se navodi da je funkcija zadružne revizije i kontrola „finansijskog poslovanja zadruga“. Ovo je suprotno obrazloženju datom uz Savezni zakon o zadrugama, gde se navodi da zadružna revizija ne podrazumeva i reviziju finansijskih izveštaja, koja treba da bude regulisana posebnim zakonom,²⁸⁴ kao i članu 1 (2) Zakona o računovodstvu i reviziji, gde je izričito predviđena njegova primena i na reviziju finansijskih izveštaja zadruga. Iako u praksi kontrola ponekad obuhvata i finansijske izveštaje, zadružna revizija treba da se vrši sa ciljem stručne, profesionalne

²⁷⁹ Pravila o zadružnoj reviziji Zadružnog saveza Jugoslavije, Službeni list SRJ, br. 26/98, 28/98 i Sl. list Državne zajednice Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.

²⁸⁰ Pravila o zadružnoj reviziji omladinskih i studentskih zadruga, Službeni list SRJ, br. 21/98, 65/99, 7/2000 i Službeni list DZSCG br. 1/2003

²⁸¹ Pravila o zadružnoj reviziji stambenih zadruga, Službeni list SRJ, br. 26/98 i Sl. list DZSCG, br. 1/2003.

²⁸² Član 75, SZZ.

²⁸³ Zakon o računovodstvu i reviziji, Službeni glasniku Republike Srbije, br. 46/2006.

²⁸⁴ Vidi: Vlatković, str. 62.

i nezavisne verifikacije finansijskih izveštaja i davanja objektivne slike o poslovanju zadruga, pa je samim tim potrebno da bude regulisana posebnim zakonom.²⁸⁵

Savezni zakon propisuje da je revizija obavezna za sve zadruga i zadružne saveze.²⁸⁶ Ona može biti redovna i vanredna, pri čemu se redovna obavlja svake druge godine, a vanredna na zahtev organa zadruga, zadružnog saveza, nadležnog državnog organa, odnosno na inicijativu minimalnog broja članova ili poverilaca zadruga definisanog zadružnim pravilima. Ukoliko zadruga nije spremna dobrovoljno izvrši reviziju, ona se obavlja na zahtev Zadružnog saveza Srbije u roku od 60 dana od dana kada je trebala biti obavljena.²⁸⁷ Troškove redovne revizije snosi zadruga, a vanredne lica koja su je inicirala, pod uslovom da je njihov zahtev bio neosnovan.²⁸⁸

Reviziju vrše zadružni savezi i njihovi ovlašćeni revizori koji ispunjavaju uslove propisane u pomenutim Pravilima i Pravilniku.²⁸⁹ Zadružni savez koji želi da vrši reviziju mora da posluje, bude osnovan i organizovan u skladu sa propisima, registrovan kod nadležnog organa u Srbiji, sa odgovarajućim prostorijama i obezbeđenim tehničkim uslovima za obavljanje svojih funkcija. On vodi registar zadruga, a potrebno je da ima najmanje dva zaposlena sa visokom spremom specijalizovanih za poslove zadružne revizije.²⁹⁰ Da bi jedno lice moglo vršiti funkciju revizora, potrebno je da bude državljanin Srbije, da poseduje visoko obrazovanje iz oblasti prava, ekonomije, ili poljoprivrede, da ima najmanje tri godine radnog iskustva, položen revizorski ispit, da bude upoznato sa relevantnim zakonima, zadružnim principima i da nije osuđivano za krivična dela koja bi ga činila nepodobnim za obavljanje ove vrste posla.²⁹¹²⁹² Trenutno na teritoriji „uže“ Srbije reviziju sprovodi Zadružni savez Srbije, a na teritoriji Vojvodine Zadružni savez Vojvodine.²⁹³

²⁸⁵ Zakon o računovodstvu i reviziji predviđa da reviziju mogu da obavljaju isključivo ovlašćena lica (revizori) odgovarajuće stručne osposobljenosti i sa licencom. On takođe propisuje i specijalne standarde za sprovođenje (finansijske) revizije. Inače, u anketi koju je sproveo Zadružni savez Vojvodine 2003. godine, samo 43.2% članova zadruga je smatralo da zadružna revizija treba da istovremeno obuhvata i reviziju finansijskih izveštaja.

²⁸⁶ Član 76 i 84. SZZ.

²⁸⁷ Id, član 76.

²⁸⁸ Id.

²⁸⁹ Tako, zadružni savezi u suštini postavljaju standarde sami sebi.

²⁹⁰ Član 9, Pravila.

²⁹¹ Id, član 13.

²⁹² Detaljna pravila koja se odnose na revizorski ispit, registraciju revizora i tome slično, propisana su u gore već pomenutom Pravilniku.

²⁹³ Ove organizacije ovlašćenje za vršenje revizije dobijaju od još uvek postojećeg Zadružnog saveza Jugoslavije.

Zadruga je u obavezi da revizoru stavi na raspolaganje sve potrebne informacije i dokumentaciju,²⁹⁴ ipak kršenje ovog pravila nije posebno sankcionisano Zakonom. Revizor je dužan da izradi pisani izveštaj o izvršenoj reviziji, u kome daje ocenu o svim bitnim pitanjima vezanim za obavljene radnje.²⁹⁵ Kada izvrši reviziju, zadružni savez dostavlja izveštaj zadrugi, zadružnom savezu u kojem je zadruga učlanjena, kao i Republičkom zadružnom savezu. Zadruga u kojoj je izvršena revizija može u roku od 15 dana od prijema izveštaja podneti na njega svoj prigovor. Nakon isteka ovog roka, ili odbijanja prigovora, izveštaj postaje konačan,²⁹⁶ posle čega je u periodu od 60 dana zadruga obavezna da obavesti zadružni savez koji je izvršio reviziju i republički zadružni savez čiji je član o svim preduzetim koracima vezanim za navode iz izveštaja.²⁹⁷ Zadružni savez je obavezan posle sprovedene revizije da započne proceduru pred nadležnim državnim organom, ukoliko na osnovu izveštaja oceni da je počinjeno neko krivično delo ili prekršaj. On takođe ima ovlašćenje da inicira likvidaciju zadruge ukoliko utvrdi da su za to ispunjeni svi neophodni uslovi.²⁹⁸

Inače, Smernice ZZ razlikuju internu i eksternu reviziju, pri čemu internu sprovodi imenovani član zadruge koji nije istovremeno član ni jednog organa zadruge, a eksternu obavlja zadružna organizacija višeg ranga ili ovlašćeni revizor. Revizija treba da bude sveobuhvatna, a ne ograničena na pojedina pitanja, a da uzima u obzir i mišljenje članova zadruge. Eksternom revizoru potrebno je obezbediti mogućnost uvida u nalaze interne revizije, pri čemu revizor treba da da preporuke za unapređenje rukovođenja, kao i za druga važna pitanja. Interna revizija treba da se sprovodi konstantno, a eksterna periodično ili po zahtevu.²⁹⁹ Kod nas još uvek ne postoji interna revizija, što je svakako nedostatak našeg Saveznog zakona, pa bi je trebalo što pre uvesti i u naš sistem. Eksternu reviziju sprovode zadružne organizacije višeg nivoa, tj. zadružni savezi, što znači da ove radnje obavljaju ovlašćeni revizori. U stvari, ukoliko uzmemo u obzir rešenja u zakonodavstvima susednih zemalja, osnovna razlika između hrvatskog, mađarskog i našeg Zakona je u tome što hrvatski i mađarski propisi predviđaju da reviziju sprovodi ovlašćeni nezavisni revizor, a ne revizor zadružnog saveza.³⁰⁰ Prema mađarskom Zakonu, zadatak revizora je ograničen na kontrolu poslovanja zadruge u skladu sa pravilima Zakona o računovodstvu,³⁰¹ dok hrvatski Zakon obavezuje revizora na proveru usklađenosti poslovanja zadruge sa važećim propisima.³⁰²

²⁹⁴ Član 78, SZZ.

²⁹⁵ Id, član 79.

²⁹⁶ Id, član 80.

²⁹⁷ Id, član 81.

²⁹⁸ Id, članovi 82-83.

²⁹⁹ Vidi: Henry, str. 49-50.

³⁰⁰ Član 26 (k) i (l), HZZ i član 40 MZZ.

³⁰¹ Član 40 (5) MZZ.

³⁰² Član 26 l (3) HZZ.

Osim toga, opšti nadzor nad zakonitošću poslovanja obavlja nadležni registarski sud u Mađarskoj,³⁰³ odnosno nadležno ministarstvo u Hrvatskoj³⁰⁴. U Austriji je pitanje zadružne revizije regulisano posebnim Zakonom o zadružnoj reviziji. Pravila po kojima se sprovodi revizija su veoma slična onima u Srbiji, samim tim obavljaju je ovlašćeni revizori zadružnih saveza. Ona je sveobuhvatna, pa se, pored kontrole zakonitosti, nadzire i rad upravnog odbora, kao i efikasnost i ekonomičnost poslovanja zadruge. Po potrebi, revizor čak može dobiti ovlašćenje i za sazivanje vanredne sednice zadružne skupštine.³⁰⁵

Na osnovu analize odredaba Saveznog zakona o zadrugama, može se reći da je neophodna korenita revizija odredaba o reviziji, pri čemu bi bilo korisno uzeti u obzir preporuke iz Smernica ZZ i praksu susednih zemalja. Novim zakonskim odredbama potrebno je uvesti internu reviziju koju bi obavljao član zadruge koji istovremeno nije član drugih organa zadruge. Iako Smernice ZZ nude dve mogućnosti za eksternu reviziju, smatramo da je bolje rešenje po kojem eksternu reviziju obavlja ovlašćeni nezavisni revizor. Ukoliko se zadrži postojeći pravni koncept koji podrazumeva vršenje revizije od strane zadružnih saveza, svi zahtevi i uslovi koji se na to odnose morali bi biti regulisani zakonom, eventualno uredbom nadležnog ministarstva, a ni u kom slučaju pravilima samih zadružnih saveza. Potrebno je takođe zadružne saveze obavezati na javno objavljivanje izveštaja o reviziji (ili eventualno njegovog rezimea), kako bi se ostvario veći nivo transparentnosti same procedure revizije. To naravno ne znači i obavezu objavljivanja većeg broja informacija u odnosu na one koje se uobičajeno objavljuju o drugim privrednim subjektima, kao ni poverljivih podataka, jer bi se time značajno oslabila pozicija zadruge na tržištu. Postoje čak i predlozi da bi se na osnovu izveštaja o reviziji mogle sačinjavati i neke vrste rang lista zadruga, što bi ih stimulisalo na unapređenje svoga rada i organizacije. Ipak, takve ideje ne odgovaraju samoj prirodi zadruga. U svakom slučaju, strože kaznene odredbe Zakona svakako bi uticale da zadruge, njihovi organi upravljanja, kao i zadružni savezi koji vrše reviziju unaprede i poboljšaju sistem svoga funkcionisanja i rada.

S obzirom na to da se revizija rukovodi principima prevencije, instrukcije i korekcije, ovaj proces bi svakako morao imati i izvesne edukativne ciljeve.³⁰⁶ Korisno bi čak bilo i uvesti takozvane „superrevizije“ koje bi podrazumevale reviziju izveštaja o reviziji, ali samo kada za to postoje opravdani i razumni razlozi. Takođe bi vrede-

³⁰³ Član 17, MZZ.

³⁰⁴ Član 26 (m), HZZ.

³⁰⁵ Vidi: M. Dillinger. The Importance of Cooperative Auditing, Paper presented on the occasion of the IRU-Law Seminar in Berlin on November 25th, 2003, <www.iru.de/publikationen_en/publikationen/courier/3-03/engl-3.html>.

³⁰⁶ Ovo podrazumeva obuku i predavanja u organizaciji zadružnih saveza namenjenih članovima zadružnih organa o načinima kako izbeći najčešće greške u radu i sl.

lo razmotriti ideju osnivanja fonda sa ciljem da se obezbede sredstva za finansiranje postupka revizije manjih zadruga. Sredstva za takve fondove mogla bi se obezbediti iz članarina koje primaju zadružni savezi ili od države, jer je funkcionalan zadružni sistem pitanje koje ima veliki javni značaj. Smernice ZZ podržavaju ideju o osnivanju fondova koji bi značajno pomogli i unapredili proces revizije u manjim zadrugama.

4. OPOREZIVANJE

Na međunarodnom planu postoje različita rešenja kada je u pitanju sistem oporezivanja zadruga. U nekim zemljama one se oporezuju na isti način kao i ostali privredni subjekti (npr. u Francuskoj i kod nas), dok negde uživaju poseban poreski tretman (npr. u Grčkoj i Španiji). Postoje i zemlje u kojima su zadruge izuzete od oporezivanja, ali imaju finansijske obaveze druge vrste, kao na primer u Singapuru.³⁰⁷ Stručnjak u ovoj oblasti, Henry, smatra da zadrugama ne treba davati poreske olakšice, jer one predstavljaju deo privatnog sektora.³⁰⁸

U Srbiji ne postoji poseban zakon koji reguliše oporezivanju zadruga, pa su ova pitanja obuhvaćena Zakonom o porezu na dobit preduzeća³⁰⁹, čiji prvi član u poreskom tretmanu izjednačava zadruge i ostale privredne subjekte. Član 6 istog Zakona za poresku osnovicu predviđa dobit izraženu u bilansu uspeha, dok se porez obračunava za poslovnu, odnosno kalendarsku godinu.³¹⁰ Stopa poreza na dobit preduzeća je relativno niska u našoj zemlji, i iznosi samo 10 posto.³¹¹ Zakon propisuje određene poreske olakšice za pravna lica kao poreske obveznike, međutim, ne postoje poreski podsticaji predviđeni posebno za zadruge kao privredne subjekte. One su u obavezi da poreskim organima podnose poreske prijave i uz njih sve relevantne podatke.³¹² Porez se plaća paušalno, za svaki mesec u iznosu koji utvrđuje poreski organ na bazi poreskih prijava za prethodnu godinu.³¹³ U sadašnjem sistemu oporezivanja zadruga ne postoje ozbiljni nedostaci, bar kada je u pitanju porez na dobit preduzeća.

Druga vrsta poreza koja se odnosi na zadruge i njihove članove je porez na dodatu vrednost (u daljem tekstu: PDV). Prema članu 3 Zakona o porezu na dodatu vrednost³¹⁴ članovi zadruge su obavezni da plaćaju PDV na isporučena dobra ili pružene usluge zadruge. Ukoliko zadruga nabavi određenu robu, plati na nju PDV i preproda istu svojim članovima, koji ponovo plaćaju PDV, ona će imati pravo da refundira od države plaćeni iznos PDV, jer je član zadruge krajnji korisnik koji na kraju plaća PDV. Međutim, dešava se da prođe i više meseci dok zadruga ne uspe da povрати plaćeni

³⁰⁷ U Singapuru su zadruge u potpunosti izuzete od oporezivanja, ali su obavezne da uplaćuju doprinose u specijalni fond pod nazivom „Centralni singapurski zadrugni fond”. Sredstva iz ovog fonda se koriste za unapređenje poslovnog učinka zadruga kroz različite projekte.

³⁰⁸ Vidi: Henry, str. 13.

³⁰⁹ Zakonom o porezu na dobit preduzeća, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 25/2001, 80/2002, 43/2003 i 84/2004 (u daljem tekstu: ZPDP).

³¹⁰ Član 38, ZPDP.

³¹¹ Id, član 39.

³¹² Id, član 63.

³¹³ Id, član 67.

³¹⁴ Zakon o porezu na dodatu vrednost, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007).

iznos, a u sektoru u kome postoji nedostatak kapitala to je značajan finansijski teret, pa bi rešenje ovog problema bilo stimulisanje platežne discipline poreskih organa. U slučaju da je proizvođač prodate robe zadruga, a njeni članovi kao kupci takve robe obavezni na plaćanje PDV, neophodno je da Zakon predvidi neku vrstu izuzeća za ovakve interne transakcije. Osim ovih spornih problema, postoji i situacija kada zadruga pruža usluge³¹⁵ svojim članovima, a uprkos tome oni imaju obavezu da plaćaju PDV na te usluge.³¹⁶ Samim tim Zakon u stvari ne pravi razliku između ugovora koji se sklapaju sa članovima zadruga i nečlanovima. U ekonomskom smislu, bilo bi veoma važno predvideti određene izuzetke u ZPDV koji bi se odnosili na ovakve interne usluge, ali i za ranije pomenutu internu prodaju roba.

Već je pomenuto (u delu 2.2.9) da se dobit zadruga³¹⁷ raspoređuje njenim članovima u skladu sa zadružnim pravilima. To znači da ostvarena dobit podleže porezu na dohodak građana (ili preciznije, porezu na kapitalnu dobit), koji plaćaju članovi zadruga. Zakon o porezu na dohodak građana³¹⁸ predviđa da svako fizičko lice sa boravištem na teritoriji Republike Srbije, a koje ostvaruje prihod tokom kalendarske godine ima obavezu plaćanja poreza na dohodak. Oporeziv dohodak obuhvata kapitalnu dobit, odnosno udeo u profitu koji se isplaćuje članovima.³¹⁹ Poreska stopa na dohodak građana je 20 posto.³²⁰ I u drugim pravnim sistenima opšte je prihvaćena ovakva vrsta poreza, pa samim tim nema potrebe za izmenu zakonske regulative iz ove oblasti.

Osim toga, za zaposlene članove zadruga postoji i obaveza plaćanja poreza na lična primanja, čija je stopa kod nas, u odnosu na druge evropske zemlje, relativno niska i iznosi svega 12 posto.³²¹

Ukoliko zadruga članu iz nekog razloga vrati uneti udeo, a njegova vrednost bude veća u odnosu na vrednost u momentu sticanja, član je u obavezi da plati i porez na kapitalnu dobit, čija stopa iznosi 20 posto.

³¹⁵ Npr. najam mašina, zemljišta, pružanje računovodstvenih usluga i sl.

³¹⁶ Samim tim se povećava cena ovih usluga i čini ih skupljim nego da su ih npr. tražili od svog suseda.

³¹⁷ Koja se ne uplaćuje u fondove.

³¹⁸ Zakon o porezu na dohodak građana, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006 i 65/2006 (u daljem tekstu: ZPDG).

³¹⁹ Član 3, ZPDG.

³²⁰ Id. član 64.

³²¹ Id, član 16.; Oporezuje se zaposleni, međutim, poslodavac je obavezan da izračunava i uplaćuje porez na lična primanja u ime zaposlenog. Doprinosi za socijalno osiguranje su vezani za primanja i treba ih ovdje ukratko pomenuti: za penzijsko i invalidsko osiguranje važi stopa od 22 posto, za zdravstveno 12,3 posto, a za osiguranje za slučaj nezaposlenosti 1,5 posto. Obveznik obračunavanja i plaćanja ovih doprinosa je poslodavac, odnosno u ovom slučaju zadruga.

Semi toga, postoji i poseban godišnji porez na prihod, koji plaćaju rezidenti čiji godišnji prihod prelazi trostruki iznos prosečne godišnje plate u Srbiji. Stopa ovog poreza je 10, odnosno 15 posto, ukoliko taj prihod prelazi šestostruki iznos prosečnih godišnjih primanja u Srbiji.³²²

Osim pomenutih problema vezanih za plaćanje PDV, ne postoje nikakvi posebni nedostaci, niti zamerke na poreski sistem i poreske stope u primeni na zadruge i članove zadruga u Srbiji. One su relativno pravedne i razumne, s tim da bi svakako bilo korisno unaprediti efikasnost poreskih organa.

Iako kod nas ne postoje socijalne zadruge, treba napomenuti da one skoro svuda gde postoje uživaju specijalni fiskalni tretman. U Italiji ove zadruge uživaju posebne poreske olakšice i beneficije, a njihovi rezervni fondovi ne podležu oporezivanju, kao ni njihov godišnji doprinos u specijalni zajednički fond, dok je stopa PDV koju plaćaju niža i iznosi 4 posto na robu i usluge. Ovakve zadruge plaćaju i nižu stopu poreza na dobit preduzeća, nezaposleni članovi koji se nalaze na tržištu rada su izuzeti od plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje na nacionalnom nivou, a donacije takvim zadrugama ne podležu oporezivanju kao donacije neprofitnim organizacijama. Osim toga, postoje i poreske olakšice za one koji kupuju 'obveznice solidarnosti' koje se izdaju za finansiranje neprofitnih aktivnosti ovih zadruga.³²³ Zbog toga bi bilo dobro da se i kod nas obezbede slične olakšice ukoliko se uvedu socijalne zadruge u budućnosti.

³²² Id, član 89.

³²³ Vidi: P. Gosling, Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK, <<http://216.239.59.104/search?q=cache:pyPYiYhHjEJ:www.sel.org.uk/docs/SocialCooperativesInItaly.pdf+in+italy+cooperatives+are+taxed&hl=en&ct=clnk&cd=5&client=firefox-a>>.

5. INSTITUCIONALNA PODRŠKA ZADRUGAMA U SRBIJI

U periodu socijalizma država je preduzimala značajne intervencije i u oblasti zadrugarstva. Negativna iskustva iz ovog perioda i proces tranzicije u zemljama Istočne Evrope uticali su na ograničavanje uticaja države u ovoj oblasti nakon promene sistema. Ovo je takozvani „model minimalne uloge države“. Ipak, neki stručnjaci iz oblasti zadrugarstva smatraju da je za razvoj zadruga neophodna do neke mere „aktivna država“.³²⁴ Ovakva shvatanja ističu značaj državne pomoći u procesu stimulisanja razvoja zadrugarstva. Ipak, ne sme se zaboraviti da pozitivna diskriminacija zadruga na tržištu može da ugrozi izvestan nivo konkurentnosti zadruga.³²⁵ Samim tim neophodno je naći neko srednje rešenje kada su u pitanju državne intervencije i uticaji u oblasti zadrugarstva. Uzimajući u obzir istorijske okolnosti, kao i sve aktuelne društvene procese u zemljama u tranziciji, Henry takođe smatra da država treba da zadrži izvestan uticaj u ovoj oblasti.³²⁶ S obzirom na to da je većina zadruga u Srbiji ekonomski relativno slaba, a često im nedostaje i kapital za modernizaciju i poboljšanje efikasnosti, državna pomoć i stimulansi su svakako važni. U daljem tekstu dat je kratak pregled institucija koje pružaju ili bi mogle da pružaju podršku zadrugama.

5.1. Zadrružni savezi

U analiziranim pravnim sistemima, najvažnije institucije koje pružaju podršku zadrugama su zadrružni savezi. Kod nas su zadrružni savezi regulisani Saveznim zakonom o zadrugama i definisani kao samostalne interesne i stručne poslovne organizacije koje osnivaju zadruge ili drugi zadrružni savezi, a sa ciljem unapređenja delatnosti zadruga i zaštite zajedničkih interesa.³²⁷ Zadrružni savezi se, i kao zadruge, osnivaju osnivačkim aktom i imaju zadrružna pravila,³²⁸ pri čemu imaju status pravnog lica.³²⁹

Zadrružni savezi se prema vrsti zadruga organizuju na okružnom, pokrajinskom i republičkom nivou.³³⁰ Iako još uvek postoji Zadrružni savez Jugoslavije, on je svoja ovlašćenja preneo i podelio po teritorijalnom principu između Zadrružnog saveza Srbije³³¹ i Zadrružnog saveza Vojvodine³³², koji su u isto vreme i najveći zadrružni savezi u

³²⁴ Vidi: Henry, str. 1.

³²⁵ Id, str. 4.

³²⁶ Id, str. 7.

³²⁷ Član 68, SZZ.

³²⁸ Id, član 72.

³²⁹ Id.

³³⁰ Id, član 69.

³³¹ Za više informacija pogledati: <www.zssrbije.co.yu>.

³³² Za više informacija pogledati: <www.zasav.org.yu>.

našoj zemlji. Zadrudni savez Srbije ima skoro 1000 članova, a Zadrudni savez Vojvodine je drugi po veličini, a čine ga 522 poljoprivredne zadruge i 32 zadruge druge vrste.

Savezni zakon u članu 70 nabroja najvažnije zadatke i funkcije zadrudnih saveza, ali taj spisak nije konačan. Tako zadrudni savezi između ostalog:

- pružaju stručnu i drugu pomoć pri osnivanju i unapređivanju poslovanja zadruga,
- zastupaju interese zadruga pred državnim organima i organizacijama, bankarskim i drugim finansijskim organizacijama u oblasti zadrugarstva,
- organizuju i podstiču stručno usavršavanje, naučno-istraživački rad i informativno-izdavačku i propagandnu delatnost od interesa za unapređenje zadrugarstva,
- odlučuju o prenosu, odnosno davanju na korišćenje imovine koja im je predata po prestanku zadruga,
- donose pravila zadrudnog saveza,
- organizuju arbitražu i uređuju način njenog rada, i
- prikupljaju podatke potrebne za vođenje zadrudne statistike.

Zadrudni savez Srbije, osim nabrojanih funkcija, predstavlja zadruge u inostranstvu, organizuje saradnju sa međunarodnim zadrudnim organizacijama, obezbeđuje obavljanje zadrudne revizije na teritoriji Srbije i sl. Na području Vojvodine funkciju zadrudne revizije obavlja Zadrudni savez Vojvodine.

Treba istaći da u praksi, i pored brojnih Zakonom predviđenih zadataka, zadrudni savezi ne vrše sve poverene funkcije, jer nemaju uvek adekvatnu podršku Vlade.³³³ U isto vreme, zadrudni savezi bi trebalo aktivnije da se angažuju u obezbeđivanju finansijskih sredstava, što bi im pomoglo da u praksi efikasnije izvršavaju svoje zadatke.³³⁴

U suštini, i drugi pravni sistemi zadrudnim savezima poveravaju slične funkcije. Ipak, postoje i neke razlike. Tako na primer, mađarski Zakon o zadrugama predviđa da je jedan od zadataka zadrudnih saveza pružanje finansijske pomoći različitim druš-

³³³ Na primer, kako smo videli u prethodnim delovima ovog rada, jedan od zadataka zadrudnih saveza je staranje o interesima zadrugarstva, što bi bilo efikasnije i uspešnije ukoliko bi zakonodavac, odnosno nadležno ministarstvo koje priprema nacрте zakona, uzelo u obzir mišljenje zadrudnih saveza kada se ti propisi odnose na oblast zadruga.

³³⁴ Npr. organizovanje stručnih obuka, savetovanje i sl.

čvenim aktivnostima zadruga.³³⁵ Sem toga, član 97 ovog Zakona propisuje da su Vlada ili Parlament dužni da traže mišljenje nadležnog zadružnog saveza, kao i mišljenje Republičkog zadružnog saveza, pre predlaganja bilo kakvih mera vezanih za zadruge i/ili članove zadruga. Ukoliko se savezi ne slažu sa nekom predloženom merom, njihovo mišljenje se obavezno podnosi Vladi ili Parlamentu. Takođe, mađarski Zakon o zadrugama propisuje da nadležni zadružni savez i Republički zadružni savez imaju pravo da nadležnom ministarstvu podnose predloge propisa.

Na osnovu ovih iskustava, bilo bi dobro i kod nas uspostaviti bližu saradnju između zadružnih saveza i ministarstava poljoprivrede, ekonomije i finansija, lokalnih samouprava, kao i neprofitnog sektora. Zadružni savezi bi trebalo da u ovoj oblasti funkcionišu kao transinstitucionalne agencije.

Osim toga, zadružni savezi bi mogli da uz pomoć države osnuju „razvojni fond“ za unapređenje zadrugarstva. Nedovoljna količina kapitala u zadružnom sektoru dovodi do brojnih socijalnih problema i utiče na povećanje stope nezaposlenosti. Osim toga, bilo bi dobro osnovati „garancijski fond“ za zadruge, s obzirom na to da one kao pravna lica još uvek nemaju „sopstvenu“ nepokretnu imovinu kod nas, jer se ona u zemljišnim knjigama još uvek vodi kao društvena.³³⁶

5.2. Vladine agencije

U bivšoj Jugoslaviji, kao i u ostalim socijalističkim zemljama, zadruge su imale privilegovan položaj (pa su tako dobijale subvencije države, nabavljale sirovine od javnih preduzeća po povoljnijim uslovima i sl.). Takva praksa je učinila da zadruge postanu neka vrsta javnih preduzeća, što je često rezultiralo nedovoljnom konkurentnošću ovih organizacija na tržištu. U zemlji u tranziciji država bi trebalo da u određenoj meri potpomaže zadruge tokom ovog tranzicijskog perioda, zbog njihovog specifičnog karaktera i društvenog značaja.

Ipak je kod nas tokom prethodnih pet godina uspešno realizovan samo jedan program za podršku zadrugama. To je bio program Vlade Srbije za podršku saradnji između poljoprivrednih zadruga, regulisan Uredbom Vlade o uslovima i načinu korišćenja podsticajnih sredstava za unapređenje delatnosti i podršku interesnom udruživanju zemljoradničkih zadruga u 2008. godini.³³⁷ Po ovoj Uredbi, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je objavilo konkurs za dodelu i korišćenje

³³⁵ Član 96 (1) (f), MZZ.

³³⁶ Pa tako, ako zadruga želi da od banke podigne kredit, nije u mogućnosti da za to da sopstveno obezbeđenje. U tom slučaju, obezbeđenje bi se moglo osigurati kroz pomenuti „garancijski fond“.

³³⁷ Uredba Vlade o uslovima i načinu korišćenja podsticajnih sredstava za unapređenje delatnosti i podršku interesnom udruživanju zemljoradničkih zadruga u 2008, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 31/2008.

podsticajnih sredstava za unapređenje delatnosti i podršku interesnom udruživanju zemljoradničkih zadruga. Pravo učešća na konkursu su imale poljoprivredne zadruge, zadružni savezi, udruženja ili drugi oblici poljoprivrednih saveza i zadruga, ukoliko u svom članstvu imaju najmanje tri poljoprivredne zadruge. Svaka zadruga, za učešće u ovom programu, morala je da ispuni tri uslova: da ima pozitivan bilans poslovanja tokom protekle godine, da je ostvarila pozitivne rezultate u poslovanju tokom prethodne godine i da je uplatila sve poreske obaveze za 2007. godinu. Uslov je bio da predloženi projekti budu usmereni na unapređenje poslovanja zadruga (odnosno unapređenje korišćenih tehnologija i opreme, standardizaciju kvaliteta proizvoda, razvoj i sertifikaciju organske proizvodnje, unapređenje kvaliteta proizvodnih objekata i izgradnju novih objekata, ulaganje u isporuku proizvodnih resursa, zapošljavanje rukovodilaca, unapređenje finalne prerade i promovisanje proizvoda, zaštitu geografskog porekla i brendiranje proizvoda) ili da se odnose na unapređenje rada zadružnih saveza (npr. obuku u cilju modernizacije delatnosti, isporuku opreme za IT sisteme i baze podataka, jačanje uzajamnih veza među zadrugama, itd.). Maksimalan iznos podrške bio je pet miliona dinara, što je ujedno predstavljalo bespovratnu pomoć. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je odobrilo pomoć izabranim korisnicima, a sve relevantne informacije o ovom projektu su objavljene u sredstvima javnog informisanja i na Internet stranici Ministarstva, kako bi se sprečile eventualne zloupotrebe i osigurao veći nivo transparentnosti sprovedenih aktivnosti. Ukupno 288 zadruga i zadružnih saveza je učestvovalo sa svojim ponudama na ovom tenderu, pri čemu je Ministarstvo odobrilo 69 projekata, i za njih izdvojilo ukupno 13.000.000 dinara, a 139 odbilo zbog neispunjenosti formalnih uslova.³³⁸ Veliki broj podnetih prijava za učešće u ovom projektu ukazuje na potrebu sprovođenja što većeg broja državnih programa usmerenih na podršku zadrugama i njihov razvoj. Ipak, veliki broj odbijenih prijava sugerise i na to je zadrugama potrebna i pomoć prilikom podnošenja prijava i pripreme samih projekata. Samim tim, država bi u narednom periodu trebalo da ponudi i profesionalno savetovanje zadrugama i njihovim predstavnicima kako bi im se omogućilo uspešno učešće u sličnim projektima.

Proučavajući međunarodna iskustva, može se reći da je prilikom donošenja odluka o odobravanju sredstava ili garancija iz javnih fondova potrebno uzeti u obzir veliki broj kriterijuma, kao što su npr. dugo i uspešno poslovanje zadruge, imovina zadruge i njenih članova, godišnji promet i dobit zadruge i sl. Zadruge je važno podstaći i da učestvuju na tenderima za javne nabavke,³³⁹ uz poštovanje pravila slobodnog tržišta i

³³⁸ Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, <www.minpolj.sr.gov.yu>.

³³⁹ Kako je u svakoj zemlji država najveći potrošač, ne postoji ni jedan razlog da Srbija nabavlja robu i usluge od inostranih kompanija, ako to može da čini i od domaćih zadruga. Na taj način značajna sredstva ostaju u Srbiji, a pruža se i podsticaj zadružnom sektoru i bez posebnih programa državnih subvencija. Samim

principa zabrane državnih subvencija u Evropskoj uniji. Ovo se za sada uspešno čini u Italiji.³⁴⁰

Takođe bi bilo važno na nivou postojećih institucija nadležnih u oblasti zadruga unaprediti saradnju i koordinaciju sa Ministarstvom ekonomije i regionalnog razvoja i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao najvažnijih organa za pružanje pomoći i podsticaja razvoja zadruga kod nas. Takođe, i pojedina infrastrukturna ulaganja mogu biti od velikog značaja za unapređenje zadrugarstva kod nas. U tom smislu, država bi trebalo da se konsultuje sa zadrugama prilikom razrade planova za razvoj infrastrukture u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede i sl.

5.3. (Privatne) finansijske institucije

Veliku podršku razvoju zadruga mogu pružiti i privatne finansijske institucije, i to najčešće u obliku kredita po tržišnim uslovima. Na žalost, većina komercijalnih banaka nema u ponudi specijalne kredite namenjene zadrugama. Finansijske institucije tretiraju zadruge isto kao i sve druge poslovne subjekte, a na njihovu poslovnu politiku zasnovanu na tržišnim principima, veoma je teško uticati.

Međutim, mnogo ozbiljniji problem vezan za finansiranje zadruga putem komercijalnih kredita jeste nemogućnost da one obezbede odgovarajuće garancije, s obzirom na to da ne poseduju imovinu registrovanu na svoje ime (vidi *supra* deo 5.2.). Zbog toga se mnogo puta dešava da banke traže lične garancije od članova zadruge, pa tako oni postaju odgovorni za obaveze zadruge sopstvenom imovinom. Tako da, ukoliko neki članovi nemaju imovinu koju bi mogli da ponude kao obezbeđenje, ili ako nisu spremni da to učine, potrebno je stvoriti mogućnost da umesto njih to učini neko drugo lice. Zbog toga bi država trebalo da osnuje ranije pomenuti garancijski fond za zadruge, čime bi im se omogućilo sticanje kapitala putem bankarskih kredita i povećanje njihovog kreditnog boniteta.

Još jedno moguće rešenje za pružanje finansijskog podsticaja zadrugama je osnivanje zadružnih banaka po austrijskom modelu (Raiffeisen, Volksbank, itd.). Za to kod nas ne postoje zakonske prepreke (vidi *supra* deo 2.2.6.), ali se mora uzeti u obzir da u našoj zemlji finansijske usluge (primanje depozita i davanje kredita) mogu pružati isključivo banke.³⁴¹ Za njihovo osnivanje je potreban veliki kapital,³⁴² a sem toga, veoma je teško dobiti dozvolu za rad, što isto iziskuje velika finansijska sredstva. Sa-

tim, potrebno je razraditi adekvatne mehanizme za pružanje podsticaja zadrugama na učešće na tenderima za javne nabavke.

³⁴⁰ Vidi: P. Gosling, Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK.

³⁴¹ Član 5, Zakon o bankama, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 107/2005.

³⁴² Pa je tako za osnovni kapital neophodno obezbediti najmanje 10 miliona evra.

mim tim, bez pomoći i podrške države, skoro je nezamislivo osnovati štednu i kreditnu zadrugu. Izmenom zakonske regulative, moguće bi bilo stvoriti uslove za osnivanje manjih lokalnih zadružnih banaka sa nižim osnovnim kapitalom.

5.4. Nevladin sektor

Neprofitne i nevladine organizacije mogu takođe obezbediti podršku razvoju zadružnog sektora, kroz različite projekte i programe. Iako ove organizacije imaju sopstvene ciljeve, koje ostvaruju kroz različite projekte, postoje i neke opšte smernice kojih bi se trebalo pridržavati prilikom razrade programa namenjenih zadrugama u Srbiji. Tu se pre svega radi o lokalnim kulturnim, društvenim i ekonomskim specifičnostima i svakako, samoodrživosti projekata.

6. REGISTRACIJA

Smernice ZZ sugerišu da organ nadležan za registraciju zadruga mora imati precizno definisanu nadležnost³⁴³, a procedure koje vodi potrebno je da budu efikasne i ekonomične. Može se reći da naš sistem ispunjava ove zahteve. Pre nekoliko godina je uveden novi sistem registracije privrednih subjekata, koji relativno dobro funkcioniše, a obavlja se preko Agencije za privredne registre³⁴⁴ (u daljem tekstu: Agencija), čije se finansiranje vrši prvenstveno iz budžeta Republike. Agencija predstavlja državnu instituciju i njene organe imenuje Vlada Srbije.

Sam postupak registracije je regulisan Zakonom o registraciji privrednih subjekata,³⁴⁵ čiji član 4 izričito predviđa da se i zadruge, kao privredni subjekti, registruju kod Agencije. Registraciju kod Agencije je moguće obaviti lično, poštom ili elektronskim putem - kada se originalna dokumenta moraju dostaviti Agenciji u roku od 5 dana. Za registraciju su neophodni: obrazac prijave, uplatnica kao dokaz o plaćenim administrativnim taksama, kopija lične karte ili putne isprave osnivača, osnivački akt, zapisnik sa osnivačke skupštine, zadružna pravila, izjava osnivača o udelima upisanim u skladu sa osnivačkim aktom (ukoliko takva izjava nije sadržana u osnivačkom aktu), odluka o imenovanju direktora i overen potpis predstavnika zadruge. Zakon o registraciji privrednih subjekata obavezuje Agenciju da o podnetom zahtevu odluči u roku od pet dana. Samim tim, Agencija na osnovu rešenja usvaja zahtev iz registracione prijave, i bez odlaganja sprovodi registraciju zadruge u Registar ili donosi zaključak o odbacivanju registracione prijave. Podnosilac ima pravo žalbe kako na rešenje (ako na primer postoji neka formalna greška u njemu, recimo da je ime napisano pogrešno), tako i na zaključak o odbacivanju registracione prijave u roku od 8 dana. Međutim, ukoliko zahtev za registraciju ispunjava sve formalne zahteve, Agencija je obavezna da izvrši registraciju zadruge. Ona po žalbi odlučuje u roku od 5 dana ili je prosleđuje ministarstvu nadležnom za poslove privrede. Protiv rešenja ovog Ministarstva se može pokrenuti upravni spor u roku od 30 dana od njegovog prijema. Registracijom zadruga stiče svojstvo pravnog lica. Podaci iz Registra su javni i dostupni svakom zainteresovanom licu, bez obaveze dokazivanja pravnog interesa.

Prema austrijskim propisima, zadruge takođe moraju biti registrovane, a upis se vrši u registar (*Firmenbuch*) kod nadležnog privrednog suda,³⁴⁶ dok se u Hrvatskoj registracija vrši kod nadležnog suda koji vodi registar poslovnih subjekata.³⁴⁷ U Mađarskoj se registracija zadruga obavlja kod nadležnog okružnog suda, ili ako je sedi-

³⁴³ Vidi: Henry, str. 22.

³⁴⁴ Internet prezentacija Agencije: <www.apr.gov.rs>.

³⁴⁵ Zakonom o registraciji privrednih subjekata, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/2004 i 61/2005.

³⁴⁶ Izvor: Bundesministerium für Justiz, <www.bmj.gv.at/firmenbuch/index.php?nav=104>.

³⁴⁷ Član 12, HZZ.

šte zadruge u Budimpešti, kod Suda glavnog grada.³⁴⁸ Prema propisima ove zemlje, zadruge mogu otpočeti vršenje delatnosti po podnošenju zahteva za registraciju, ali status pravnog lica stiču tek nakon registracije.³⁴⁹ Italijanski građanski zakonik predviđa obavezu dostavljanja osnivačkog akta zadruge javnom beležniku, koji registruje zadrugu u nadležnom privrednom registru. Zadruga stiče svojstvo pravnog lica momentom registracije.³⁵⁰

Može se reći da su naši propisi vezani za registraciju zadruga, kao i čitav sistem registracije, relativno efikasni u poređenju sa evropskim sistemima. Registracija se može obaviti u bilo kojoj filijali Agencije, ne postoje nadležni registri prema sedištu zadruge, što čini proces registracije efikasnijim i jednostavnijim. Sem toga, troškovi registracije su razumni. Isto tako je važno i pravilo automatske registracije ukoliko dođe do propuštanja roka za odlučivanje po registracionoj prijavi. Pored Agencije, kod nas postoje i drugi „registri“ za zadruge, koje vode Zadrugni savez Srbije i Zadrugni savez Vojvodine,³⁵¹ s tim da oni ne utiču na pravni status, odnosno svojstvo pravnog lica zadruga. Postojanje ovakvih „dodatnih“ registara je važno iz praktičnih i statističkih razloga.

³⁴⁸ Član 15 (1), MZZ.

³⁴⁹ Id, član 15 (2) (3).

³⁵⁰ Član 2523, IGZ.

³⁵¹ Član 71 (1) (5), SZZ.

7. PRESTANAK ZADRUGE

Kad govorimo o prestanku zadruge, opšte mišljenje je da bi trebalo omogućiti njen slobodan prestanak, vodeći pri tome računa o interesima trećih lica i članova zadruge.³⁵² Naš Savezni zakon u članu 64 taksativno nabraja slučajeve u kojima dolazi do prestanka zadruge. To se dešava: kada je zadruzi izrečena mera zabrane obavljanja delatnosti jer za to ne ispunjava propisane uslove, usled spajanja sa drugom zadrugom, odnosno podelom na više novih zadruga. Isto tako, u slučaju isteka vremena za koje je osnovana (ako skupština zadruge pre isteka tog vremena ne odluči da zadruga nastavlja poslovanje), ako prestanu da postoje prirodni i drugi uslovi za obavljanje delatnosti, kada se pravnosnažnom odlukom suda utvrdi ništavnost upisa u registar, na osnovu odluke skupštine zadruge, potom ako se broj zadrugara smanji ispod broja propisanog za osnivanje zadruge (a u roku od šest meseci se ne poveća do propisanog broja), ukoliko zadruga ne obavlja delatnost duže od dve godine neprekidno, kao i stečajem (odnosno reorganizacijom ili likvidacijom). U slučaju stečaja primenjuju se pravila Zakona o stečajnom postupku³⁵³, dok se likvidacija reguliše Zakonom o privrednim društvima³⁵⁴. Važno je i naglasiti da zadruga kao pravno lice prestaje da postoji brisanjem iz registra.

Da pogledamo koje su glavne razlike vezane za prestanak zadruge u zakonima koji su predmet analize ovog rada. Austrijski Zakon o zadrugama ne nabraja razloge za prestanak zadruge koji se odnose na neispunjavanje propisanih zakonskih uslova, pa se takva pitanja regulišu drugim propisima iz oblasti javnog prava. I pored toga, austrijski Zakon sadrži veoma detaljna pravila o odgovornosti (vidi *supra* 2.2.11.), koja osiguravaju bolju pravnu zaštitu i sigurnost poverilaca zadruge u slučaju njenog prestanka. Mađarski Zakon o zadrugama predviđa manje-više iste razloge za prestanak kao i naš Zakon, ali uz to sadrži i veoma detaljne odredbe o njihovoj transformaciji.³⁵⁵

Prema SZZ, o pitanju prestanka zadruge odlučuje skupština, na osnovu većine glasova svih prisutnih članova, osim ako združnim pravilima nije nešto drugo propisano.³⁵⁶ Međutim, pravilo sadržano u članu 64 predviđa da skupština zadruge ne može odlučiti o prestanku zadruge ako se određeni broj zadrugara, koji ne može biti manji od broja potrebnog za osnivanje te vrste zadruge, pre donošenja odluke o prestanku zadruge pismeno izjasni da zadruga ne prestaje. U tom slučaju glasanje se vrši poimenično, a za zadrugare koji su glasali za prestanak zadruge – smatra se da su iz nje istupili. Na osnovu ovakvog rešenja do prestanka zadruge neće doći, osim ako za

³⁵² Vidi: Henrj, str. 51.

³⁵³ Objavljen u Službenom glasniku Republike Srbije, br. 84/2004 i 85/2005.

³⁵⁴ Članovi od 347 do 365. Zakon o privrednim društvima.

³⁵⁵ To su: pripajanje, podela, odnosno transformacija u neku drugu vrstu privrednog subjekta.

³⁵⁶ Član 34, SZZ.

to ne postoje osnovani i opravdani razlozi. Hrvatski, kao i mađarski zakoni o zadrugama predviđaju da je za donošenje odluke o prestanku zadruge neophodna dvotrećinska većina glasova svih članova zadruge.³⁵⁷ Austrijski Zakon u odredbama vezanim za donošenje odluke o prestanku zadruge spominje dvotrećinsku većinu, s tim da nije precizirano da li se radi o dvotrećini svih ili samo prisutnih članova.³⁵⁸

Prestanak zadruge otvara složeno pitanje postupanja sa njenom preostalom imovinom. Pa tako SZZ predviđa da se imovina zadruge koja je preostala nakon podmirenja poverilaca i isplate udela članovima zadruge prenosi na republički zadružni savez, čiji je član dorična zadruga bila. U Hrvatskoj se preostala sredstva zadruge prenose lokalnoj samoupravi uz obavezu da ih ona ustupi novoosnovanoj zadrugi na svojoj teritoriji sa istom delatnošću. Ukoliko se to ne uradi u roku od godinu dana, ta sredstva postaju imovina države.³⁵⁹ Mađarski Zakon predviđa prenos preostalih zadružnih sredstava na članove i ulagače srazmerno njihovim udelima,³⁶⁰ dok se sredstva iz zajedničkog fonda, po namirenju svih poverilaca, prenose na drugu zadrugu ili zadružni savez koji su navedeni u statutu zadruge.³⁶¹ Kao što se da primetiti, mađarski princip raspodele preostalih sredstava zadruge je više naklonjen zadrugarima, odnosno ulagačima, dok su srpski i hrvatski više „socijalno senzitivni“. Samim tim, uz adekvatno korišćenje ovakvih sredstava, mađarskim modelom se zadrugari stimulišu na povećanje zadružnih sredstva tokom poslovanja zadruge, dok se srpskim podstiče zadružni savez na pružanje pomoći zadrugama.

³⁵⁷ Član 23 (1) (2), HZZ, član 25 (2), MZZ.

³⁵⁸ Član 33 (2), AZZ.

³⁵⁹ Član 31 i 31 (a), HZZ.

³⁶⁰ Član 94, MZZ.

³⁶¹ Id, član 71 (5).

8. REŠAVANJE SPOROVA

Smernice ZZ sugerišu da se sporovi koji uključuju zadrugare, organe zadruga, same zadruge i njihove organizacije rešavaju pomirenjem, medijacijom ili arbitražom. U slučaju da ovakvi načini rešavanja sporova ne daju rezultate, strane u sporu se obraćaju sudu. Međutim, inora se naglasiti da je vansudsko i arbitražno rešavanje sporova deleko ekonomičnije i efikasnije, pri čemu se treba voditi računa i o okolnostima svakog pojedinačnog slučaja. Zbog brojnih prednosti, strane im često pribegavaju u odnosu na vođenje postupaka pred sudovima. Samim tim je i u zakonima potrebno pored tradicionalnih načina rešavanja sporova predvideti i ovakve „alternativne“ metode.³⁶²

SZZ predviđa da je organizovanje arbitraže i uređivanje njenog rada u nadležnosti zadružnih saveza.³⁶³ Opšta pravila Zadružnog saveza Jugoslavije³⁶⁴ (u daljem tekstu: Opšta pravila) sadrže detaljna pravila arbitraže i primenjuju se na sve zadruge i zadružne saveze osim omladinskih, studentskih i stambenih zadruga i njihovih saveza. Opšta pravila predviđaju da se sporovi između članova zadruga ili između članova i zadruga mogu rešavati arbitražom koju organizuje sama zadruga, ukoliko je tako propisano zadružnim pravilima.³⁶⁵ Ukoliko se spor ne može rešiti na takav način, za njega će nadalje biti nadležna arbitraža koju organizuje zadružni savez. Na nivou istog zadružnog saveza rešavaju se i sporovi između zadruga i sporovi između zadruga i zadružnih saveza, pod uslovom da je to predviđeno pravilima dotičnog zadružnog saveza.³⁶⁶ Pored toga, Opšta pravila daju mogućnost za osnivanje Suda časti pri Zadružnom savezu Srbije, koji odlučuje o kršenju Opštih pravila, principa zadrugarstva, fer konkurencije, kao i dobrih poslovnih običaja. Osim toga, Sud časti ima obavezu i da štiti zadružni sistem u celini.³⁶⁷

Pored toga što zadruge imaju pravo da svojim zadružnim pravilima uređuju alternativne načine rešavanja sporova, na njih se odnose i Zakon o posredovanju – medijaciji³⁶⁸ i Zakon o arbitraži.³⁶⁹ Ipak, ukoliko se u zadružnim pravilima ili drugim relevantnim aktima ne poziva na ove propise, nema mesta za njihovu primenu. Važno je istaći da se arbitražno rešavanje sporova organizuje samo i ukoliko stranke to žele.

³⁶² Vidi: Henry, str. 54.

³⁶³ Član 70, SZZ.

³⁶⁴ Opšta pravila Zadružnog saveza Jugoslavije, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 25/98 i Službenom listu Državne zajednice Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.

³⁶⁵ Član 50, Opšta pravila.

³⁶⁶ Id, član 51.

³⁶⁷ Id, član 52.

³⁶⁸ Zakon o posredovanju – medijaciji, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005.

³⁶⁹ Zakon o arbitraži, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/2006.

Austrijski Zakon o zadrugama ne sadrži odredbe o arbitraži, što ne sprečava zadrugare da svoje sporove rešavaju pred arbitražom, s tim da se tada primenjuju pravila Zakona o parničnom postupku.³⁷⁰ Hrvatski Zakon o zadrugama takođe ne predviđa rešavanje sporova na ovakav način, ali omogućava osnivanje Suda časti pri Hrvatskom savezu zadruga. Statut Hrvatskog zadružnog saveza³⁷¹ sadrži detaljna pravila vezana za ovo telo, pri čemu je njegov glavni zadatak odlučivanje u slučaju neispunjavanja obaveza od strane članova saveza. Sud časti pri Hrvatskom savezu zadruga donosi i odluke o pitanjima kršenja osnovnih pravila i principa zadrugarstva, kao i dobrih poslovnih običaja. Prema pravilima mađarskog Zakona, zadružni sporovi su sporovi između zadruga i zadrugara ili između samih zadrugara. Oni se mogu rešavati putem stalne ili *ad hoc* arbitraže, ukoliko je tako utvrđeno sporazumom o arbitraži između strana u sporu.³⁷² Ipak, ovaj Zakon ne određuje telo nadležno za rešavanje ovakvih sporova.

Kao što smo videli, naši propisi omogućavaju vođenje zadružnih sporova pred arbitražom. Ipak, zadruge nisu obavezne da to prihvate kao metod rešavanja sporova, jer su na osnovu sopstvene autonomije stranke u sporu slobodne u određivanju načina za njegovo rešavanje. I pored toga, zadružni savezi bi trebalo da utiču na zadruge, kako bi se u praksi češće koristili vanskudski i arbitražni načini rešavanja sporova, zbog njihovih brojnih prednosti.

³⁷⁰ Članovi od 577 do 616 Austrijskog Zakona o parničnom postupku. Vidi takođe: R. Holzhammer, M. Roth, *Gesellschaftsrecht*, Springer, Wien, New York, 1997, str. 308.

³⁷¹ Statut Hrvatskog zadružnog saveza, Narodne novine Republike Hrvatske, br. 87/2003.

³⁷² Član 19, MZZ.

9. ZAKLJUČAK

Na osnovu anlaize pravne regulative koja se odnosi na zadruge, jasno je da kod nas postoje određeni nedostaci i u zakonodavnom i u institucionalnom okviru. Osnovni problem je što u Srbiji trenutno dva zakona regulišu oblast zadruga, ali je ovaj problem donekle ublažen činjenicom da u praksi sudovi primenjuju Savezni zakon o zadrugama. Postoje dva moguća pravno-tehnička rešenja ovalkvog problema. Prvo bi bilo ukidanje starog Republičkog zakona, jer ga sudovi i ne primenjuju, naravno, uz adekvatne izmene Saveznog zakona, dok bi drugo moguće rešenje bilo stavljanje van snage oba zakona i usvajanje potpuno novog. Kako je komparativnopravna analiza i pokazala, najbolje je materiju zadruga regulisati jednim sveobuhvatnim zakonom koji bi se odnosio na sve njihove tipove i istovremeno u najvećoj mogućoj meri poštovao autonomiju zadruga. Prema tome, prilikom izrade nacrtu izmena postojećeg zakona ili prilikom izrade nacrtu novog zakona, potrebno je postići ravnotežu između javnog interesa i autonomije zadruga, uzimajući u obzir tradiciju zadrugarstva u Srbiji. Zakon treba da ima jednostavnu i logičnu strukturu. Važno je i da izmene postojećeg Zakona, ili nacrt novog, sadrže odredbe kojima bi se sprečila mogućnost korupcije, kao jedan od najvećih problema u većini zemalja u procesu tranzicije. Osim toga, uzimajući u obzir tvrdnje autora Batemana i Pennarza da su efekti nižih zakonskih akata u Srbiji slabi i neadekvatni, bilo bi potrebno osavremeniti i ove podzakonske akte.³⁷³

Analizirajući konkretne odredbe Zakona, videli smo da definicija zadruge koju daje naš SZZ nije najbolja, pa bi bilo preporučljivo preuzeti onu iz Smernica ZZ, a tome dodati i rečnik korišćenih izraza i termina u uvodnom delu Zakona. Postojanje registra i objašnjenja pojedinih izraza, bi svakako olakšalo tumačenje i doprinelo jednostavnijoj i efikasnijoj primeni Zakona. Kod nas ne postoje „socijalne zadruge“ kao posebna kategorija³⁷⁴, pa bi bilo korisno predvideti je i posebno regulisati po uzoru na mađarsko i italijansko zakonodavstvo, jer je odavno poznato da zadruge imaju brojne društvene i socijalne funkcije.

Kada je u pitanju osnivanje zadruga, Zakon o registraciji privrednih subjekata treba uskladiti sa pravilima osnivanja zadruga, dok preklapanja sadržaja osnivačkog akta i zadružnih pravila treba ili otkloniti, ili predvideti postojanje samo jednog jedinstvenog dokumenta, koji bi se odnosio na sva pitanja važna za organizaciju i funkcionisanje zadruge.

Naš Zakon ne dozvoljava da pravna lica budu članovi zadruge. Ovakvo rešenje je potrebno izmeniti, te u skladu sa preporukama iz Smernica i analiziranim propisima

³⁷³ Vidi: Bateman, Pennarz, str. 36.

³⁷⁴ Vidi: supra poslednji stav dela 2.2.6.

evropskih zemalja, omogućiti i pravnim licima da budu osnivači i članovi zadruga, uz određena ograničenja. Time bi se stvorila mogućnost osnivanja takozvanih sekundarnih zadruga³⁷⁵, što bi i malim zadrugama omogućilo uspешan nastup na tržištu. Sem toga, još jedan ozbiljan problem vezan za članstvo jeste načelo „zatvorenih vrata“ našeg Zakona. Ovaj princip znači da kada se u zakonskom roku za podnošenje zahteva za članstvo ne donese odluka, uvek se uzima da zahtev nije prihvaćen. S obzirom na to da je ova odredba u suprotnosti sa međunarodnim standardima i praksom koji primenjuju načelo „otvorenih vrata“,³⁷⁶ neophodno je izmeniti rešenje našeg Zakona. On takođe ne daje ni mogućnost žalbe podnosiocima zahteva protiv odluke organa koji je odbio zahtev. Garantovanjem prava na žalbu u određenoj meri bi se ograničila autonomija zadruga, ali bi se svakako stalo na put odbijanju zahteva za članstvo u zadrugu bez za to valjanih osnova i razloga.

Složeno pitanje je i da li treba omogućiti takozvanim „ulagačima“ da budu članovi zadruga, kao i pitanje „kooperanata“. S obzirom na to da je kod nas u oblasti zadruga glavni problem nedostatak kapitala, davanjem prava na članstvo ulagačima obezbedio bi se njegov priliv, ali bi se sa druge strane mogao narušiti specifičan karakter zadruga koji ih razlikuje od privrednih društava. Samim tim, članstvo za ulagače bi se moglo omogućiti po uzoru na mađarsko zakonodavstvo, naravno uz određena ograničenja. Takođe je problem da je tendencija porast broja kooperanata, tj. lica koja sarađuju sa zadrugom a nisu njeni članovi, kojima se ne daje mogućnost da postanu članovi zadruga. Osim toga se se dešava da poslovodstvo zadruga ignoriše neke od svojih članova i proizvode ili usluge kupuje od kooperanata. Ovakva situacija se može poboljšati uvođenjem ranije pomenutog načela „otvorenih vrata“ i pravila koja bi obavezivala zadruga da koriste rad i usluge svojih članova, kao što je to slučaj recimo u Italiji.

Takođe se može zaključiti da su potrebne i određene izmene odredba koje se odnose na isključenje članova zadruga, jer i pored mogućnosti za podnošenje žalbe skupštini na odluku o isključenju, u slučaju propuštanja odlučivanja o žalbi pravilo je da se ona smatra odbijenom. Samim tim, bilo bi potrebno uvesti princip po kome nedonošenje odluke u zakonskom roku proizvodi efekat kao da je žalba usvojena. Neophodno je i da se članu u toku postupka za isključenje omogući izjašnjavanje i iznošenje sopstvenih stanovišta pre donošenja same odluke. A ukoliko ipak dođe do isključenja, Zakon treba da isključenom članu dopusti podnošenje zahteva za reviziju takve odluke pred sudom.

Bateman i Pennarz skreću pažnju na pojavu preuzimanja starih zadruga od strane postojećeg imenovanog rukovodstva i pretvaranja zadruga u akcionarsko društvo,

³⁷⁵ Tu se misli na zadruga koje osnivaju i kojima upravljaju druge zadruga, odnosno pravna lica.

³⁷⁶ U slučaju da odluka nije doneta, smatra se da je zahtev usvojen.

u kome oni postaju glavni akcionari.³⁷⁷ Ovakve pojave se dešavaju u zemljama pod tranzicijom, ali moramo istaći da su teško moguće u Srbiji, jer naš Zakon ne sadrži odredbe koje bi omogućile direktnu transformaciju zadruga u formu privrednog društva. Da bi došlo do takve transformacije, neophodno je da zadruga najpre prestane da postoji u skladu sa članom 64 (1) (6), a na osnovu odluke skupštine, pa tek nakon toga može ponovo da se osnuje u obliku privrednog društva po posebnoj proceduri. Isti član sadrži i odredbu koja predviđa da zadruga ne može da prestane da postoji ukoliko bar broj članova koji je neophodan za njeno osnivanje izjavi u pisanom obliku da ne želi njen prestanak. Osim toga, s obzirom na to da Zakon utvrđuje da svaki član ima isti udeo, kao i da se oni ne mogu prodavati, sa pravnog stanovišta ne postoji mogućnost da članovi koji poseduju kapital otkupe udele drugih zadrugara.

Neophodno je još jednom u zaključku naglasiti da u Evropi socijalne zadruge stiču sve veću popularnost. Kako one imaju važnu društvenu i socijalnu funkciju, i kod nas bi bilo važno uvesti ovu kategoriju zadruga, dok bi detaljnija analiza socijalnih potreba ukazala na to koji od postojećih evropskih modela bi našoj državi najviše odgovarao.

Još jedno važno pitanje je problem finansiranja zadruga. Kako je većina naših zadruga u velikim finansijskim problemima, davanje prava ulagačima na članstvo u zadruzi moglo bi da predstavlja jedno od mogućih rešenja za ovaj problem. Međutim, to bi otvorilo pitanje njihovog vlasništva nad udelima zadruge, kao i prava glasa. Lica bi bez obzira na to da li su ulagači ili obični članovi, trebalo da poseduju proporcionalni udeo u sredstvima zadruge, prema svom ulogu, a samim tim i proporcionalni udeo u raspodeli profita. Recimo, članovima sa većim ulozima mogla bi se garantovati i neka dodatna prava, kao pravo vera pri odlučivanju o određenim pitanjima (pri imenovanju posloводства, usvajanju godišnje poslovne politike, razvojnih planova i sl.).

Organi zadruge su od posebnog značaja kada govorimo o njenoj delatnosti. Najviši organ odlučivanja je skupština, a radi osiguranja većeg stepena pravne sigurnosti, bilo bi važno Zakonom jasno predvideti lice ovlašćeno za njeno sazivanje. Isto tako bi bilo važno sankcionisati i sve propuste vezane za rad organa zadruge, a u skladu sa evropskim standardima omogućiti zaposlenima učešće u radu zadruge kroz prisustvo sastancima skupštine u savetodavnom svojstvu. Po ugledu na mađarski model, određena ovlašćenja bi trebalo isključiti iz nadležnosti „skupštine predstavnika zadrugara“. Ipak, postoje određena pitanja kod kojih odluku svakako treba da donese skupština, kao što je to odlučivanje o reviziji odluke o isključenju iz članstva, prijem člana ulagača (ukoliko zakon daje takvu mogućnost) i uvođenje dodatnog plaćanja. Osim toga, Zakon bi trebalo da omogući zastupanje na zasedanju skupštine, kao i da uvede

³⁷⁷ Vidi: Bateman, Pennarz, str. 37.

moгуćnost glasanja putem interneta. Nadalje, treba predvideti slućajeve u kojima je potrebno sazivanje skupštine, po ugledu na austrijski i mađarski model, ali uvesti i obavezu vođenja zapisnika tokom njenog rada.

Za svaku organizaciju, pa i zadrugu, od znaćaja je da ima profesionalno i efikasno posloводство. Zakonskim izmenama ekspertima i stručnjacima potrebno je omogućiti ćlanstvo u upravnom odboru, ćak i ako oni nisu ćlanovi zadruge, i na taj naćin obezbediti stručno i adekvatno poslovođenje. Sem toga, po uzoru npr. na austrijska ili mađarska rešenja, racionalno i ekonomićno bi bilo zakonskim odredbama predvideti da isto lice vrši dužnost predsedavajućeg upravnog odbora i direktora zadruge.

Naš Zakon ne reguliše na adekvatan naćin pitanje propusta ćlanova upravnog odbora i nadzornog odbora u izvršenju njihovih obaveza. Sem toga, ne postoje odgovarajuće sankcije za neizvršenje obaveza, pa je veoma važno da se one predvide, ali i eksplicitno navedu. Zakonom se mora utvrditi odgovornost ćlanova nadzornog odbora za neizvršavanje obaveza, a sem toga, ovaj organ treba ovlastiti na direktno sazivanje skupštine, ukoliko je to u interesu zadruge. Stručnim licima se moće pružiti moгуćnost za ćlanstvo u nadzornom odboru ili ovom organu dati pravo da o trošku zadruge angažuje stručnjake ukoliko je to potrebno.

Odredbe o ogranićenjima u izboru i klauzule o zabrani konkurencije zahtevaju potpunu izmenu po ugledu na gore već predstavljena rešenja (npr. mađarsko rešenje), dok bi se odgovornost osnivaća za obaveze preuzete pre registracije zadruge mogla regulisati kao u Austriji. Ћlanove upravnog odbora i direktora treba obavezati na rukovođenje zadrugom sa pažnjom dobrog privrednika, jer se to generalno i oćekuje od lica na toj funkciji.

Radi obezbeđivanja većeg stepena transparentnosti, izvesne izmene je potrebno izvršiti i u sferi regulisanja revizije poslovanja zadruga. Zakon bi trebalo da obavezuje zadruge da javno objavljuju svoje godišnje izveštaje, ili barem sažetak takvih izveštaja, što je u interesu zadruge, njenih ćlanova, ali i trećih lica. Sem toga, potrebno je uvesti i internu reviziju koju bi vršio imenovani ćlan zadruge koji u isto vreme nije ćlan nekog drugog organa zadruge. Sistem eksterne revizije je u skladu sa preporukama iz mećunarodnih smernica, ali bi bilo poželjno, kao i u mnogim evropskim zemljama, da je vrše licencirani revizori. Važno je takoće uskladiti odredbe SZZ sa odredbama Zakona o raćunovodstvu i reviziji, jer postoje izvesna neslaganja.

Ozbiljan problem u praksi je i nedostatak finansijskih sredstava malih zadruga za vršenje revizije, pa bi bilo važno formirati posebne fondove koji bi im pružali pomoć. Zakonom bi bilo potrebno predvideti i odrećene sankcije za slućajeve neizvršenja revizije, pri ćemu ih treba usmeriti prvenstveno na rukovodstvo zadruge.

Oporezivanje je pitanje od ključne važnosti za svaku poslovnu aktivnost. Generalno, poreski tretman zadruga u Srbiji je razuman, ali je potrebno izvršiti izvešne izmene kada je u pitanju PDV. U skladu sa Zakonom o porezu na dodatnu vrednost, sve robe i usluge koje zadruga kupuje ili prodaje podležu plaćanju PDV, što znači da se na sve interne transakcije zadruga, bez obzira da li se radi o proizvodima same zadruga ili proizvodima koje zadruga prodaje, plaća PDV. Sem toga, još veći teret proističe iz činjenice da članovi zadruga moraju da plaćaju PDV i na sve usluge koje im zadruga pruža, što se kosi sa njenom svrhom. Zadruga treba, između ostalog, da omogućiti licima pristup pojedinim suviše skupim kapitalnim dobrima ili uslugama, jer ona ne poseduju dovoljna sredstva za njihovo pribavljanje, odnosno korišćenje. Zbog toga bi trebalo izmenama zakona sve interne transakcije zadruga izuzeti od plaćanja PDV.

Drugi problem vezan za pitanje oporezivanja zadruga je više praktične prirode, i odnosi se na refundiranje PDV. U situaciji kada zadruga preproda proizvod nekom svom članu, ona stiče pravo na povrat PDV za dotični proizvod od poreskih vlasti. Međutim, usled neefikasnosti poreskih organa na povrat se često čeka i nekoliko meseci, pa čak i celu godinu, što predstavlja ozbiljan finansijski teret ovim organizacijama. Samim tim, potrebno je uvesti određene sankcije za poreske organe, odnosno obavezati ih na plaćanje značajnih zatezних kamata zadruzi u slučaju kašnjenja povrata PDV.

Moglo bi se reći da u Srbiji postoji odgovarajući zakonski okvir za delovanje zadružnih saveza. No ipak, zadružnim savezima bi trebalo omogućiti učešće u izradi propisa koji se odnose na zadružni sektor, i to već od momenta kada nadležna ministarstva otpočnu rad na nacrtu zakona. Glavni zadatak zadružnih saveza bi bio da predstavljaju interese zadruga. Takođe je potrebno podstaći zadružne saveze na veću aktivnost u različitim oblastima, pa bi tako oni trebalo da organizuju više stručnih obuka za zadruga i članove zadruga, da čine više na promovisanju zadrugarstva, utiču na razvoj zadruga; da aktivnije zastupaju zadruga pred državnim organima i da ponude svoju pomoć u koordinaciji svih pitanja vezanih za zadruga. Na ovaj način bi zadružni savezi svakako doprineli radu organa vlade (ministarstava) koji pripremaju zakone ili projekte vezane za sektor zadruga ili koji imaju uticaj na njih. Sem toga, zadružni savezi bi, u saradnji sa državom, trebalo da osnuju garancijski fond za zadruga, što je veoma važno, jer u uslovima slobodne tržišne privrede, zasnovane na konkurenciji, postoji stalna potreba za razvojem, što podrazumeva i stalni priliv svežeg kapitala. U ovakvim uslovima to se obično obezbeđuje kroz kredite, koje zadruga ne mogu dobiti, jer većina njih još uvek nema registrovanu nepokretnu imovinu uknjiženu na svoje ime, s obzirom na to da je ona tretirana kao društvena svojina. Samim tim bi garancijski fond mogao pružiti garanciju umesto zadruga za ovakve kredite.

Podršku zadrugama bi, sem zadružnih saveza, trebalo da pružaju i institucije države. Opšti je stav da zadruge ne treba da postanu zavisne od države. Međutim, zadrugama je neophodna izvesna državna podrška, pogotovo onima u zemljama u tranziciji.³⁷⁸ Dakle, konkretne projekte podrške treba da razradi sama država, a pored toga postoji i više načina za pružanje indirektno podrške zadrugama.³⁷⁹

Osim pomenutih institucija, podršku zadružnom sektoru mogu da pruže i privatne finansijske organizacije. Jedna od mogućih opcija jeste da se podstiču privatne finansijske institucije na odobravanje kredita namenjenih isključivo zadrugama. Ipak, veoma je teško uticati na privatne finansijske institucije i njihovu poslovnu politiku, pa bi od značaja bilo osnivanje zadružnih finansijskih organizacija (štednih i kreditnih zadruga ili zadružnih banaka). Njihov razvoj imao bi veliki značaj, jer banke nemaju mnogo interesa da posluju sa malim preduzećima i firmama kojima su najčešće potrebni kratkoročni krediti.³⁸⁰

Naši propisi vezani za registraciju zadruga, kao i čitav sistem registracije, su relativno efikasni u poređenju sa evropskim. Registracija se može obaviti kod Agencije, ne postoje nadležni registri prema sedištu zadruge, što čini proces registracije efikasnijim i jednostavnijim. Sem toga, troškovi registracije su razumni, a važno je i pravilo automatske registraciju ukoliko dođe do propuštanja roka za odlučivanje po registracionoj prijavi.

U principu, kod nas ne postoje problemi, niti sporna pitanja ni kada je u pitanju regulisanje prestanka rada zadruga. No ipak, izvesne izmene zahtevaju odredbe koje se odnose na preostala zadružna sredstva. Prema našem Zakonu, sva sredstva koja preostanu nakon isplate poverilaca i članova zadruge prenose se na Republički zadružni savez čiji je zadruga bila član. I pored toga što je ovakvo rešenje odgovarajuće, neophodno je obezbediti adekvatno korišćenje preostalih sredstava od strane zadružnih

³⁷⁸ Tako na primer Bateman navodi da su neke zapadnoevropske zadruge postale uspešne zahvaljujući podršci države koja je davana nakon II svetskog rata. Vidi: M. Bateman, *Financial cooperatives for sustainable local economic and social, Small Enterprise Development*, vol. 18, br. 1, mart, 2007, str. 5 (u daljem tekstu: Bateman).

³⁷⁹ Na primer, jedan od načina je da se uzmu u obzir interesi zadruga pri razradi planova razvoja infrastrukture. To je posebno značajno za poljoprivrednu zadrugu. Međutim, za praktično svaku vrstu zadruge je važno da ima dobru i adekvatno planiranu i izgrađenu infrastrukturu, na primer, za agro-turističku zadrugu je od presudnog značaja da ima puteve, kanalizacione sisteme, itd. Međutim, da bi se zadrugama na efikasan način pomoglo kroz razvoj infrastrukture, država treba da iznade načine da angažuje zadruge, tj. organizacije koje predstavljaju zadruge u fazi planiranja i razrade planova za razvoj infrastrukture. Štaviše, država treba da pronade načine da podstakne zadruge da učestvuju u tenderima za javne nabavke, uz istovremeno poštovanje pravila slobodne tržišne konkurencije i ravnopravnog tretmana svih učesnika na tržištu.

³⁸⁰ Vidi: Štedno-kreditne zadruge: Četvrtina posluje nezakonito. Poslovni forum, <www.poslovniforum.hr/about02/skz_hr.asp>.

saveza. Samim tim je u opštem aktu neophodno striktno predvideti svrhu za koju se ova sredstva mogu koristiti. Problem sa rešenjem našeg Zakona je u tome što ono ne stimuliše članove da uvećaju kapital zadruge, jer u slučaju njenog prestanka dobijaju samo svoje investirane udele. Mađarski sistem raspodele preostalih zadružnih sredstava podrazumeva njihov prenos na članove i ulagače u skladu sa pojedinačnim kapitalnim doprinosom. Izuzetak predstavljaju sredstva iz zajedničkog fonda, koja se nakon namirenja svih poverilaca prebacuju na drugu zadrugu ili savez, određen podzakonskim aktima zadruge. Mađarski model svakako odgovara članovima, odnosno ulagačima, dok naša zakonska rešenja služe kao podrška zadružnim savezima. U isto vreme je dobro kod našeg modela što ne podstiče prestanak rada uspešnih zadruga samo radi podele sredstava između njenih članova.

Naša regulativa vezana za rešavanje sporova je dobra. Zakonske odredbe su jasne, postoji i mogućnost za rešavanje spora arbitražno ili posredovanjem, ukoliko se strane u sporu sa tim saglase. Svakako, zadruge treba podsticati da u svoja osnivačka akta unesu i klauzulu o arbitraži na osnovu koje bi se rešavali sporovi proizašli iz međusobnih odnosa članova zadruge, članova i same zadruge, više zadruga, odnosno zadruga i saveza. I pored toga, zadružni savezi bi trebali da utiču na zadruge, kako bi se u praksi češće koristili vansudski i arbitražni načini rešavanja sporova, zbog njihovih brojnih prednosti.

10. PREDLOZI NEPRAVNE PRIRODE ZA UNAPREĐENJE ZADRUGARSTVA U SRBIJI

Iako je cilj ovog rada prevashodno analiza postojećeg zakonskog okvira koji se odnosi na zadruge u Srbiji, kao i davanje predloga za poboljšanje važećih propisa po uzoru na pojedine sisteme regulisanja zadruga u Evropi, na razvoj zadruga i zadrugarstva utiču pored pravnih i socijalni, politički, ekonomski i drugi faktori. Zbog toga ćemo u ovom delu ukratko pogledati i druge aspekte zadrugarstva.

Mnogi stručnjaci iz ove oblasti naglašavaju veliki društveni i ekonomski značaj zadruga. Stoga skoro sve društvene strukture imaju interes da podrže zadruge i utiču na unapređenje njihovog razvoja. U zadrugama se odlučuje na demokratskoj osnovi, one ne vrše eksploataciju svojih članova, dobit se deli po osnovu doprinosa, i može se reći da licima isplaćuju poštene i odgovarajuće naknade i samim tim obezbeđuju siguran prihod svojim članovima. Sve to doprinosi ostvarivanju izvesnog nivoa stabilnosti u društvu, što je u interesu svake demokratske vlasti i celokupnog nevladinog sektora.

U izlaganju koje sledi razmotrili bismo i ponudili izvesne predloge za poboljšanje statusa zadruga kod nas. Prvi korak u procesu unapređenja razvoja zadruga jeste upoznavanje šire javnost sa mogućnostima pristupanja zadrugama, kao i svim prednostima koji nudi ovakav vid organizovanja. U zemljama u procesu tranzicije, kakva je i naša, postoji veliki broj gazdinstava sa relativno malim posedom zemlje,³⁸¹ dok je mehanizacija vrlo često neadekvatna i zastarela, a sem toga poljoprivrednici veoma često imaju ograničena finansijska sredstva. Za ova lica članstvo u zadrugi, odnosno udruživanje sredstava za proizvodnju, a time i sticanje dodatnih sredstava, predstavlja veoma dobru soluciju. Ipak se poljoprivrednici često plaše učlanjenja u zadruge, zbog loših iskustava iz vremena socijalizma, kada su na to bili prisiljeni ili pak razloga psihološke prirode (kao što su priče o mnogim bankrotima zadruga, strah od rizika i sl.). Zbog toga poljoprivrednicima, kao potencijalnim članovima zadruga, treba pružiti što više informacija, na osnovu kojih bi uvideli brojne prednosti ovakvog načina udruživanja u odnosu na samostalno obavljanje delatnosti. Ovakvi ciljevi bi se možda najefikasnije mogli ostvariti organizovanjem različitih predavanja u regionima Srbije u kojima je broj članova u zadrugama u odnosu na ukupan broj poljoprivrednika nizak. Ovakvim edukativnim skupovima bi trebalo da prisustvuju i lokalni stručnjaci, upoznati sa aktualnim socijalnim i finansijskim uslovima u datom regionu. Cilj predavanja bi, pored upoznavanja sa prednostima zadružnog

³⁸¹ Prosečna veličina poseda u Srbiji iznosi 2,5 hektara. Izvor: Ekonomski fakultet Beograd, Definisanje poljoprivrede. slika našeg agrara (2007). www.ekof.bg.ac.yu/nastava/ekonomika_agrara/2007-08/Definisane%20poljoprivrede%202007.ppt.

organizovanja, trebalo da bude i pružanje detaljnih informacija o konkretnim mogućnostima određenog regiona, tj. vrstama zadruga koje u njemu posluju, detaljnim informacijama o svakoj od njih, njihovom poslovanju, strukturi, obavezama, kao i prednostima i rizicima koje sa sobom nosi članstvo. Svakako da bi uz podršku lokalne samouprave ovi i slični edukativni sadržaji nesumnjivo doprineli jačanju poverenja u zadružni sektor.

Ipak, u sektoru agrara, ali i u drugim, uvek postoje lica koja ne žele da se učlane u zadrugu ili koja nemaju osnovna sredstva koja bi u nju mogla uneti, pa mogu ponuditi samo sopstveni rad. Samim tim, bilo bi društveno poželjno pokrenuti projekte u cilju pružanja pomoći ovakvim licima za pronalaženje povremenih i privremenih poslova u zadrugama kojima je potrebna radna snaga. Preduslov za realizaciju ovakvih projekata je osnivanje posredničkih zadruga koje bi izradile i ažurirale baze podataka o potencijalnim sezonskim i drugim radnicima i posredovale između njih i zadruga koje imaju potrebe za privremenim i povremenim poslovima. Da bi se pokrenuli ovakvi projekti, neophodna su određena sredstva koja bi bila obezbeđena kroz donacije, a kasnije bi se rad posredničkih zadruga finansirao po osnovu doprinosa radnika, pri čemu oni ne bi morali da postanu njeni članovi. Za uspeh ovakvih projekata, osim organizacija koje daju sredstva za osnivanje takvih zadruga, neophodna je podrška zadružnih saveza, ministarstva, unija poslodavaca, Nacionalne službe za zapošljavanje i drugih.

Uz pomoć zadružnih saveza, od značaja bi bilo osnivanje savetodavnih kancelarija za članove zadruga i zaposlene u zadrugama, koja bi dodatnu finansijsku pomoć dobijala od države, i eventualno nekih nevladinih organizacija. Usluge kancelarija bi trebalo da budu besplatne, i to ne samo za članove zadruga, već i za sve kojima su potrebni bilo kakvi saveti za osnivanje i funkcionisanje zadruga kod nas. S obzirom na to da bi delile pravne, praktične i poslovne savete, kancelarije bi zapošljavale dobro obučene ljude, spremne raditi na terenu.

Postoje i izvesni predlozi i ideje za unapređenje rada organa zadruga. Kako kod nas članovi upravnih i nadzornih odbora u zadrugama moraju istovremeno da budu i članovi zadruga, a u praksi je i direktor istovremeno jedan od članova, ovakvim ljudima često nedostaje stručnost, jer oni obično nisu profesionalni menadžeri, ekonomisti, pravnici, računovode ili finansijski stručnjaci. Lica na ovim pozicijama moraju biti dobro osposobljena, jer loše ekonomske, marketinške, ili finansijske odluke mogu da budu fatalne za celu zadrugu. Zato bi bilo veoma važno ovakvim osobama pružiti osnovnu obuku, koju bi mogla da organizuje i finansira prvenstveno država, preko nadležnih ministarstava, zadružnih saveza i drugih neprofitnih organizacija. To podrazumeva angažovanje odgovarajućih profesionalnih predavača, jer bi prvenstveno od njih zavisio sam kvalitet i uspešnost obuke. Predavači bi svakako trebalo da budu domaći stručnjaci, upoznati sa domaćim propisima i specifičnostima zadrugarstva kod

nas. Pored toga, preporučljivo bi bilo pozvati i strane stručnjake u oblasti zadrugarstva koji bi mogli da predstave strana funkcionalna rešenja i iskustva iz prakse. Uz sve to, važno je pobuditi zainteresovanost potencijalnih učesnika obuke, uveriti ih u njenu korist i značaj, ne samo za njih lično, već i za zadrugu. Potrebno je obezbediti učešće direktora zadruga, ali bi obuke bile važne i za članove upravnog i nadzornog odbora. Osim osnovne teorijske obuke, od značaja bi bila i analiza pojedinih praktičnih pitanja, koja se javljaju u svakodnevnom poslovanju zadruga. Obuka bi takođe trebalo da ponudi ažurirane informacije vezane za delatnost i poslovanje zadruga (kao što su subvencije, projekti vezani za zadrugarstvo, cene i sl.). Jedan od bitnih ciljeva obuke bio bi i osposobljavanje rukovodilaca za bolje snalaženje u svakodnevnim poslovnim aktivnostima i rukovođenju zadrugama. Rezultat ovakvih edukacija bi trebalo da bude prvenstveno bolji i efikasniji rad rukovodilaca i ostalih zaposlenih, a samim tim i bolje poslovanje zadruga u celini.

Ukratko bismo se osvrnuli i na mogućnosti rešavanja problema vezanih za nedostatak kapitala, prisutan u većini zadruga kod nas. Srbiji, kao zemlji u tranziciji, generalno nedostaje kapital, što posebno važi za sektor poljoprivrede i same poljoprivrednike.³⁸² Osim toga, naš Zakon o zadrugama ne garantuje veća prava za članove ulagače, jer primenjuje načelo „jedan član, jedan glas“, pa član sa većim ulaganjem ima isti broj glasova kao i drugi članovi, tako da je priliv novog kapitala retkost. Takođe, i sredstva kojom zadruga raspolažu često nisu adekvatno registrovana,³⁸³ pa zadruga nemaju kreditni bonitet, a banke nisu spremne da im odobravaju kredite. Samim tim, u uslovima tržišne privrede sa nedovoljnim kapitalom i bez kontinuiranog razvoja, zadruga postaju nekonkurentne na tržištu. Jedna od mogućnosti za rešavanje ovog problema jeste rešavanje pitanja društvene svojine ili obezbeđivanje potrebne garancije od strane države, odnosno njenih partnera, preko fonda za razvoj zadruga.

Svakako da dinamičan zadružni sektor može da doprinese privrednom i društvenom razvoju Srbije. Osim toga, ovaj oblik poslovnog organizovanja je i društveno najpravedniji. Kroz pružanje podrške zadrugama, država bi istovremeno unapredila razvoj celokupnog poljoprivrednog sektora, dok bi se iz fonda za razvoj zadruga mogla usmeravati sredstva (kroz ciljane projekte) na aktivnosti koje su mu trenutno potrebne. Pored toga je veoma važno utvrditi maksimalan iznos sredstava za koji jedna zadruga može da konkuriše. U isto vreme, potrebno je predvideti dve vrste podrške iz fonda za razvoj: povratna i nepovratna sredstva. S tim da bi stimulativnije bilo pružati povratnu pomoć uz nisku kamatu u poređenju sa kamatnim stopama na tržištu, što bi uticalo na isključivo namensko korišćenje sredstava. Fond bi prvenstveno trebalo da

³⁸² Pomenuli smo, na primer, da je prosečna veličina poseda u Srbiji 2,5 hektara, dok je u zapadnoj Evropi 27 hektara.

³⁸³ Tu se misli na ranije pomenuti problem društvene svojine.

pruža podršku projektima koji su od značaja za društvo u celini. No, naravno da se ne može očekivati od fonda da obezbedi podršku za svaku zadrugu, jer bi se prilikom odlučivanja o dodeli sredstava uzimali u obzir faktori kao što su osnovna sredstva, broj zaposlenih, korišćenje sredstava, profit u prethodnoj godini, itd. Pravo na konkurs za dodelu ovakvih sredstava svakako moraju imati sve zadruge.

Usled nemogućnosti da obezbede lične garancije za kredite banaka, zadrugama često nedostaje kapitala, što ih čini manje konkurentnim na tržištu. S obzirom na to da je u uslovima slobodne tržišne privrede teško uticati na poslovnu politiku banaka, najbolje rešenje bi bilo da država osnuje garantni fond za zadruge, pri čemu bi svaka registrovana zadruga imala pravo na korišćenje određenog maksimalnog iznosa iz ovog fonda, kao garanciju za bankarski kredit, i to isključivo na osnovu svog kapitala, broja članova, namene sredstava, profita u prethodnoj godini i sl.

Postojeći problemi vezani za osnivanje štednih i kreditnih zadruga već su pomenuti u ovom radu. Radi se prvenstveno o odredbi Zakona o bankama, koja zahteva visok nivo osnovnog kapitala za osnivanje banke. Samim tim, predložen je način rešavanja ovog problema, koji podrazumeva ili izmenu Zakona o bankama ili usvajanje Zakona o štedno-kreditnim zadrugama, kao *lex specialis*-a. Moguće bi bilo osnovati i jednu štedno-kreditnu zadrugu sa finansijskom pomoći države, uz poštovanje važeće regulative. Postojanje štednih i kreditnih zadruga bilo bi veoma značajno za ceo zadružni sektor u Srbiji. Širom sveta postoje brojni pozitivni primeri vezano za ovo.³⁸⁴ Ove zadruge pružaju najbolje rešenje za najznačajniji problem u zadružnom sektoru, kakav je nedostatak kapitala, dok se u isto vreme zadruge mogu zaštititi od zelenoških poverilaca. Prilikom razrade detalja ovog projekata, potrebno je uzeti u obzir nemački i austrijski model, koji uspešno funkcioniše već više od jednog stoleća, ali i iskustva susednih zemalja (npr. Hrvatske). Svakako treba imati na umu da u Srbiji postoji nepoverenje u bilo koju vrstu finansijskih institucija, što je i razumljivo, s obzirom na to da su mnogi građani tokom devedesetih izgubili svoje štedne uloge. Zato bi bilo važno ojačati državne garancije na depozite i sredstva uložena u štedne i kreditne zadruge, kako bi se sredstva koristila namenski, a u isto vreme sprečile eventualne zloupotrebe. Bez obzira na osnovni kapital države ili donatora, neophodno je da zadruga mobilise štedne uloge od članova, kako bi se obezbedili povoljni krediti. Kreditna politika ovakve zadruge bi trebala biti konzervativna. Iskustva vezana za ovakve organizacije pokazuju da je od presudnog značaja za njihov uspešan rad finansijska disciplina. Osim prikupljanja depozita i davanja kredita, ovakve zadruge bi mogle da nude i kompleksne finansijske proizvode. To znači da bi članovi mogli kod ovih zadruga da vode svoje tekuće račune, da preko tih računa primaju državne subvencije i sl.

³⁸⁴ Vidi: Bateman (2008).

Veliki broj preduzeća bankrotira jer pogrešno proceni potencijalno tržište svojih proizvoda, odnosno potražnju za njima. Naravno, tu svakako ne treba zaboraviti ni neke druge ekonomske okolnosti. Ukoliko bismo zadrugama pomogli u izboru vrste i tipa proizvodnje, mogli bismo ih i spasiti od poslovanja sa gubicima i od eventualnog stečaja. Zato bi bilo od velike koristi odrediti one proizvode sa kojima bi zadruge kod nas mogle biti konkurentne, čime bi se uštedelo dosta domaćih privrednih resursa, ali i sredstava samih zadruga. No, ipak bi se ovde više radilo o „proceni“ nego o „određivanju“, jer se u svetskoj ekonomiji okolnosti neprekidno menjaju. Zato je za realizaciju ovakvih aktivnosti od prvorazrednog značaja angažovanje dobrih ekonomskih stručnjaka, ali i korišćenje preciznih podataka. Važno je imati i izrađenu strategiju o tome kako ove informacije distribuirati zadrugama i kako ih uveriti da bi ovakve procene mogle da im budu od pomoći u odgovarajućem planiranju proizvodnje. Svakako da se ovakve informacije mogu razmenjivati na različite načine kroz publikacije, javne seminare ili preko medija. Pri tome je najvažnije da se prezentuju objektivni podaci, na koje se dotična lica mogu u potpunosti osloniti.

Takođe je važno malo pažnje posvetiti i pitanju plasiranja proizvoda zadruga na tržište. Poljoprivredni proizvodi se obično prodaju trgovcima po niskim cenama. Dobra je poznato da danas u Srbiji maloprodajni lanci posluju sa veoma visokim maržama.³⁸⁵ Prodajom svojih proizvoda direktno potrošačima, poljoprivrednici bi zaobišli trgovce, pa bi tako deo sredstava zadržali, pa samim tim i znatno uvećali svoje prihode, što bi se moglo postići kroz zadruge za maloprodajne lance. Svakako bi ovakva rešenja koristila potrošačima, jer ona podstiču tržišnu konkurenciju i time dovode do nižih i konkurentnijih cena. Za iniciranje projekta ove vrste potreban je visok nivo organizacionih i logističkih veština, kao i sistem dobrih veza. Pre svega je neophodno podstaknuti poljoprivrednike na članstvo u zadrugama maloprodajnih lanaca, da u njih ulože određena sredstva, kao i da veruju u uspeh celog sistema. Za početak, projekat bi trebalo ograničiti na neki manji region. Osim proizvođača (poljoprivrednika), u projektu mogu učestvovati i pojedine, manje maloprodajne radnje. Da bi ostvarile konkurentnost, članice maloprodajnog lanca ne treba prodaju isključivo sopstvene, već i druge proizvode. Država bi svakako trebalo da stimuliše ovakve inicijative kroz poreske olakšice, barem za prvih nekoliko godina rada, dok bi sam projekat mogao da se poveže sa već poznatom marketinškom kampanjom „kupujmo domaće“.

U više zapadnih zemalja uspešno funkcionišu agro-turističke zadruge, kao posebne vrste zadruga, dok agro-turizam predstavlja idealan način za održiv razvoj turizma

³⁸⁵ Zapravo, neka istraživanja pokazuju da se radi o maržama koje su najveće u Evropi. U EU, marže se kreću između pet i deset posto, dok su one u Srbiji između 17 i 32 posto. Izvor: Vesna Damjanić: Marže trgovaca u Srbiji među najvećima u Evropi, Poslovni Magazin <www.poslovnimagazin.biz/vesti/marze-trgovaca-u-srbiji-medju-najvecima-u-evropi-1-1413>.

u određenom regionu. Ovaj oblik turizma je više od prostog seoskog turizma. Osim uobičajenih usluga kao što su smeštaj i ishrana, turisti imaju priliku da se upoznaju sa poljoprivrednim delatnostima (kao što su npr. žetva, muža), lokalnim proizvodima, tradicionalnom kuhinjom (mogu da učestvuju u pripremi hrane) i sa svakodnevnim životom ljudi, kao i sa kulturnim vrednostima i autentičnim karakteristikama datog regiona. Za početak, trebalo bi izabrati region koji poseduje potrebne uslove, pri čemu je važan geografski položaj: dva - tri sela u krugu od najviše 20 kilometara, od kojih svako ima različitu proizvodnju (npr. organsko voće, mlečni proizvodi, cveće, itd.), postojanje nekog kulturnog centra (grada) u relativnoj blizini, kao i prirodne lepote (jezero, ski centar, itd.). Osim toga, potrebno je da postoji izgrađena infrastruktura (putevi, električna energija, vodovod, osnovna zdravstvena zaštita i sl.). Pošto se identifikuje potencijalni region (makro-okruženje), treba izvršiti procenu spremnosti lokalnog stanovništva za učešće u ovakvom projektu, posebno što za pojedinačna domaćinstva samostalno bavljenje agro-turizmom obično nije profitabilno, a i Zakon o turizmu predviđa izvesna ograničenja kada je u pitanju vršenje ovakvih delatnosti. Pojedinaac koji se želi baviti ovom formom turizma se susreće sa mnoštvom problema: da bi se ostvario adekvatan profit od agro-turizma, neophodno je da jedno zasebno domaćinstvo uloži ogromna sredstva, ova vrsta turizma (kao i mnoge druge) u mnogome zavisi od godišnjih doba, jer je posećenost slaba tokom jeseni i zime, nivoi cena su relativno niski, a sem toga usluge smeštaja i ishrane kao i druge aktivnosti treba ponuditi za period od najmanje jedne nedelje. Dakle, najbolje rešenje je udruživanje resursa većeg broja domaćinstava. Pa bi tako neka domaćinstva nudila smeštaj, druga ishranu, neka usluge poput jahanja i tome slično. Sve to da nudi samo jedno domaćinstvo, bilo bi veoma veliko ulaganje i rizik. Za ovakav oblik organizovanja domaćinstava, zadruga kao vid organizovanja pokazala bi se idealnom. Samim tim, dovoljan broj domaćinstava (u dva ili tri susedna sela), spremnih da učestvuju u projektu, mogao bi da osnuje agro-turističku zadrugu. Naš Savezni zakon o zadrugama imenuje ovaj oblik zadruge, pa tako ne postoje zakonske prepreke za njihovo osnivanje. Osnovni kapital bi mogla da obezbedi neka sponzorska organizacija, dok bi takva sredstva zadruga dala na korišćenje svojim članovima u formi kredita. Kredit bi se otplaćivao u manjim mesečnim ratama, pa bi na taj način članovi zadruge imali na raspolaganju novac za određene razvojne aktivnosti, ali bi istovremeno mnogo pažljivije donosili odluke prilikom investiranja. Iz sredstava koja se prikupe kroz otplatu kredita zadruga bi mogla da finansira svoj dalji razvoj. Za funkcionisanje ovakvih zadruga veoma je bitno da postoji dobar organizacioni i operativni plan uz jasno definisane zadatke svakog člana. Plaćanje svih roba i usluga obavljalo bi se preko zadruge, pri čemu bi ona zadržavala minimalnu proviziju, dok bi se ostatak isplaćivao domaćinstvima koja obezbeđuju određeni proizvod ili uslugu. Na taj način bi se stalo na put sivoj ekonomiji. Kada je u pitanju upravljanje ovakvim zadrugama, najbolje rešenje bi bilo da funkciju direktora

obavlja lice iz kraja u kojem zadruga pruža svoje usluge, jer je ova osoba upoznata sa lokalnim običajima. Naravno, poželjno je i da ima odgovarajuće kvalifikacije za obavljanje poslova iz oblasti turizma. Za uspešno funkcionisanje agro-turističkih zadruga veoma je važno da i članove zadruga obuči neko profesionalno lice sa iskustvom u dotičnoj oblasti. Edukacija bi mogla da se sastoji iz dva dela, pri čemu bi prvi obuhvatao analizu opštih pitanja vezanih za poslovanje, računovodstvo, pravo i ekonomiju, a drugi znanja iz oblasti seoskog turizma, marketinga i tome slično. S obzirom na to da agro-turističke zadruge mogu u značajnoj meri da doprinesu diverzifikaciji života na selu, stvaranju novog dohotka i otvaranju novih radnih mesta, neophodno je da im punu podršku pored zadružnih saveza i njihovih mreža obezbedi i društvo u celini.

Prilikom analize predloga za poboljšanje položaja zadruga kod nas, svakako treba razmotriti i pitanje uloge žena u društvu, kako one zauzimaju značajno mesto na tržištu rada, pa samim tim daju i ogroman doprinos radu zadruga. Kako žene kod nas uživaju neravnopravan tretman na tržištu rada, bilo bi poželjno pokrenuti pilot projekat sa ciljem osnivanja posredničkih zadruga koje bi im pružale pomoć prilikom učlanjenja u zadruge u kojima bi imale posao sa punim ili skraćenim radnim vremenom. Obično se u tu svrhu predlaže delatnost izrade ručnih radova, mada s obzirom na snažnu konkurenciju sa Dalekog Istoka, gde je cena radne snage znatno niža, bilo bi korisnije osnivanje zadruga koje bi se bavile poljoprivrednom proizvodnjom, zbog većeg tržišta i bolje konkurentnosti u regionu, ali i u Evropskoj uniji. Konkretno, ovakve zadruge bi mogle da se bave proizvodnjom organske hrane. To zahteva da se prvo odabere selo sa snažnom tradicijom u poljoprivrednoj proizvodnji u okviru domaćinstva, potom izvrši procena zainteresovanosti žena za učlanjenje u ovakvu zadrugu, sagledavanje potencijala svakog domaćinstva, kao i sprovođenje istraživanja tržišnih potencijala budućih proizvoda. Na osnovu sprovedenih analiza i postojećih ljudskih resursa trebalo bi razraditi operativni plan, a potom i osnovati zadrugu. Svakako je od velikog značaja za njihovo funkcionisanje obuka rukovodstva i članova zadruga, koja bi trebala biti usmerena prvenstveno na pitanja obezbeđenja posebne zdravstvene zaštite, bezbednosti hrane, njenog obeležavanja i slično. U praksi, sirovine bi se proizvođile u domaćinstvima, pri čemu bi se vršila njihova dalja prerada u proizvode organske hrane (džem, zimnicu, čajeve, itd.). Donatori, odnosno sponzori, bi osim osnivanja zadruga vršili i konstantna istraživanja, izradu operativnih planova, ali i ulaganja u potrebnu opremu za preradu sirovina, koja bi ostajala u vlasništvu zadruga. Ulaganje u marketing ovakvih proizvoda je od suštinskog značaja za ostvarivanje uspeha u njihovoj delatnosti, pa je u tom pogledu neophodno ostvariti punu i uspešnu saradnju sa drugim zadrugama, odnosno zadružnim savezima.

*Zakon o zadrugama, „Sl. list SRJ“, br. 41/96 i 12/98
i „Sl. glasnik RS“, br. 101/2005 – dr. zakon i 34/2006*

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Zadruga je oblik organizovanja fizičkih lica (u daljem tekstu: zadrugari) u kojoj oni, poslovanjem na zadrugnim principima dobrovoljnosti i solidarnosti, demokracije, ekonomskog učešća, jednakog prava upravljanja, samostalnosti, zadrugnog obrazovanja i međuzadružne saradnje, ostvaruju svoje ekonomske, socijalne i kulturne interese.

Član 2

Zadruge se osnivaju kao zemljoradničke – opšte i specijalizovane (žitarske, voćarske, vinogradarske, reparske, stočarske, pčelarske, domaće radinosti i sl.), stambene, potrošačke, zanatske, zdravstvene, omladinske, studentske i učeničke, kao i druge vrste zadruga za obavljanje proizvodnje, prometa robe i vršenje usluga, u skladu sa ovim zakonom.

Zadruge se mogu osnovati i kao štedno-kreditne zadruge.

Na osnivanje, organizaciju, poslovanje i način upravljanja štedno-kreditnim zadrugama, primenjuju se odredbe saveznog zakona kojim se uređuju banke i druge finansijske organizacije.

Član 3

Zemljoradničke zadruge organizuju proizvodnju na gazdinstvima zadrugara, proizvode, prerađuju i prodaju poljoprivredno-prehrambene i druge proizvode zadruga i zadrugara, snabdevaju zadrugare reprodukcijom materijalom, energijom, sredstvima za proizvodnju, delovima za poljoprivrednu mehanizaciju i drugom robom, vrše promet roba zadrugara i za zadrugare i organizuju štedno-kreditne poslove u zadrugi.

Zemljoradničke zadruge mogu biti opšte i specijalizovane (žitarske, voćarske, vinogradarske, reparske, stočarske, pčelarske, domaće radinosti i dr.).

Zemljoradnici mogu osnovati i zemljoradničko štedno-kreditne zadruge.

Stambene zadruge, kao investitori i izvođači radova, organizuju izgradnju i održavanje i grade i održavaju stanove, stambene zgrade i poslovni prostor za zadrugare, angažovanjem sredstava i rada zadrugara i drugih fizičkih i pravnih lica.

Potrošačke zadruge snabdevaju svoje zadrugare i zadrugare drugih potrošačkih zadruga – članica istog zadružnog saveza proizvodima široke potrošnje.

Zanatske zadruge izrađuju i prodaju svoje zanatske proizvode i zanatske proizvode svojih zadrugara, obavljaju zanatske usluge i snabdevaju zadrugare reprodukcijom materijalom i sredstvima za proizvodnju.

Zdravstvene zadruge pružaju pomoć zadrugarima i članovima njihovih porodica u ostvarivanju zdravstvene zaštite, nabavkom lekova i pružanjem drugih zdravstvenih usluga.

Omladinske i studentske zadruge obezbeđuju zadrugarima da, na organizovan način za potrebe poslodavaca obavljaju povremene, privremene i slične poslove za koje se ne zasniva radni odnos, radi sticanja sredstava za školovanje i zadovoljavanje osnovnih, socijalnih, kulturnih i drugih ličnih i zajedničkih potreba zadrugara.

Učeničke zadruge kroz rad obrazuju i osposobljavaju učenike – zadrugare za određena zanimanja i omogućavaju im da tim radom stiču sredstva za vannastavne, društvene, sportske i kulturne aktivnosti, organizovanje ekskurzija, nabavku učila, pomoć učenicima slabijeg materijalnog stanja i druge slične potrebe.

Član 4

Zavisno od ciljeva osnivanja i potrebnih sredstava za osnivanje i poslovanje, zadruge se mogu osnivati i posloovati sa udelima ili bez udela, u skladu sa ugovorom o osnivanju i zadružnim pravilima.

Član 5

Zadruga je pravno lice.

Zadruga se ne može organizovati kao preduzeće ili drugi oblik organizovanja, niti se može pripojiti ili spojiti s preduzećem ili drugim pravnim licem koje nije zadruga.

Član 6

Zadruga u pravnom prometu istupa u svoje ime i za svoj račun, u svoje ime i za račun zadrugara ili u ime i za račun zadrugara.

Član 7

Zadruga u pravnom prometu odgovara za svoje obaveze svom svojom imovinom.

Za obaveze koje se nisu mogle izmiriti iz imovine zadruge odgovaraju zadrugari solidarno, najmanje iznosom svog udela, ako ugovorom o osnivanju, odnosno zadružnim pravilima nije predviđeno da odgovaraju većim iznosom.

Zadružnim pravilima utvrđuje se rok, koji ne može biti kraći od godinu dana, u kome zadrugar kome je taj status prestao odgovara za obaveze zadruge nastale za vreme dok je bio zadrugar.

Član 8

Zadruga može, ako je to u interesu zadrugara i ako je to utvrđeno njenim pravilima, obavljati poslove i sa nezadugarima i za nezadugare, na način i u obimu kojim se ne dovodi u pitanje ostvarivanje ciljeva zbog kojih je zadruga osnovana.

II OSNIVANJE ZADRUGE

Član 9

Zemljoradničku zadrugu može osnovati najmanje deset zemljoradnika i drugih fizičkih lica koji imaju u svojini ili po drugom osnovu koriste zemljište, objekte ili sredstva za rad u poljoprivredi.

Stambenu zadrugu može osnovati najmanje 30 fizičkih lica.

Potrošačku zadrugu može osnovati najmanje deset fizičkih lica.

Zanatsku zadrugu može osnovati najmanje deset fizičkih lica koja imaju stručnu spremu potrebnu za obavljanje poslova iz delatnosti zadruge.

Zdravstvenu zadrugu može osnovati najmanje deset fizičkih lica, od kojih najmanje jedno mora biti lekar.

Omladinsku i studentsku zadrugu može osnovati najmanje deset fizičkih lica (studenti, učenici i nezaposlena lica).

Učeničku zadrugu mogu osnovati škole i domovi učenika.

Drugu vrstu zadruga može osnovati najmanje deset fizičkih lica.

Član 10

Osnivački akt zadruge je ugovor o osnivanju.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana, osnivački akt učeničke zadruge koju osniva jedno pravno lice je odluka o osnivanju.

Osnivački akt sačinjava se u pismenom obliku i potpisuju ga osnivači.

Član 11

Ugovor o osnivanju sadrži odredbe o:

- 1) firmi i sedištu zadruge;
- 2) imenima, zanimanju i adresi osnivača;
- 3) imenu lica koje će obavljati poslove privremenog poslovnog organa;
- 4) delatnosti zadruge;
- 5) iznosu sredstava potrebnih za osnivanje zadruge i načinu obezbeđenja tih sredstava;
- 6) iznosu i obliku udela pojedinog osnivača ili iznosu sredstava pojedinog osnivača za zadrugu koja se osniva i posluje bez udela;
- 7) odgovornosti zadrugara za obaveze zadruge;
- 8) načinu i roku uplate, odnosno unošenja udela osnivača ili načinu i roku uplate, odnosno unošenja sredstava osnivača za zadrugu koja se osniva i posluje bez udela;
- 9) načinu sazivanja i roku u kome su osnivači obavezni da sazovu osnivačku skupštinu, kao i načinu donošenja odluka;
- 10) drugim pitanjima značajnim za osnivanje zadruge.

Ugovor, odnosno odluka o osnivanju učeničke zadruge sadrži odredbe o firmi i sedištu zadruge, nazivu i sedištu osnivača, iznosu sredstava potrebnih za osnivanje zadruge, pravima i obavezama osnivača i drugim pitanjima značajnim za osnivanje učeničke zadruge.

Član 12

Zadružna pravila donose se na osnivačkoj skupštini većinom glasova osnivača.

Na osnivačkoj skupštini vrši se izbor prvih organa zadruge, osim ako osnivači zadruge ne odluče da izbor organa zadruge obave u određenom roku, a najdocnije u roku od 30 dana od dana održavanja osnivačke skupštine.

Član 13

Zadružna pravila sadrže odredbe o:

- 1) firmi i sedištu zadruge;
- 2) delatnosti zadruge;
- 3) statusnim promenama i prestanku zadruge;
- 4) zastupanju i predstavljanju zadruge;
- 5) uslovima i načinu sticanja statusa zadrugara;
- 6) uslovima i načinu prestanka statusa zadrugara;
- 7) obliku i iznosu udela koje upisuju zadrugari i roku uplate udela;
- 8) načinu i roku uplate, odnosno unošenja sredstava osnivača i roku za vraćanje sredstava osnivača za zadruge koje se osnivaju i posluju bez udela;
- 9) odgovornosti zadrugara za obaveze zadruge;
- 10) ostalim pravima i obavezama zadrugara;
- 11) raspodeli dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima i pokrivanju gubitaka, odnosno manjaka u poslovanju;
- 12) delu dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima koji se raspoređuje u obavezni rezervni fond;
- 13) izboru, opozivu i delokrugu organa zadruge;
- 14) načinu odlučivanja skupštine zadruge, izboru, opozivu i pravima i obavezama predstavnika zadrugara, ako skupštinu čine predstavnici zadrugara;
- 15) povraćaju udela;
- 16) zadružnoj knjizi;
- 17) zadružnoj reviziji;
- 18) obaveštavanju zadrugara i poslovnoj tajni;
- 19) međuzadružnoj saradnji i zadružnom obrazovanju zadrugara;
- 20) opštim aktima zadruge i načinu njihovog donošenja;

21) drugim pitanjima značajnim za poslovanje zadruge.

Član 14

Zadruga se smatra osnovanom i stiče svojstvo pravnog lica upisom u sudski registar (u daljem tekstu: registar).

Prijava za upis u registar podnosi se nadležnom sudu u roku od 30 dana od dana održavanja osnivačke skupštine.

Uz prijavu za upis u registar podnose se:

- 1) osnivački akt;
- 2) zadružna pravila;
- 3) zapisnik sa osnivačke skupštine;
- 4) druge isprave i dokazi, u skladu sa ovim zakonom i propisima kojima se uređuje upis u registar.

III STICANJE I PRESTANAK STATUSA ZADRUGARA

1. Sticanje statusa zadrugara

Član 15

Fizička lica – osnivači zadruge stiču status zadrugara osnivanjem zadruge.

Član 16

Status zadrugara mogu steći fizička lica koja ispunjavaju uslove propisane za osnivače te vrste zadruge.

Status zadrugara učeničke zadruge mogu steći učenici škole, odnosno doma učenika, osnivača te zadruge.

Član 17

Status zadrugara posle osnivanja zadruge stiče se po osnovu zahteva i pristupne izjave kojom potpisnik prihvata prava, obaveze i odgovornosti zadrugara, utvrđene ugovorom o osnivanju, odnosno zadružnim pravilima.

Pristupna izjava sadrži naročito: dokaz o izvršenoj uplati, odnosno unošenju udela ili uplati članarine ili izjavu potpisnika da će u određenom roku uplatiti, odno-

sno uneti udeo, i izjavu potpisnika da prihvata odredbe ugovora o osnivanju, odnosno zadružna pravila o odgovornosti za obaveze zadruga i da je upoznat sa obavezama zadruga nastalim pre potpisivanja pristupne izjave.

Član 18

Odluku o sticanju statusa zadrugara donosi organ zadruga određen zadružnim pravilima.

Zadruga je dužna da, najdocnije u roku od 30 dana od dana prijema zahteva, pismeno obavesti podnosioca zahteva da li je zahtev prihvaćen.

Ako zadruga o svojoj odluci ne obavesti podnosioca zahteva u roku iz stava 2. ovog člana, smatraće se da zahtev nije prihvaćen.

Podnosilac zahteva čiji je zahtev odbijen, ima pravo žalbe skupštini zadruga, u roku utvrđenom zadružnim pravilima.

Član 19

Po prihvatanju zahteva za sticanje statusa zadrugara, podnosilac zahteva potpisuje pristupnu izjavu i time stiče status zadrugara.

Član 20

Sticanjem statusa zadrugara, zadrugar odgovara i za obaveze zadruga nastale pre sticanja tog statusa.

2. Prestanak statusa zadrugara

Član 21

Status zadrugara prestaje istupanjem iz zadruga, isključenjem iz zadruga, smrću zadrugara ili prestankom zadruga.

Član 22

Zadrugar može da istupi iz zadruga po osnovu pismene izjave o istupanju.

Status zadrugara prestaje danom kad zadruga primi njegovu pismenu izjavu o istupanju, ako zadružnim pravilima nije određen otkazni rok.

Ako zadrugar ima dospele obaveze prema zadruzi, status zadrugara prestaje po podmirenju tih obaveza, ali ne pre isteka otkaznog roka.

Član 23

Zadrugar može biti isključen iz zadruge zbog razloga utvrđenih zadružnim pravilima.

Odluku o isključenju zadrugara donosi organ određen zadružnim pravilima.

Odluka o isključenju mora biti obrazložena.

Protiv odluke o isključenju zadrugar može podneti žalbu skupštini zadruge, u roku utvrđenom zadružnim pravilima.

Odluku po žalbi zadrugara skupština zadruge donosi u roku utvrđenom zadružnim pravilima.

Ako odluka po žalbi zadrugara nije donesena u roku iz stava 5. ovog člana, smatraće se da je žalba odbijena.

Status zadrugara prestaje danom koji je određen odlukom o isključenju.

Ako je protiv odluke o isključenju zadrugar podneo žalbu, status zadrugara prestaje danom donošenja odluke o odbijanju žalbe na odluku o isključenju, a ako odluka po žalbi nije doneta u roku iz stava 5. ovog člana – danom protoka tog roka.

Član 24

Naslednici umrlog zadrugara mogu steći status zadrugara, s pravima i obavezama umrlog zadrugara, ako o tome odluči organ zadruge određen zadružnim pravilima i ako ispunjavaju uslove za sticanje statusa zadrugara.

Član 25

Danom prestanka statusa zadrugara prestaju prava i obaveze zadrugara, osim imovinskih prava i obaveza utvrđenih ugovorom o osnivanju, zadružnim pravilima i ovim zakonom.

IV KNJIGA ZADRUGARA

Član 26

Zadruga je dužna da uredno vodi knjigu zadrugara.

U knjigu zadrugara upisuju se: ime, adresa i zanimanje zadrugara, datum sticanja statusa zadrugara, oblik i iznos upisanih udela, datum i iznos uplate, odnosno unošenja udela ili članarine, datum i način prestanka statusa zadrugara, datum povraćaja udela i drugi podaci od interesa za zadrugu, određeni zadružnim pravilima.

Zadruga je dužna da trajno čuva knjigu zadrugara.

Knjiga zadrugara ima karakter javne isprave.

Poverioci zadruge i druga lica koja imaju pravni interes mogu tražiti uvid u knjigu zadrugara.

V OBAVLJANJE STRUČNIH I DRUGIH POSLOVA U ZADRUZI

Član 27

Zadrugar može obavljati stručne i druge poslove u zadruzi prema svojim stručnim sposobnostima, u skladu sa zadružnim pravilima.

Za obavljanje stručnih i drugih poslova u zadruzi, zadruga može zapošljavati lica izvan reda zadrugara ili te poslove poveriti drugim pravnim i fizičkim licima.

Član 28

Lice zaposleno u zadruzi može postati zadrugar te zadruge ako je to predviđeno zadružnim pravilima.

VI UPRAVLJANJE ZADRUGOM I ORGANI ZADRUGE

Član 29

Zadrugom upravljaju zadrugari.

U upravljanju zadrugom zadrugari imaju jednako pravo glasa (jedan zadrugar jedan glas).

Član 30

Organi zadruge su: skupština, upravni odbor, nadzorni odbor i direktor zadruge, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Predsednik i članovi upravnog odbora, direktor zadruga, predsednik i članovi nadzornog odbora biraju se na vreme određeno zadružnim pravilima, koje ne može biti duže od pet godina, uz mogućnost ponovnog izbora.

1. Skupština zadruga

Član 31

Skupštinu zadruga čine svi zadrugari.

Skupština zadruga:

- 1) donosi zadružna pravila;
- 2) utvrđuje poslovnu politiku zadruga;
- 3) odlučuje o statusnim promenama i prestanku zadruga;
- 4) odlučuje o osnivanju preduzeća i drugog oblika organizovanja;
- 5) usvaja godišnji obračun i izveštaje o poslovanju;
- 6) donosi programe i planove razvoja;
- 7) odlučuje o raspodeli dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima i pokrivanje gubitaka, odnosno manjaka;
- 8) bira i opoziva predsednika i članove upravnog odbora i predsednika i članove nadzornog odbora;
- 9) bira i razrešava direktora zadruga;
- 10) donosi poslovnik o svom radu;
- 11) odlučuje o drugim pitanjima utvrđenim saveznim zakonom, ugovorom o osnivanju i zadružnim pravilima.

Član 32

Ako zadruga ima više od 100 zadrugara, zadružnim pravilima može se odrediti da se poslovi iz delokruga skupštine zadruga prenesu na skupštinu predstavnika zadrugara.

Predstavnici zadrugara biraju se na vreme koje ne može biti duže od pet godina, uz mogućnost ponovnog izbora.

Način i postupak izbora, kao i pitanja koja se odnose na prava i obaveze članova skupštine predstavnika zadrugara uređuju se zadružnim pravilima.

Član 33

Skupština zadruge održava se najmanje jedanput godišnje.

Sazivanje sednice skupštine zadruge, način odlučivanja, način rada i druga pitanja koja se odnose na rad i odlučivanje skupštine uređuju se zadružnim pravilima.

Član 34

O donošenju zadružnih pravila, statusnim promenama i prestanku zadruge, raspodeli dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima i pokrivanju gubitaka, odnosno manjaka, izboru i opozivu predsednika i članova upravnog odbora i predsednika i članova nadzornog odbora i izboru i razrešenju direktora zadruge – skupština odlučuje većinom glasova ukupnog broja svojih članova, ako zadružnim pravilima nije predviđeno da se te odluke donose drugom kvalifikovanom većinom.

2. Upravni odbor

Član 35

Upravni odbor sastoji se od najmanje pet članova.

Članovi upravnog odbora biraju se iz reda zadruga.

Ako u zadrugi ima više od 50 zaposlenih koji nisu zadrugari, jedan član upravnog odbora bira se iz reda tih zaposlenih.

Član 36

Zadruga sa manje od 20 zadrugara ne mora obrazovati upravni odbor.

Ako zadruga ne obrazuje upravni odbor, poslove iz delokruga upravnog odbora obavlja organ zadruge određen zadružnim pravilima.

Član 37

Upravni odbor:

- 1) sprovodi poslovnu politiku zadruge;
- 2) razmatra i predlaže skupštini zadruge usvajanje godišnjeg obračuna;
- 3) usvaja periodični obračun;
- 4) priprema predloge odluka za skupštinu zadruge i izvršava odluke skupštine;

- 5) priprema izveštaje o poslovanju, bilansu sredstava i bilansu uspeha i sprovođenju poslovne politike;
- 6) predlaže raspodelu dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima i način pokrivanja gubitaka, odnosno manjaka;
- 7) donosi investicione odluke u skladu sa osnivačkim aktom i zadružnim pravilima;
- 8) donosi poslovnik o svom radu;
- 9) obavlja i druge poslove određene saveznim zakonom, ugovorom o osnivanju i zadružnim pravilima.

Član 38

Upravni odbor može odlučivati ako sednici prisustvuje više od polovine članova.

Upravni odbor donosi odluke većinom glasova prisutnih članova, ako zadružnim pravilima nije predviđena druga kvalifikovana većina.

Sazivanje sednice, način rada i druga pitanja koja se odnose na rad i odlučivanje upravnog odbora uređuju se zadružnim pravilima.

Član 39

Predsednik i članovi upravnog odbora odgovaraju solidarno za štetu koju svojom odlukom prouzrokuju ako je ta odluka donesena grubom nepažnjom ili s namerom da se šteta prouzrokuje.

Lica iz stava 1. ovog člana ne snose odgovornost za štetu ako su bila protiv donošenja odluke i ako su izdvojila svoje mišljenje u zapisnik.

3. Nadzorni odbor

Član 40

Nadzorni odbor sastoji se od najmanje tri člana.

Članovi nadzornog odbora biraju se iz reda zadrugara.

Član 41

Nadzorni odbor:

- 1) vrši nadzor nad zakonitošću rada upravnog odbora i direktora;
- 2) pregleda periodične i godišnje obračune i utvrđuje da li su sačinjeni u skladu s propisima;
- 3) utvrđuje da li se poslovne knjige i druga dokumenta zadruge vode uredno i u skladu s propisima, a može ih dati na veštačenje;
- 4) pregleda izveštaje koji se podnose skupštini o poslovanju i o bilansima zadruge;
- 5) razmatra izveštaje revizora i predlaže mere za otklanjanje uočenih nepravilnosti;
- 6) pregleda predloge za raspodelu dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima;
- 7) obaveštava skupštinu zadruge a, po potrebi, i upravni odbor i direktora zadruge, o rezultatima nadzora;
- 8) podnosi skupštini zadruge godišnji izveštaj o svom radu;
- 9) donosi poslovnik o svom radu;
- 10) obavlja i druge poslove određene ovim zakonom i zadružnim pravilima.

Član 42

Upravni odbor i direktor zadruge dužni su da nadzorom odboru daju obaveštenja o poslovanju zadruge i omogućuće mu nesmetan rad.

Nadzorni odbor dužan je da zahteva sazivanje sednice skupštine zadruge ako u vršenju nadzora utvrdi da su povređeni interesi zadruge, a naročito ako utvrdi teže nepravilnosti u radu zadruge.

Član 43

Nadzorni odbor može odlučivati ako sednici prisustvuju dve trećine članova.

Nadzorni odbor donosi odluke većinom glasova prisutnih članova, ako zadružnim pravilima nije drukčije predviđeno.

4. Direktor zadruge

Član 44

Direktor zadruge organizuje i vodi poslovanje zadruge, zastupa zadrugu, stara se o zakonitosti i odgovara za zakonitost rada zadruge i obavlja druge poslove utvrđene saveznim zakonom, osnivačkim aktom i zadružnim pravilima.

Član 45

Ako direktor zadruge nije izabran, skupština zadruge imenovaće vršioca dužnosti direktora.

Vršilac dužnosti direktora obavlja tu funkciju do imenovanja direktora zadruge, a najduže godinu dana.

Član 46

Direktor zadruge može biti razrešen zbog gubitaka u poslovanju, kršenja zakona, nesposobnosti, kao i iz drugih razloga utvrđenih zadružnim pravilima.

Direktor zadruge snosi i materijalnu odgovornost za odluke koje je doneo, a kojima je zadruzi nanesena materijalna šteta.

5. Ograničenje izbora

Član 47

Predsednik i članovi upravnog odbora, direktor zadruge i predsednik i članovi nadzornog odbora ne mogu biti lica koja su osuđena za krivična dela protiv privrede i službene dužnosti za koja su nastupile pravne posledice osude, dok te posledice traju.

Direktor zadruge ne može biti biran za predsednika upravnog odbora i predsednika i člana nadzornog odbora.

Član upravnog odbora ne može biti biran za člana nadzornog odbora.

6. Klauzula konkurencije

Član 48

Predsednik i članovi upravnog odbora i nadzornog odbora i direktor zadruge ne mogu za svoj ili tuđ račun obavljati delatnost koja spada u delatnost zadruge, niti mogu biti zadrugari ili zaposleni u drugoj zadruzi, odnosno vlasnici i zaposleni u preduzeću ili drugom pravnom licu koje obavlja istu ili sličnu delatnost kao zadruga.

Zadružnim pravilima i kolektivnim ugovorom mogu se utvrditi zabrane iz stava 1. ovog člana i za zadrugare i pojedine zaposlene u zadruzi.

Ako predsednik i član upravnog odbora, nadzornog odbora ili direktor prekrše zabrane iz stava 1. ovog člana, zadruga ih može opozvati, odnosno razrešiti dužnosti,

a ako se zabrana odnosi i na zadrugare i pojedine zaposlene, zadruga ih može isključiti iz zadruge, odnosno izreći im prestanak radnog odnosa.

Zadružnim pravilima mogu se propisati i druge mere za slučaj da se prekrše zabrane iz stava 1. ovog člana.

Zadružnim pravilima može se utvrditi da zabrana iz stava 1. ovog člana traje i posle gubitka svojstva iz tog stava, ali ne duže od dve godine.

VII IMOVINA ZADRUGE

1. Pojam

Član 49

Imovinu zadruge čine pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima, novčanim sredstvima i hartijama od vrednosti (zadružna svojina) i druga imovinska prava.

Zadružna svojina obrazuje se iz udela zadrugara koji su preneseni u svojinu zadruge ili članarine zadrugara, sredstava ostvarenih radom i poslovanjem zadruge i sredstava koja je zadruga stekla na drugi način.

U obavljanju delatnosti, zadruga koristi zadružnu svojinu, a na osnovu drugih imovinskih prava može koristiti i sredstva u svojini zadrugara, kao i sredstva drugih domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica.

Zadruga raspolaze svojom imovinom na način određen zakonom, osnivačkim aktom, odnosno zadružnim pravilima.

Član 49a

Zadruga koja koristi imovinu koja je evidentirana kao društvena svojina, odnosno kao društveni kapital, ne može bez prethodne saglasnosti agencije nadležne za poslove privatizacije da donosi odluke o raspolaganju tom imovinom, a naročito odluke o: prodaji, poklonu, razmeni, korišćenju, poravnanju sa poveriocima, davanju zaloge, davanju hipoteke i davanju garancije, davanju u dugoročni zakup i ulaganju u druga pravna lica.

Odluke donete suprotno stavu 1. ovog člana ništave su.

2. Udeli

Član 50

Udeli su sredstva koja zadrugari obezbeđuju za osnivanje i poslovanje zadruge.

Svaki zadrugar upisuje jednak udeo.

Zadrugar upisuje udeo u novčanim sredstvima.

Zadrugar može, u celini ili delimično, da upiše udeo i u nenovčanim sredstvima, koja se izražavaju u novčanom iznosu, ako je tako određeno osnivačkim aktom, odnosno zadružnim pravilima.

Vrednost nenovčanog udela sporazumno procenjuju osnivači, a posle osnivanja zadruge – organ određen zadružnim pravilima.

Član 51

Ako zadrugar uloži pravo svojine na jednu stvar ili više stvari, u pogledu odgovornosti za materijalne i pravne nedostatke stvari shodno se primenjuju pravila o ugovoru o prodaji.

Ako zadrugar uloži pravo na upotrebu stvari, odgovoran je za materijalne i pravne nedostatke stvari prema pravilima ugovora o zakupu, odnosno posluži.

Ako zadrugar uloži potraživanje, odgovoran je za postojanje i naplativosti potraživanja.

Član 52

Udeli se ne mogu vraćati, zalagati niti biti predmet izvršenja za obaveze zadrugara za vreme trajanja statusa zadrugara.

Član 53

Udeli se valorizuju odlukom skupštine zadruge, u skladu sa zakonom.

Član 54

Po prestanku statusa zadrugara, valorizovani udeli vraćaju se zadrugarima, odnosno njihovim naslednicima.

Udeli se vraćaju u obliku, na način i u roku određenim zadružnim pravilima.

Udeli se ne mogu vraćati pre prestanka odgovornosti zadrugara za obaveze zadruge.

3. Članarina

Član 55

Zadruge koje se osnivaju i posluju bez udela zadrugara mogu sredstva za poslovanje obezbeđivati članarinom zadrugara.

Po prestanku statusa zadrugara, članarina se ne vraća.

VIII RASPODELA DOBITI, ODNOSNO VIŠKA I POKRIVANJE GUBITAKA, ODNOSNO MANJAKA

Član 56

Deo dobiti, odnosno višak prihoda nad rashodima zadruga raspoređuje u obavezni rezervni fond, u procentu utvrđenom zadružnim pravilima.

Zadružnim pravilima mogu se predvideti i drugi fondovi i izdvajanje sredstava za druge namene.

Član 57

Deo dobiti, odnosno višak prihoda nad rashodima koji zadruga ne unese u fondove ili ne upotrebi za druge namene raspodeljuje se zadrugarima u skladu sa zadružnim pravilima.

Član 58

Zadruga pokriva gubitak, odnosno manjak na teret obaveznog rezervnog fonda.

Ako se gubitak, odnosno manjak ne može pokriti iz obaveznog rezervnog fonda, pokriva se iz drugih fondova i sredstava za druge namene, a ako se ne može pokriti ni iz tih sredstava – na teret udela.

IX DELATNOST, SEDIŠTE I FIRMA ZADRUGE

1. Delatnost

Član 59

Zadruga može obavljati sve delatnosti za koje je registrovana.

Zadruga može da otpočne obavljanje delatnosti, da obavlja delatnost i da menja uslove njenog obavljanja kad nadležni organ donese rešenje da su ispunjeni uslovi u pogledu tehničke opremljenosti, zaštite na radu i zaštite i unapređenja životne sredine, kao i drugi propisani uslovi.

2. Sedište

Član 60

Sedište zadruga je mesto u kome se obavlja delatnost zadruga.

Ako se delatnost zadruga obavlja u više mesta, sedište zadruga određuje se zajedničkim pravilima.

3. Firma

Član 61

Firma je naziv pod kojim zadruga posluje.

Firma sadrži oznaku vrste zadruga, oznaku „zadruga“, oznaku naziva zadruga i sedište zadruga.

Pravo i obavezu da u firmi koriste oznaku „zadruga“ imaju samo zadruga koje su osnovane i koje posluju u skladu sa ovim zakonom.

Na zahtev nadležnog organa, zainteresovane zadruga ili zadrughnog saveza, sud koji vodi registar brisaće iz registra zadrugu ako utvrdi da nije osnovana i ne posluje u skladu sa ovim zakonom, a koristi oznaku „zadruga“.

Zadruga može imati i skraćenu oznaku firme, koja sadrži skraćenu oznaku vrste zadruga, oznaku „zadruga“ i oznaku naziva.

X SHODNA PRIMENA

Član 62

Na delatnost, sedište, firmu, matični broj, odgovornost organa za nezakonite odluke, odgovornost članova organa za štetu pričinjenu zadruzi, ograničenje izbora za člana upravnog odbora, zastupanje, prokuru, obaveštavanje, poslovnu tajnu, klauzulu konkurencije i zastarelost potraživanja, shodno se primenjuju odredbe saveznog zakona kojim se uređuje pravni položaj preduzeća, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

XI VOĐENJE POSLOVNIH KNJIGA I SASTAVLJANJE RAČUNOVODSTVENIH ISKAZA

Član 63

Zadruga vodi poslovne knjige i sastavlja i podnosi računovodstvene iskaze i poslovne izveštaje na način propisan saveznim zakonom kojim se uređuje računovodstvo.

Revizija računovodstvenih iskaza zadruge vrši se u skladu sa saveznim zakonom kojim se uređuje revizija.

XII PRESTANAK ZADRUGE

Član 64

Zadruga prestaje:

- 1) ako joj je izrečena mera zabrane obavljanja delatnosti zbog toga što ne ispunjava uslove za obavljanje delatnosti, a u roku određenom u izrečenoj meri ne ispuni te uslove, odnosno ne promeni delatnost;
- 2) spajanjem sa drugom zadrugom, pripajanjem drugoj zadrugi, odnosno pode-
lom na više novih zadruga;
- 3) istekom vremena za koje je osnovana, a skupština zadruge pre isteka tog vre-
mena ne odluči da zadruga nastavi poslovanje;
- 4) ako prestanu da postoje prirodni i drugi uslovi za obavljanje delatnosti;
- 5) ako se pravnosnažnom odlukom suda utvrdi ništavnost upisa u registar;
- 6) odlukom skupštine zadruge;

- 7) ako se broj zadrugara smanji ispod broja propisanog za osnivanje zadruge, a u roku od šest meseci se ne poveća do propisanog broja, o čemu je zadruga dužna da obavesti sud kod kog je upisana u registar;
- 8) ako ne obavlja delatnost duže od dve godine neprekidno;
- 9) stečajem;
- 10) u drugim slučajevima utvrđenim saveznim zakonom.

U slučajevima iz stava 1. tač. 1), 3), 4), 5), 6), 7), 8) i 10) ovog člana sprovodi se, po pravilu, likvidacija zadruge.

U slučaju iz stava 1. tačke 6) ovog člana skupština zadruge ne može odlučiti o prestanku zadruge ako se određeni broj zadrugara, koji ne može biti manji od broja potrebnog za osnivanje te vrste zadruge, pre donošenja odluke o prestanku zadruge pismeno izjasni da zadruga ne prestaje. U tom slučaju glasa se poimenično, a za zadrugare koji su glasali za prestanak zadruge – smatra se da su istupili iz zadruge.

Član 65

Zadruga gubi svojstvo pravnog lica brisanjem iz registra.

Brisanje zadruge iz registra objavljuje se u „Službenom listu SRJ“.

Član 66

U slučaju prestanka zadruge spajanjem, pripajanjem ili podelom, imovina zadruge prenosi se na njene pravne sledbenike.

Član 67

U drugim slučajevima prestanka zadruge, posle namirenja poverilaca i povraćaja udela zadrugarima, preostala zadružna imovina prenosi se republičkom zadružnom savezu čija je zadruga bila članica, za osnivanje nove zadruge, odnosno zadružnom savezu osnovanom na teritoriji na kojoj je bilo sedište te zadruge i koristi se za osnivanje nove zadruge, odnosno za razvoj zadruge na teritoriji na kojoj je bilo sedište te zadruge.

U slučaju prestanka zadruge sredstva zadrugara koja se vode na posebnom računu ne mogu biti predmet namirenja poverioca zadruge.

XIII ZADRUŽNI SAVEZI

Član 68

Zadružni savezi su samostalne interesne i stručne poslovne organizacije, koje se osnivaju radi unapređenja delatnosti zadruga i zaštite njihovih zajedničkih interesa.

Član 69

Zadružni savezi se osnivaju po vrstama zadruga i za određenu teritoriju, kao okružni za određeno područje i područje pokrajina, teritoriju republika i Savezne Republike Jugoslavije.

Područje za koje se osniva okružni zadružni savez, sedište, poslove i zadatke utvrđuje nadležni Zadružni savez Republike.

Član 70

Zadružni savezi obavljaju naročito sledeće poslove:

- 1) pružaju stručnu i drugu pomoć pri osnivanju i unapređivanju poslovanja zadruga;
- 2) zastupaju interese zadruga pred državnim organima i organizacijama i bankarskim i drugim finansijskim organizacijama u oblasti zadrugarstva;
- 3) organizuju i podstiču stručno usavršavanje, naučno-istraživački rad i informativno-izdavačku i propagandnu delatnost od interesa za unapređenje zadrugarstva;
- 4) odlučuju o prenosu, odnosno davanju na korišćenje imovine koja im je predata po prestanku zadruga, u skladu sa ovim zakonom;
- 5) donose pravila zadružnog saveza;
- 6) organizuju arbitražu i uređuju način njenog rada;
- 7) prikupljaju podatke potrebne za vođenje zadružne statistike;
- 8) obavljaju i druge poslove koje im poveri zadruga, u skladu s pravilima zadružnog saveza.

Član 71

Zadružni savezi koji se osnivaju za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije, pored poslova iz člana 70. ovog zakona, obavljaju naročito sledeće poslove:

- 1) predstavljaju zadruge u inostranstvu i ostvaruju saradnju s međunarodnim zadružnim organizacijama;
- 2) organizuju sud časti i uređuju način njegovog rad;
- 3) obezbeđuju obavljanje zadružne revizije;
- 4) staraju se o unapređenju zadrugarstva;
- 5) vode evidenciju o zadrugama (zadružni registar) i zadružnu statistiku;
- 6) obavljaju druge poslove propisane ovim zakonom i pravilima zadružnog saveza.

Član 72

Zadružni savez je pravno lice.

Zadružni savez osnivaju zadruge, odnosno zadružni savezi zaključivanjem ugovora o osnivanju i donošenju pravila zadružnog saveza.

Ugovorom o osnivanju utvrđuju se zadaci i poslovi saveza, firma, sedište i organi saveza, sticanje članstva u savezu i druga pitanja od interesa za osnivanje saveza.

Član 73

Pravilima zadružnog saveza uređuju se: zadaci, obaveze i odgovornosti saveza, organi saveza i njihov delokrug, način njihovog izbora, uslovi i način njihovog opoziva, mandat, način predstavljanja zadruga pred nadležnim organima, javnost rada, način obavljanja stručnih i drugih poslova i druga pitanja značajna za rad zadružnog saveza.

Član 74

Sredstva za rad zadružnih saveza obezbeđuju se u skladu sa ugovorom o osnivanju.

XIV ZADRUŽNA REVIZIJA

Član 75

Zadružna revizija je ispitivanje primene zadružnih principa u zadruzi, poslovanja zadruge sa zadrugarima i trećim licima, imovinskopravnih odnosa i međusobnih

odnosa zadruge i zaposlenih, kao i primene opštih i zadružnih pravila u pogledu osnivanja, organizovanja i celokupnog poslovanja zadruge.

Član 76

Zadružna revizija obavezna je za sve zadruge i može biti redovna i vanredna.

Redovna zadružna revizija obavlja se svake druge godine, a vanredna – po odluci organa zadruge, odnosno na zahtev zadružnog saveza, nadležnih državnih organa, određenog broja zadrugara utvrđenog zadružnim pravilima ili poverilaca zadruge.

Ako se zadruga ne podvrgne redovnoj zadružnoj reviziji u roku iz stava 2. ovog člana, odnosno u roku utvrđenom odlukom ili zahtevom za sprovođenje vanredne revizije, revizija će se obaviti na zahtev zadružnog saveza osnovanog za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije koji je taj zahtev dužan da podnese zadružnom savezu koji obavlja zadružnu reviziju, u roku od 60 dana od dana kad je revizija trebalo da bude obavljena.

Troškove redovne zadružne revizije snosi zadruga, a troškove vanredne zadružne revizije – podnosilac zahteva ako je zahtev bio neosnovan.

Član 77

Zadružnu reviziju obavljaju zadružni savezi koji ispunjavaju propisane uslove.

Zadružni savezi osnovani za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije utvrđuju koji zadružni savezi ispunjavaju uslove za obavljanje zadružne revizije i vode njihov registar.

Član 78

Zadruga je dužna da revizoru stavi na raspolaganje isprave i dokumentaciju i pruži druge informacije neophodne za obavljanje revizije i sastavljanje izveštaja o izvršenoj reviziji.

Revizor može da učestvuje u radu sednice organa zadruge davanjem odgovora i mišljenja o svim pitanjima koja su predmet zadružne revizije.

Član 79

Revizor je dužan da sastavi pismeni izveštaj o obavljenoj reviziji.

Izveštaj iz stava 1. ovog člana sadrži nalaz i ocenu o pitanjima koja su predmet zadružne revizije.

Izveštaj o obavljenoj reviziji sadrži obrazloženje date ocene.

Član 80

Zadružni savez koji obavlja zadružnu reviziju dužan je da izveštaj o obavljenoj reviziji, s primedbama i uputstvima dostavi zadruzi, zadružnom savezu u koji je zadružno učlanjena, odnosno zadružnom savezu koji je osnovan za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije.

Zadruga može dostaviti zadružnom savezu koji je obavio reviziju prigovor na izveštaj o obavljenoj zadružnoj reviziji, u roku od 15 dana od dana prijema izveštaja.

Izveštaj o obavljenoj zadružnoj reviziji, postaje konačan danom isteka roka za dostavljanje prigovora, odnosno danom kad zadruga primi odluku zadružnog saveza koji je obavio zadružnu reviziju o odbijanju prigovora.

Član 81

Zadruga je dužna, u roku od 60 dana od dana kada je izveštaj o obavljenoj reviziji postao konačan, da obavesti zadružni savez koji je obavio reviziju i zadružni savez u koji je učlanjena, odnosno zadružni savez koji je osnovan za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije o svom postupanju po primedbama i uputstvima iz tog izveštaja.

Član 82

Ako zadružni savez koji je obavio zadružnu reviziju, na osnovu izveštaja o zadružnoj reviziji, oceni da je učinjeno krivično delo, privredni prestup ili prekršaj, dužan je da nadležnom organu podnese prijavu za pokretanje postupka.

Član 83

Ako zadružni savez koji je obavio zadružnu reviziju, na osnovu izveštaja o obavljenoj zadružnoj reviziji, oceni da su ispunjeni uslovi za likvidaciju zadruge, podnosi sudu koji vodi registar prijavu za pokretanje postupka likvidacije zadruge.

O podnesenoj prijavi iz stava 1. ovog člana zadružni savez koji je obavio zadružnu reviziju obaveštava subjekte iz člana 80. ovog zakona.

Član 84

Zadružna revizija obavezna je i za zadružne saveze.

Odredbe čl. 75. do 83. ovog zakona shodno se primenjuju i na zadružne saveze.

XV POVERAVANJE JAVNIH OVLAŠĆENJA

Član 85

Zadružni savez Jugoslavije, Savez stambenih zadruga Jugoslavije, Savez studentskih i omladinskih zadruga Jugoslavije i Savez zadrugara Jugoslavije (u daljem tekstu: savezi) vrše sledeća javna ovlašćenja:

- 1) donose opšta pravila kojima se uređuje primena zadružnih principa i druga pitanja od značaja za poslovanje vrsta zadruga koje povezuju ti savezi;
- 2) donose pravila kojima se propisuju uslovi koje moraju ispunjavati zadružni savezi i revizori koji obavljaju zadružnu reviziju, sadržina izveštaja o obavljenoj reviziji, kao i druga pitanja od značaja za zadružnu reviziju zadruga koje povezuju ti savezi;
- 3) utvrđuju koji zadružni savezi ispunjavaju uslove za vođenje zadružne revizije i vode registar tih saveza.

Radi vršenja javnih ovlašćenja koja su poverena savezima, pravilima saveza određuje se koji će organi saveza doneti pravila iz tač. 1) i 2) ovog člana.

Pravila iz tač. 1) i 2) stava 1. ovog člana objavljuju se u „Službenom listu SRJ“.

Član 86

Nadzor nad vršenjem javnih ovlašćenja saveza vrši nadležni savezni organ.

Član 87

Ako nadležni savezni organ utvrdi da se javna ovlašćenja ne vrše u skladu sa ovim zakonom, naložiće da se utvrđene nepravilnosti otklone u određenom periodu.

Savezi podnose Saveznoj vladi godišnji izveštaj o vršenju javnih ovlašćenja najdocnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

XVI KAZNENE ODREDBE

Član 88

Novčanom kaznom od 50.000 do 3.000.000 dinara kazniće se za privredni prestup zadruga:

- 1) ako donese odluku o raspolaganju imovinom bez prethodne saglasnosti agencije nadležne za poslove privatizacije (član 49a stav 1);
- 2) ako obavlja delatnost za koju ne ispunjava propisane uslove ili ta delatnost nije u skladu s predmetom poslovanja te vrste zadruge ili ako otpočne obavljanje delatnosti, obavlja delatnost ili menja uslove njenog obavljanja pre nego što nadležni organ donese rešenje da su ispunjeni uslovi u pogledu tehničke opremljenosti, zaštite na radu i zaštite i unapređenja životne sredine kao i drugi propisani uslovi (član 59. st. 1. i 2);
- 3) ako se u roku predviđenom ovim zakonom ne podvrgne redovnoj zadružnoj reviziji (član 76. stav 2).

Za radnje iz stava 1. ovog člana kazniće se za privredni prestup i odgovorno lice u zadruzi novčanom kaznom od 20.000 do 200.000 dinara.

Član 89

Novčanom kaznom od 50.000 do 1.000.000 dinara kazniće se za prekršaj zadružni savez osnovan za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije ako ne podnese zahtev ili u propisanom roku ne podnese zahtev za obavljanje zadružne revizije zadružnom savezu za obavljanje zadružne revizije za zadruge koje se nisu podvrgle redovnoj, odnosno vanrednoj zadružnoj reviziji (član 76. stav 3).

Za radnje iz stava 1. ovog člana kazniće se za prekršaj i odgovorno lice u zadružnom savezu osnovanom za teritoriju Savezne Republike Jugoslavije novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara.

Član 90

Novčanom kaznom od 100.000 do 1.000.000 dinara kazniće se za prekršaj zadruga:

- 1) ako ne vodi ili uredno ne vodi knjigu zadrugara (član 26. stav 1);
- 2) ako ne omogući poveriocu zadruge ili drugom licu koje ima pravni interes uvid u knjigu zadrugara (član 26. stav 5);
- 3) ako u svojoj firmi koristi oznaku: „zadruga“, a nije osnovana i ne posluje u skladu sa ovim zakonom ili ako je osnovana ili posluje u skladu sa ovim zakonom, a u svojoj firmi ne koristi oznaku: „zadruga“ (član 61. stav 3);

- 4) ako po isteku roka predviđenog ovim zakonom ne obavesti sud kod kog je upisana u registar da se broj zadrugara smanjio ispod broja propisanog za osnivanje zadruge (član 64. stav 1. tačka 7).

Za radnje iz stava 1. ovog člana kazniće se za prekršaj i odgovorno lice u zadruzi, a za radnju iz stava 1. tačka 3) ovog člana – i odgovorno lice u pravnom licu, novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara.

XVII PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 91

Danom stupanja na snagu ovog zakona postojeće zadruge i zadružni savezi nastavljaju da rade na način i pod uslovima pod kojima su upisani u registar.

Postojeće zadruge i zadružni savezi dužni su da usaglasе svoju organizaciju, poslovanje i opšte akte s odredbama ovog zakona do 4. jula 1998. godine.

Postojeće zadruge i zadružni savezi, koji ne postupe po odredbi stava 2. ovog člana prestaju sa radom i sud će ih posle sprovedenog postupka likvidacije brisati iz registra.

Član 92

Preduzeća ili delovi preduzeća koja su nastala na osnovama ranijih zadruga, mogu se ličnim izjašnjavanjem njihovih radnika, zadrugara i kooperanata organizovati u zadrugu u skladu sa odredbama ovog zakona.

Član 93

Ako je postupak osnovan ili statusne promene zadruge i zadružnog saveza, kao i postupak izbora organa i donošenja zadružnih pravila i drugih opštih akata zadruga, odnosno zadružnog saveza bio u toku na dan stupanja na snagu ovog zakona, okončaćе se po odredbama ovog zakona.

Član 94

Sredstva koja su zadruge udružile putem raznih ugovora, samoupravnih sporazuma i dogovora, o udruživanju rada i sredstava za izgradnju preradnih i drugih industrijskih kapaciteta, vratiće se zadrugama – udružiocima, putem izdavanja akcija bez naknade, od strane korisnika udruženih sredstava, kada se isti transformišu u akcionarsko društvo.

Kada se korisnik udruženih sredstava iz stava 1. ovog člana transformiše u društvo sa ograničenom odgovornošću, udružena sredstva zadruga upisuju se kao osnivački ulog zadruge u ovom društvu.

Član 95

Imovina koja je bila u vlasništvu zadruga i zadružnih saveza, odnosno saveza zadruga, posle 1. jula 1953. godine, a koja je organizacionim odnosno statusnim promenama ili na drugi način preneti bez naknade drugim korisnicima koji nisu zadruge ili zadružni savezi, biće vraćena zadrugi iste vrste čija je imovina bila, odnosno zadružnom savezu, koji vrši funkciju zadružnih saveza čija je imovina bila, a ako nje nema onda zadrugi iste vrste koja posluje na području na kome je poslovala zadruga koja je bila vlasnik imovine čiji se povraćaj traži, odnosno zadružnom savezu koji vrši funkciju zadružnog saveza odnosno saveza zadruga čija je imovina bila.

Član 96

Zadruga, odnosno zadružni savez iz prethodnog člana (u daljem tekstu: podnosilac zahteva), podnosi zahtev za vraćanje imovine pravnom licu kome je imovina preneti bez naknade, odnosno njegovom pravnom sledbeniku (u daljem tekstu: obveznik vraćanja imovine).

U slučaju da se u roku od 60 dana od dana podnošenja zahteva iz stava 1. ovog člana, ne postigne sporazum o vraćanju imovine, podnosilac zahteva može u roku od dve godine od dana stupanja na snagu ovog zakona, odnosno od dana formiranja novoosnovane zadruge, pokrenuti upravni postupak pred nadležnim opštinskim organom.

Protiv prvostepenog rešenja u upravnom postupku može se podneti žalba.

Protiv drugostepenog rešenja u upravnom postupku može se voditi upravni spor.

Član 97

Ako se imovina iz čl. 95. i 96. ovog zakona ne može vratiti u oblik u kome je preneti bez naknade podnosilac zahteva ima pravo da traži novčanu protivvrednost imovine ako se sa obveznikom vraćanja imovine ne sporazume da se vraćanje imovine izvrši u drugim stvarima i pravima.

Novčana protivvrednost iz stava 1. ovog člana određuje se prema prometnoj vrednosti imovine koja se utvrđuje propisima o prometu nepokretnosti u vreme vraćanja imovine.

Član 98

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe Zakon o zadrugama („Službeni list SFRJ“, br. 3/90) i član 28. Zakona o izmenama saveznih zakona kojima su određene novčane kazne za privredne prestupe i prekršaje („Službeni list SRJ“, br. 24/94).

Član 99

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu SRJ“.

*Samostalni član Zakona o dopunama Zakona o zadrugama
(„Sl. glasnik RS“, br. 34/2006)*

Član 3

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

Domaći propisi

1. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 98/2006.
2. Zakon o računovodstvu i reviziji (Srbija), Službeni glasnik Republike Srbije br. 46/2006.
3. Zakon o bankama, Službeni glasnik Republike Srbije br. 107/2005.
4. Zakon o porezu na dodatu vrednost, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007.
5. Zakon o registraciji privrednih subjekata (Srbija), Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/2004, 61/2005.
6. Zakon o porezu na dobit preduzeća, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 25/2001, 80/2002, 43/2003 i 84/2004.
7. Zakon o porezu na dohodak građana, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006 i 65/2006.
8. (Savezni) Zakon o zadrugama (Srbija), Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 41/96, 12/98 i Službeni glasnik Republike Srbije br. 101/2005, 34/2006.
9. (Republički) Zakon o zadrugama (Srbija), Službeni glasnik Republike Srbije, br. 57/89, 67/93, 46/9, 101/2005.
10. Osnovni zakon o zadrugama, objavljen u Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 59/46.
11. Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama iz 1898. godine, objavljen u Srpskim novinama, br. 275/1898.
12. Opšta pravila Zadrugnog saveza Jugoslavije, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 25/98 i Službeni list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.
13. Pravila o zadrugnoj reviziji Zadrugnog saveza Jugoslavije, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 26/98, 28/98 i Službeni list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.
14. Pravilnik o uslovima za sticanje i gubljenje zvanja revizora donet sa strane Upravnog odbora ZSJ na sednici održanoj 17. X 2000. godine.

Strani propisi

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001.
2. Ustav Republike Mađarske, Službeni list, br. 20/1949.
3. Ustav Republike Italije, Službeni list, br. 298/1947.
4. Uredba Saveta (EC) br. 1435/2003 od 22. jula 2003. o statutu Evropskog zadružnog društva
5. Zakon o zadrugama, (2006. évi X tv. a szövetkezetekről), Službeni list Republike Mađarske, br. 10/06.
6. Zakon o zadrugama, Narodne novine, br. 36/95, 67/01 i 12/02.
7. Knjiga V, Naslov VI, Građanski zakonik (*Codice Civile*), Kraljevski dekret, br. 262/1942.
8. Zakon o poslovnim i ekonomskim zadrugama, br. 70/1873 (*Gesetz vom 9. April 1873 über Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften*)

Literatura

1. M. Bateman, Financial cooperatives for sustainable local economic and social, *Small Enterprise Development*, vol. 18, br. 1, mart, 2007.
2. M. Bateman, J. Pennarz, *Socijalna preduzeća u Srbiji: Zadruga – Institucionalni okvir i iskustva iz prakse*, UNDP Srbija, ITAD, 2008.
3. I. Bertić, *Zadruga, Financije i porezi*, vol. 14 (2007), br. 7; str. 23-29.
4. F. Binički, *Novela Zakona o zadrugama, Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu*, vol. 11 (2002), br. 5, str. 60-64
5. M. Dillinger, *The Importance of Cooperative Auditing*, Paper presented on the occasion of the IRU-Law Seminar in Berlin on November 25th, 2003, <www.iru.de/publikationen_en/publikationen/courier/3-03/engl-3.html>.
6. A. Fici, *The New Italian Law on Social Enterprise*, Paper presented at the seminar „Emerging models of social entrepreneurship: possible paths for social enterprise development in central east and south east europe“, organised by the OECD LEED Trento Centre for Local Development and the Institute for the Development of Non-Profit Organisations (ISSAN) in co-operation with the United States Agency for International Development (USAID) – Zagreb (Croatia), 28-29 September 2006.
7. P. Gosling, *Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK*, <<http://216.239.59.104/search?q=cache:pyPYiIYhHjEJ:www.sel.org.uk/docs/SocialCooperativesInItaly.pdf+in+italy+cooperatives+are+taxed&hl=en&ct=clnk&cd=5&client=firefox-a>>.
8. *Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives*, <www.copac.coop/98guidelines.htm>.
9. E. Gutiérrez, *The Reform of Italian Cooperative Banks: Discussion of Proposals*, IMF Working Paper, 2008, <www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp0874.pdf>.
10. H. Henry, *Guidelines for Cooperative Legislation*, International Labour Office, Geneva, 2005.
11. R. Holzhammer, M. Roth, *Gesellschaftsrecht*, Springer, Wien, New York, 1997.
12. ICA Statement <www.ica.coop/coop/principles.html>.
13. N. Ilijić, *Istorija zadruga kod Srba*, Službeni list SRJ, Beograd, 1999.
14. A. Jazayeri, *What is the future for financial cooperatives?*, The Rural Finance Learning Centre, <www.ruralfinance.org>.

15. T. Kapitan, Zadruga – pozitivni propisi i praksa, Javni bilježnik, vol. 10 (2006), br. 23, str. 43-45.
16. V. Kapor, Imovinsko-pravni odnosi članova seljačkih radnih zadruga u našoj sudskoj praksi, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1952, vol. 39, br. 1, str. 71-76.
17. Magazin poljoprivreda, Kuda ide zadrugarstvo? Issue November 2003.
18. A. Matijašević, Zadrugno zakonodavstvo u Hrvatskoj: razvoj i problemi legislative poljoprivrednog zadrugarstva, Sociologija sela, vol. 43 (2005), br. 167 (1), str. 153-170.
19. L. Mihajlović, Kolektivni oblik ekonomije, Magazin Poljoprivreda, novembar 2003.
20. R. Pejanović, Specifično preduzetništvo, Magazni Poljoprivreda, novembar 2003.
21. M. Prinz, German Rural Cooperatives, Friedrich-Wilhelm Raiffeisen and the Organization of Trust, 1850 – 1914, Paper presented at XIII IEHA Conference, Buenos Aires, July 2002.
22. Projuris, Trgovinsko pravo zadruga, <www.projuris.org/trgovinsko_pravo11.htm>.
23. I. Sarekoski, S. Haapa, Good Practices Exchange Programme, HOT-Social Firms in the Field of Home Care Services for Elderly People, <www.hothanke.fi/Muistiot/VAIHTO/ExchangeItaly.pdf>.
24. M. S. Sriram, Financial Co-operatives for the New Millenium: A Chronographic Study of the Indian Financial Co-operatives and The Desjardins Movement, Quebec, Indian Institute of Management, Vastrapur, <www.iimahd.ernet.in/~mssriram>.
25. Status and role of cooperatives in the light of new economic and social trends <www.copac.coop/a-54-57.htm>.
26. Z. Stefanović, J. Hrle, Statusno privredno pravo, Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2005.
27. S. Šogorov, M. Radoman, Poslovno pravo, FEPPS, Sremska Kamenica – Novi Sad, 2007.
28. Štedno-kreditne zadruge: Četvrtina posluje nezakonito, Poslovni forum, <www.poslovniforum.hr/about02/skz_hr.asp>.
29. A. Zsohár (ed.), Szövetkezeti jog, HVG-ORAC, Budapest, 2007.
30. W. M. Vanek, Italian Social Cooperatives, GEO (Grassroots Economic Organising) Newsletter, <www.geo.coop>.
31. M. Vlatkovic, Omladinske i studentske zadruge, NIP, Beograd, 1999.

МАГ

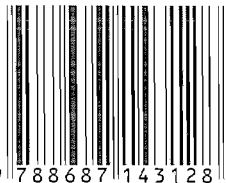
II 578964

101027793

COBISS 0

ISBN 978-86-87143-12-8

9 788687 143128